

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ,
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА**

**ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВОСУДДЯ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права,
кримінології та судочинства»,**

**присвяченій пам'яті юриста-реформатора
Джона Говарда (1726-1790 рр.)**

17 травня 2024 року

м. Київ

<http://surl.li/twdiw>

Джон Говард
(1726-1790)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Добкіна К.Р., декан юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Клюєва Є.М., завідувач кафедри господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко А.В., завідувач кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко В.В., професор кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук;

Беззубов Д.О., в.о. завідувача кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор;

Савицька С.Л., доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Михайлов В.О., старший викладач кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ;

Васильчук С.С., доцент кафедри правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Мартюк А.С., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Киренко С.Г., доцент кафедри цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Кобилянський О.Л., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права;

«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: ДУІТ, 2024. – 180 с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда (м. Київ, 17 травня 2024 року) висвітлено сучасні погляди науковців щодо стану та перспектив розвитку кримінального права, кримінології та судочинства.

Для науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.

ЗМІСТ

Катерина ДОБКІНА

до учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Актуальні питання та перспективи розвитку

кримінального права, кримінології та судочинства»,

присвяченої пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда.....8

Мусієнко Анатолій Володимирович, Жук Андрій Михайлович

Джон Говард: видатний провідник ідей гуманізму в пенології.....9

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

Матвійчук Анатолій Васильович

Громадський контроль як одна з форм по боротьбі з корупцією.....13

Киренко Сергій Георгійович

Проблеми невідповідності положень розділу XIV-1

Кримінального кодексу України основним

принципам кримінального права 15

Колб Олександр Григорович, Бусел Андрій Олегович

Використання особливостей військової служби в умовах

воєнного стану в Україні для запобігання правопорушень,

пов'язаних з ухиленням від неї.....17

Колб Роксолана Олегівна, Дучимінська Леся Миронівна

Про проблеми забезпечення принципу верховенства права

у діяльності органів пенсійного фонду України.....19

Безклейна Каріна Олександрівна

Проблеми взаємодії кримінального та конституційного права

в контексті запровадження кримінального проступку.....21

Власова Анастасія Вячеславовна

Види співучасників за кримінальним кодексом України.....22

Степанова Софія Андріївна

Кримінально-правова характеристика недбалого

зберігання вогнепальної зброї або бойових

припасів (стаття 264 КК України).....24

Топчій Василь Васильович,

Ковальчук Володимир Степанович

Взаємозв'язок спеціально-кримінологічного

запобігання злочинам і слідчої профілактики.....26

Акімов Михайло Олександрович

Деякі питання удосконалення відповідальності за корупційні

кримінальні правопорушення у сфері правосуддя

(на прикладі законопроектів реєстр. № 9438

від 29.06.2023 та реєстр. № 9438-1 від 14.07.2023).....28

Вітко Олександр Юрійович

Зміна назви такого об'єкта права інтелектуальної власності

як компонування (топографії) інтегральних мікросхем на нову назву

- компонування напівпровідникових виробів та вплив таких змін

на кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення

щодо інтелектуальної власності в сфері господарювання.....32

Конопля Владіслав Віталійович

Питання кримінальної відповідальності військовослужбовців.....36

Ліхтанська Анна Петрівна

Сучасний стан злочинності в Україні та

вплив на нього повномасштабної агресії росії.....38

Мельник Катерина Ігорівна	
Міжнародно-правовий захист прав трудящих-мігрантів в світі та Україні.....	41
Новікова Катерина Андріївна	
Караність кримінальних правопорушень, що посягають на інформаційний простір держави	43
Обіход Тетяна Вікторівна	
Історія та перспективи розвитку кримінології.....	45
Павлючик Ольга Ігорівна	
Розвиток мети покарання в теорії та практиці кримінального права.....	47
Пашковський Микола Іванович	
Особливості застосування норм МГП при кваліфікації порушень законів і звичаїв війни за Кримінальним кодексом України.....	49
Ірина Ярославівна Сенюта	
Захист лікарської таємниці у кримінальному процесі: «калейдоскоп» судової практики.....	54
Трофімчук Софія Вікторівна	
Актуальні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству в Україні.....	59
Христич Інна Олександрівна	
Причини кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в сучасних умовах.....	61
Шемітько Ангеліна Василівна	
Еволюція суїцидології: від виникнення до сучасності.....	63

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Савицький Дмитро Олександрович	
Обшук особи у кримінальному провадженні.....	65
Фурман Ярослав Володимирович	
Щодо експертного дослідження Безпілотних літальних апаратів (БпЛА).....	68
Шевченко Андрій Олександрович	
Значення електронних доказів в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.....	70

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

Коваль Денис	
Сучасні тенденції медико-криміналістичних досліджень вогнепальної травми.....	73
Лаврик Катерина Андріївна	
Деякі актуальні аспекти судово-медичної експертизи зумовлені повномасштабним російським вторгненням.....	75
Яремчук Вікторія Олегівна	
Використання криміналістичних знань в Україні: європейський досвід.....	77

СЕКЦІЯ 4. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВОВІДНОСИН

Олександр Котюк

Проблемні аспекти конституційного визначення
та правової регламентації права на судовий захист.....79

Левшунова Анна

Договір прокату в сучасному цивільному обігу.....82

Бердник Анастасія Романівна

Роль антимонопольного комплаєнсу у забезпеченні
чесної конкуренції на ринку.....86

Богаткіна А. Є.

Монополізація ринків та правова кваліфікація
монопольного становища.....87

Гайдай Софія Ростиславівна

Роль критичного мислення в професійному
розвитку правника.....89

Дашковська Марта Володимирівна

Аграрний бізнес : реалії третього року війни.....91

Жигалюк Антон Вікторович

Особливості антимонопольно-конкурентного права Німеччини 93

Каракач Алла

Історія становлення договору довічного утримання 95

Кошитар В. Д.

Франшиза та війна: статистика та перспективи.....98

Крюкова А

Форма правочинів. Способи волевиявлення.....100

Куликовська К.Д.

Правове регулювання конкуренції в угоді
про асоціацію між Україною та ЄС
та його проблематика.....104

Лудченко А.А.

Примушування до вступу в статевий зв'язок.....107

Маковка Є. Л.

Проблеми кваліфікації зґвалтування.....109

Мартюк Аліна Сергіївна

Проблематика спадкування за заповітом під час військового стану.....111

Мельник К.І.

Історія розвитку конкурентного законодавства
Сполучених Штатів Америки.....113

Мельник Катерина Ігорівна

Застосування формальної логіки правоохоронними
органами в процесі розслідування
кримінальних
правопорушень.....115

Мировська Анна Всеволодівна,

Рубаненко Наталія Юрївна

Еволюційне становлення та розвиток
інституту міжнародного кримінального судочинства.....119

Миханів В. Р.

Трансформація господарського кодексу України:
перспективи адаптації до нових реалій.....123

Осика О.Ю.

Проблеми та розвиток антимонопольного – конкурентного законодавства України.....	126
Павловська Аліна Володимирівна	
Юридична відповідальність за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку.....	129
Павловська А. В.	
Про особливості предмета посягань сучасних шахрайств.....	131
Пасічник Іванна Олегівна.	
Значення логіки для формуванні професійності правника.....	134
Пашинська Д.	
Цінні папери як об'єкти цивільних прав, їх види і правова характеристика	136
Петровська Ольга Ярославівна.	
Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів як один зі шляхів підвищення безпеки електронної комерції в Україні	139
Пунейко Р. Р	
Про здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання в сучасних умовах.....	142
Саковський Андрій Анатолійович,	
Костюк Іван Іванович	
Соціально-об'єктивні причини протиправної поведінки.....	144
Сидоренко Дмитрій Володимирович	
Зарубіжний досвід захисту прав інтелектуальної власності.....	147
Синиця Вікторія Тарасівна	
Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах.....	149
Трофімчук С.В.	
Основи діяльності антимонопольного комітету під час воєнного стану в Україні.....	152
Шемітько Ангеліна Василівна	
Розгляд нікчемних правочинів у сучасному суспільстві.....	154
Шундик В.	
Поняття та загальна характеристика гарантії. Недоліки та переваги.....	157
Шурак В. І.	
Господарські зобов'язання: зміст та підстави припинення.....	160
Теремецький Владислав Іванович	
Формування вимог до житла в Україні у XIX столітті.....	162
Музичук Едуард Олександрович	
Проблеми функціонування сучасної системи суб'єктів протидії корупційним проявам в Україні та напрямки їх подолання.....	165
Павловська Аліна Володимирівна	
Міжнародні стандарти в області прав людини та їх інтеграція в міжнародних документах.....	168
Serazhym Veronika	
Ecological management: directions of development and prospects.....	170
Вайда Тарас Степанович	
Кримінологічні аспекти філантропізма Джона Говарда як юриста-реформатора.....	172

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

до учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології
та судочинства», присвяченої пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда

Шановні учасники та гості конференції!

В умовах російсько-української війни ми не втомно продовжуємо вдосконалювати освітній процес, підвищувати якість освіти та рівень підготовки наших студентів. Одним з основних завдань сучасної юридичної освіти залишається підготовка висококваліфікованих фахівців. Професорсько-викладацький склад Юридичного факультету ДУІТ прагне дати нашим випускникам найактуальніші знання, розвинути креативність, доброчесність, самостійність та відповідальність, що є сучасними вимогами для успішної практичної діяльності. Серед багатьох ефективних шляхів вдосконалення цих якостей, вкрай важливим є створення можливості для студентів та аспірантів брати активну участь в наукових заходах.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства» присвяченої пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда, проводиться за спільної ініціативи колективу кафедри цивільного та кримінального права та кафедри правосуддя юридичного факультету Державного університету інфраструктури та технологій. Актуальність теми конференції зумовлена гострим суспільним запитом на реформування широкого переліку суспільних відносин, підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та справедливе судочинство. За результатами конференції буде сформовано збірник з пропозиціями та новими ідеями для розвитку та вдосконалення науки кримінального права, кримінального процесу, поглиблених кримінологічних досліджень та забезпечення верховенства права в системі правовідносин.

Разом до перемоги! Слава Україні! Героям Слава!

Катерина ДОБКІНА

декан юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права,
Державного університету інфраструктури та
технологій, доктор юридичних наук, професор,
дійсний член ТАУ

<https://orcid.org/0000-0001-6667-9034>

Мусієнко Анатолій Володимирович

завідувач кафедри цивільного та кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент,

Державний університет інфраструктури та технологій

Жук Андрій Михайлович

Старший партнер адвокатського об'єднання «Джастлікторз», адвокат, аспірант кафедри конституційного та адміністративного права, Державний університет інфраструктури та технологій.

ДЖОН ГОВАРД: ВИДАТНИЙ ПРОВІДНИК ІДЕЙ ГУМАНІЗМУ В ПЕНОЛОГІЇ

Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства» присвячена пам'яті юриста-реформатора Джона Говарда. Він був без перебільшення видатною особою, людиною з «великим серцем».

Джон Говард, англійським філантропом і реформатором у галузі пеналогії та охорони здоров'я, народився поблизу Лондона 2 вересня 1724 року. Одні дослідники називають містечко Гокні, інші — Енфілд. Батько Джона був заможним купцем, матір же хлопчик втратив дуже рано.

Освіту Джон Говард здобував спочатку в школи в Гартфорді, згодом вступає до академії Джона Еймса у Лондоні де він вивчав, зокрема географію, природознавство та медицину. Схильність до зазначених дисциплін очевидно мала суттєвий вплив на його подальшу долю.

Після завершення навчання юнак підробляв підмайстром бакалійника та вивчав основи ведення бізнесу [1].

Після смерті батька в 1742 році Джон Говард успадковує значні статки та подорожує Європою. Він побував у Франції, Голландії, Італії, Пруссії, Богемії, Австрії. Повернувшись з мандрів, Джон одружується, але цей шлюб протривав недовго — за три роки дружина помирає. Говард роздав сусідам усе майно покійної дружини й знову вирушає у мандри Європою.

Цього разу британцю пощастило менше, ніж у першому європейському турне, — поблизу Лісабона його корабель захопили французькі війська і Джон Говард потрапляє до в'язниці. Звільнити Говарда вдалося, обмінявши його на полоненого британцями французького офіцера. Втім час, проведений у французькій тюрмі, вплинув на світогляд Джона Говарда — він зацікавився

станом європейських в'язниць та умовами утримування в'язнів [1]. Умови перебування в'язнів були жахливими, та вимагали суттєвих змін.

Меморіальна дошка Джона Говарда на будинку в Бедфордширі, у якому він жив
Фото: commons.wikimedia.org
Автор: Simon Speed

Згодом, перебуваючи на посаді шерифа у Бедфордширі в 1773 році, Джон Говард продовжив реалізацію своїх ідей пенітенціарного реформування. У рамках своїх обов'язків він оглянув в'язницю Бедфорда і був приголомшив антисанітарними умовами там. Він також був шокований, дізнавшись, що тюремники не були найманими офіцерами, але залежали від гонорарів ув'язнених, і що деякі ув'язнені були виправдані судами, але утримувалися у в'язниці, тому що вони не сплачували свої гонорари. У 1774 році Говард переконав Палату громад прийняти два акти, які передбачали (1), що звільнені особи повинні бути звільнені у відкритому суді, а збори за звільнення повинні бути скасовані, і (2) що судді повинні бути зобов'язані дбати про здоров'я ув'язнених. Однак через роки Говард скаржився, що дії не були «суворо дотримані».

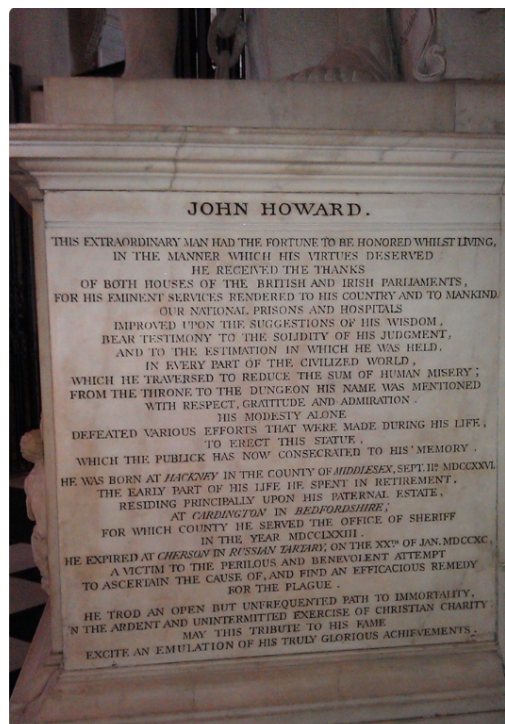
Говард продовжував подорожувати, здійснюючи поїздки по Шотландії, Ірландії, Франції, Нідерландах, Німеччині та Швейцарії, часто відвідуючи місцеві в'язниці. Він значною мірою відповідав за парламентський статут 1779 року, який санкціонував будівництво двох пенітенціарних будинків, де за допомогою контрольованої праці та релігійного навчання могла бути зроблена спроба реформи ув'язнених. Однак цей акт, як і акт 1774 року, на жаль ніколи не був ефективно застосований.

Останні роки свого життя він провів, вивчаючи засоби запобігання чумі та обмеження поширення заразних захворювань. Під час своєї подорожі у 1790 році, відвідуючи головні військові госпіталі, які лежали по дорозі, він дістався до Херсона в Україні. Відвідуючи випадок табірної лихоманки, яка там лютувала, він заразився хворобою і помер [2].

Погруддя Джона Говарда над головним входом до в'язниці Шрусбері, Англія
 Фото: commons.wikimedia.org
 Автор: R J Higginson

Тричі на день відвідував військовий шпиталь, в'язничний замок і карантинний шпиталь. Вони здалися англійцю найкращими в Європі з

Напис на постаменті статуї Джона Говарда у Соборі Петра і Павла у Лондоні. Автор — скульптор Джон Бакон.
 Фото: uk.wikipedia.org
 Автор: MaxHerz

утримання в'язнів Але це, власне, і не дивно, адже місцеві в'язниці привів до зразкового стану знаменитий український лікар Данило Самойлович...

У Херсоні Говард прожив усього лише три місяці. Він помер 20 січня 1790 року в Херсоні (Україна), захворівши на тиф, рятуючи місцевих людей. Схоже, він передчував смерть, бо перед початком мандрівки написав у своєму щоденнику, що, скоріш за все, вона буде останньою.

А в передсмертній записці Говард написав таке: «Не треба ховати мене в Англії. Там, як і тут, я буду на однаковій відстані від неба». На його могилі за його заповітом згодом встановили не пам'ятник, а сонячний годинник.

Мабуть, рафінований європеєць відчував себе тут, як удома. Поховали філантропа на лівому березі річки Вірьовчина, яка дуже нагадувала йому ту, на березі якої він народився.

Фото: mycity.kherson.ua

Як би там не було, Джона Говарда знає весь світ, а у Великобританії він був настільки відомим, що після його смерті там почали карбувати монети з його зображенням. У нас їх не карбували та й філантропічні ідеї Говарда щодо в'язнів так і не перейняли, але не забули [3].

На завершення автор хотів би підкреслити, як дивовижно поєдналися медична та юридична складові його діяльності, та як прекрасно вони реалізувались завдяки його людським якостям. І звісно Джон Говард друг України: він підтримав Україну тоді і, без сумніву, допоміг би зараз.

Література:

1. Мандрівник, в'язень, шериф, філантроп: ким був Джон Говард та чому його досі пам'ятають у Херсоні?. URL.: <http://surl.li/twebe>
2. John Howard British philanthropist and social reformer. <https://www.britannica.com/biography/John-Howard-British-philanthropist-and-social-reformer>
3. Перед тим, як їхати до Європи, треба побувати на Херсонщині. URL.: <http://surl.li/twebr>

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

Матвійчук Анатолій Васильович,
завідувач кафедри правосуддя, доктор
юридичних наук, професор.
Державний університет інфраструктури та
технологій,
ORCID 0000-0003-2991-3236

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДНА З ФОРМ ПО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Громадський контроль - це ефективний засіб протидії корупції, оскільки він дозволяє залучати громадян до процесу спостереження за діяльністю влади. Такий спосіб контролю є досить ефективним методом як боротьби з корупцією, так і неможливості здійснення корупційних вчинків. Інструменти громадського контролю, забезпечують відкритість та прозорість прийняття рішень відповідними органами.

Слід визначити основні форми громадського контролю, такі як громадські організації, громадські ради при державних органах влади, засоби масової інформації, громадяни як незалежні суб'єкти антикорупційної ініціативи та інші. Громадські організації відіграють ключову роль у розробці та впровадженні політики боротьби з корупцією, надаючи експертну підтримку. Незалежність ЗМІ є важливим фактором успішності громадського контролю, оскільки журналісти проводять розслідування корупційних схем, висвітлюють проблемні аспекти в боротьбі з корупцією. Громадські ради при державних органах здійснюють контроль та нагляд за посадовими особами, в певній мірі такий контроль має суттєво впливати на прозорість діяльності відповідних органів та структур. Громадяни як фізичні особи мають право залучатись або будувати ініціаторами розслідування корупційних правопорушень, та своєю правовою та громадською позицією комунікувати з правоохоронними органами, прокуратурою, антикорупційними органами в частині проведення розслідування.

Цікавим та зовсім новим в форматі вчинення громадського контролю є соціальні мережі, які можливі для координації громадських ініціатив, підвищення правової обізнаності населення та обмін інформацією про корупційні ризики та незаконні вчинки.

Участь громадськості у формуванні та реалізації антикорупційної політики, реалізації заходів запобігання корупції має визнаватися однією з пріоритетних засад. Принцип взаємодії, співпраці органів публічної влади з громадськістю має бути покладено в роботу кожного владного суб'єкта [1, с. 182].

На практиці існує багато гальмівних факторів, починаючи з відсутності практики взаємодії з органами публічної влади та культури заявляти про

протиправні діяння інших осіб та продовжуючи обмеженнями в доступі до публічної інформації з боку органів публічної влади; відсутністю нормативно-визначеного механізму реагування органів публічної влади на повідомлення громадських об'єднань щодо виявлених фактів корупційних діянь та прагненням органів публічної влади встановити контроль над громадськими об'єднаннями [1, с. 181].

Роль громадського контролю у подоланні проблем корупції, безперечно, здатна зрости. Держава, беручи участь у становленні інституту громадського контролю, повинна перейти від етапу імітації різних її форм до розробки дієвих механізмів, що дозволяють громадськості впливати на діяльність самої держави та її органів. У цій частині важлива максимальна інформаційна відкритість у діяльності державних та муніципальних органів та установ, вироблення прозорих, чесних механізмів заміщення посад у цих органах та установах, ширше залучення до оцінки проблеми «конфлікт інтересів» незалежних експертів, представників громадських об'єднань, створення реального механізму, що забороняє державним та муніципальним чиновникам отримувати подарунки та інші види неофіційних збагачень у зв'язку із заміщенням відповідних посад [2, с. 256].

Ради громадського контролю створені при антикорупційних органах з метою їх належного та прозорого функціонування. При Національному агентстві з питань запобігання корупції запрацювала Громадська рада, сформована за результатами відкритого онлайн-голосування. Вона є ключовим елементом для забезпечення громадського контролю за діяльністю органу. Офіс розбудови доброчесності є посередником між громадською радою та НАЗК і всіляко сприяє ефективній взаємодії між ними.

Основним тезисом громадської ради є те, що громадський контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування є запорукою якісного виконання органами влади поставлених перед ними завдань та допомагає підвищити рівень довіри до них [3].

Члени Ради громадського контролю НАБУ беруть активну участь у складі конкурсних комісій, які проводять конкурс на зайняття вакантних посад у НАБУ й у складі Дисциплінарної комісії НАБУ. На відміну від більшості органів, де громадські ради, за великим рахунком, є фікцією, РГК при НАБУ є впливовим органом, без думки якого не може бути ухвалено жодного кадрового рішення [4, с. 68].

Слід зробити висновок, що громадський контроль - це один зі способів протидії корупції, він проявляється та функціонує у різних формах, дозволяє залучати громадян до процесу спостереження за діяльністю влади.

Література:

1. Хабарова Т.В. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Право". Випуск 35, 2023. С. 178-184

2. Плугатир М.В., Запотоцька О.В. Громадський контроль як засіб протидії корупції в діяльності публічної адміністрації іноземних держав. Юридичний науковий електронний журнал. № 9/2023. С. 253-256.
3. Офіційний сайт Офіс доброчесності НАЗК. Стаття “Громадський контроль - це запорука якісного виконання держорганами своїх завдань”. URL:<https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/gromadskyj-kontrol-tse-zaporuka-yakisnogo-vykonannya-derzhorganamy-svoyih-zavdan-chlenkynya-gromadskoyi-rady-pry-nazk>
4. Юрченко А.В. Рада громадського контролю Національного антикорупційного бюро України як форма участі громадськості в боротьбі з корупцією в Україні. Регіональні студії, 2019. № 19. С. 64-69.

Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ НЕВІДПОВІДНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ РОЗДІЛУ XIV-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ОСНОВНИМ ПРИНЦИПАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Вітчизняне кримінальне право ґрунтується на закріплених в ряді статей Кримінального кодексу (далі – КК) України принципах, дотримання яких забезпечує досягнення тих завдань, про які говорить ч. 1 ст. 1 КК України, а саме: правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання кримінальних правопорушень. Відповідні принципи закріплюють особистий характер кримінальної відповідальності, відповідальність за наявності вини, індивідуалізацію покарання, справедливість покарання та ін. Так, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України (ч. 1 ст. 2); суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18); виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23) і т. п. Тобто, як можна побачити, чинне кримінальне законодавство України чітко пов'язує зв'язок заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до конкретної людини, саме з її суспільно небезпечною поведінкою, що є абсолютно правильним, адже кожна людина має відповідати лише за власні вчинки і не повинна зазнавати якихось обмежень за діяння інших людей, до яких

вона не має ніякого відношення. У цьому ракурсі особливої уваги заслуговує Розділ XIV-1 КК України – «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», аналіз якого призводить до висновку, що у ньому, по суті, закріплюється можливість застосування заходів кримінально-правової репресії до людей, які взагалі ніяк не причетні до кримінально-протиправної поведінки конкретних винних осіб.

У цьому Розділі адресатом заходів кримінально-правового впливу виступають саме юридичні особи – тобто, в ряді випадків, колективи людей, що працюють, наприклад, на конкретних підприємствах, в установах чи організаціях. Підстави для їх застосування передбачені у ст. 96-3 КК України. Аналіз статті викликає ряд зауважень. Так, законодавець у п. п. 1, 4, 5 і 6, при наданні переліку кримінальних правопорушень, вчинених відповідною уповноваженою особою, використовує слова «від імені та в інтересах юридичної особи». З приводу цього слід зазначити, що нормативна база, яка регламентує діяльність будь-якої юридичної особи на території України, не може суперечити Конституції та законам України (інакше вона просто не буде зареєстрована і не зможе функціонувати у правовому полі держави). Відповідно, нормативно закріплені мета та інтереси юридичної особи в принципі не можуть вимагати від уповноважених осіб протиправної поведінки. Таким чином, уповноважена особа при вчиненні кримінального правопорушення може діяти від імені юридичної особи або у власних інтересах (наприклад, з корисливих мотивів), або - як варіант - у хибно зрозумілих нею (але ж ніяк не закріплених у відповідних регламентуючих документах) інтересах юридичної особи. Тобто: уповноважена особа не може вчиняти кримінальні правопорушення, діючи при цьому в інтересах юридичної особи, оскільки, з формально-юридичної точки зору, інтереси юридичної особи, зареєстрованої в Україні, не можуть суперечити чинному законодавству і вимагати від своїх уповноважених осіб вчинення кримінальних правопорушень. Таким чином, вказівка в законі на «інтереси юридичної особи» є некоректною, оскільки в ряді випадків стосується людей (тих же працівників підприємств, установ чи організацій), які не мають відношення до кримінального правопорушення, вчиненого конкретною особою. При цьому, в ряді випадків позиція законодавця викликає здивування. Наприклад: як законодавець уявляє собі, наприклад, вчинення «уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи» зґвалтування неповнолітньої особи (п. 6 ч. 1 ст. 96-3)? Це що: весь колектив підприємства чи організації його на це уповноважив чи як? Вказівка у п. 2 Примітки до статті, зокрема, на отримання у таких випадках неправомірної вигоди чи ухилення від відповідальності не вирішує питання, оскільки одержання та розпорядження неправомірною вигодою завжди пов'язане з кримінально протиправною поведінкою конкретних зацікавлених людей – тобто, фізичних осіб (як, до речі, саме конкретні люди і вчиняють дії, спрямовані на ухилення від відповідальності).

Що ж стосується самих заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до юридичних осіб, то законодавець вказує на штраф, конфіскацію майна та ліквідацію (ст. 96-6). Хоча з формальної точки зору такі

заходи і не визнаються проявами кримінальної відповідальності (і, відповідно, не є покаранням), проте їх сутність все одно означає кримінально-правову репресію, причому навіть використані у Розділі XIV-1 КК України терміни «штраф», «конфіскація майна» ідентичні з видами покарань, передбачених за вчинення кримінальних правопорушень. Проблема полягає в тому, що за чинної редакції цього Розділу може скластися ситуація, коли за кримінальні правопорушення, вчинені конкретними людьми («уповноваженими особами», «від імені та в інтересах юридичної особи») будуть страждати люди, які не є співучасниками цих кримінальних правопорушень: по суті, вся їх провина полягає у тому, що вони працювали в юридичній особі, уповноважена особа якої вчинила певне кримінальне правопорушення, і за що колектив буде фактично відповідати грошима, майном або навіть втратою роботи. По суті, Розділ XIV-1 КК України закріплює колективну відповідальність за вчинене уповноваженою особою кримінальне правопорушення, порушуючи цим самим і принцип особистого характеру кримінальної відповідальності, і принцип відповідальності за наявності вини, і принцип справедливості покарання: відсутність нормативної фіксації у цьому Розділі відповідних заходів кримінально-правового впливу саме як проявів кримінальної відповідальності (і відповідно, невизнання з боку закону у цьому випадку того ж штрафу чи конфіскації майна видами покарань) не змінює ситуацію, оскільки перед нами ніщо інше, ніж застосування заходів кримінально-правової репресії до непричетних людей, що є абсолютно неприпустимим.

За великим рахунком, заходи кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб мають сенс у двох випадках: або якщо певна юридична особа є легальним прикриттям («дахом») діяльності злочинної організації, або якщо всі люди, які мають відношення до юридичної особи, є співучасниками кримінального правопорушення, але такі моменти потрібно прямо вказувати в законі, щоб не призводити до можливості застосування репресивних заходів щодо людей, непричетних до кримінально-протиправної поведінки конкретних уповноважених осіб. Таким чином, з метою недопущення порушення основних принципів кримінального права, закріплених у КК України, Розділ XIV-1 КК України або потрібно істотно переробити, виключивши можливість застосування заходів кримінально-правового впливу до непричетних людей, або просто виключити його з КК України, перевівши питання вирішення долі юридичних осіб до сфери інших галузей права, які традиційно мають справу саме з юридичними особами, оскільки кримінальне право повинно захищати суспільство від кримінально-протиправних посягань, вчинених саме конкретними людьми – фізичними особами (громадянами України, іноземцями або особами без громадянства).

Колб Олександр Григорович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,

професор кафедри кримінального права та
процесу Державного податкового університету
Бусел Андрій Олегович,
Національний університет «Одеська юридична
академія», студент III-го курсу

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УХИЛЕННЯМ ВІД НЕЇ

Слово «особливість» у тлумачних словниках означає те, що чимось відрізняється з-поміж інших [1, с. 477].

Якщо цей підхід застосовувати до з'ясування визначеного у даній роботі питання, то під особливостями проходження військової служби в Україні слід розуміти ті відмінності її реалізації, що визначені на законодавчому рівні для військовослужбовців як Збройних Сил України (ЗСУ), так й інших військових формувань, які, без сумніву, варто враховувати при здійсненні заходів запобіжного характеру, спрямованих на запобігання від її ухилення.

Зокрема, результати узагальнення та виокремлення окремих положень тих нормативно-правових актів, які регулюють порядок проходження військової служби в Україні, дозволяють до таких особливостей віднести наступні із них:

1. Проходження військової служби у ЗСУ, види яких визначені у Законі України «Про Збройні Сили України».

Так, у ст. 3 даного законодавчого акту закріплені такі види ЗСУ, як:

- а) Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;
- б) сили спеціальних операцій; Сили територіальної оборони; Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили.

При цьому слід зазначити, що кожен із видів та Сил ЗСУ передбачає особливості проходження військової служби, що визначені у відповідних Положеннях [2].

2. Проходження військової служби в інших військових формуваннях України, до яких віднесені:

- а) Державно прикордонна служба України;
- б) Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- в) Національна гвардія України;
- г) Служба безпеки України;
- г) Служба зовнішньої розвідки України;
- д) Управління державної охорони України;
- е) Війська Цивільної оборони України;
- є) Добровольчі військові формування України;
- ж) Державна спеціальна служба транспорту.

При цьому слід мати на увазі, що кожне інше військове формування діє на підставі відповідного законодавчого акту України, у якому визначені особливості проходження військової служби.

Крім цього, цікавим у зв'язку з цим є й такий юридично значущий факт, а саме: хоча питання пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби з ЗСУ, а також служби в інших військових формуваннях, регулюється одним законодавчим актом, але й у даній галузі соціального забезпечення військовослужбовців є свої особливості, що обумовлені інтенсивністю, специфікою та іншими обставинами, що з огляду положень ст. 24 Конституції України, у якій закріплено рівність громадян перед законом, як видається, не можна вважати правильним законодавчим підходом.

Саме вказана нерівність і виступає у сьогоденні, як свідчить практика однією з детермінант, яка сприяє ухиленню окремих громадян від проходження служби в умовах воєнного стану та породжує у зв'язку з цим корупційні ризики, пов'язані з направленням військовослужбовців у ті чи інші види ЗСУ та інші військові формування [3, с. 21-27].

Таким чином, виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, що хоча військова служба в Україні й має свої особливості [4], які визначені у відповідних законодавчих актах, що регулюють порядок її проходження в ЗСУ та інших військових формуваннях, проте пенсійне та інше соціальне забезпечення військовослужбовців є нерівним, що виступає в умовах воєнного стану в нашій державі однією з потенційних загроз для її національної безпеки.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
2. Про Положення про Сили спеціальних операцій Збройних Сил України: Закон України від 03.03.2018 № 52/2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Колб О. Г., Пирожик О. В. Про деякі детермінанти, що зумовлюють низький стан військової дисципліни та загрожують національній безпеці України. *Acta Securitatae Volyniensis*. 2023. № 1. С. 21-27.
4. Види військової служби та їх відмінності. URL:<https://shev.kyvcity.gov.ua/news/1093.htm>.

Колб Роксолана Олегівна
менеджер АТ КБ «Приватбанк»,
кандидат юридичних наук

Дучимінська Леся Миронівна
начальник управління контрольно-перевірочної роботи Головного
управління Пенсійного фонду України у Волинській області

ПРО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи Пенсійного фонду України, як, власне, й інші державні органи та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Основним та іншими законами нашої держави. Більш того, як це витікає зі змісту ст. 8

Конституції України, така діяльність має ґрунтуватись на положеннях принципу верховенства права. Як з цього приводу зауважують науковці цей принцип означає пріоритет прав і свобод людини, справедливість і гуманізм у роботі всіх органів державної влади [1, с. 53].

У свій час, правову оцінку застосування принципу верховенства права дав у своїй спеціальній постанові Верховний Суд України ще у 1996 році [2], а також здійснив офіційне тлумачення з цієї статті Основного закону й Конституційний суд України [3].

Поряд з цим, як свідчить практика, органи Пенсійного фонду України постійно порушують не тільки зазначений, але й інші принципи їх діяльності, що закріплені у відповідних законодавчих актах. А, це у свою чергу, приводить до того, що громадяни, використавши всі національні можливості щодо захисту своїх соціальних і пенсійних прав, вимушені звертатись з означених питань до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Показовою у цьому контексті є справа «Пічкур проти України» (заява № 10441/-6) від 07 листопада 2013 року, у якій ЄСПЛ фактично констатував порушення принципу верховенства права у діяльності органів Пенсійного фонду України.

Якщо узагальнити у цілому ті детермінанти, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері соціального та пенсійного забезпечення України [4, с. 432-435], то серед них особливу увагу звертають на себе такі із них, як:

1. Відсутність у Законі України «Про Конституційний Суд України» та в інших законодавчих актах, які регулюють діяльність судів загальної юрисдикції (зокрема, Кодекс адміністративного судочинства України), належних правових механізмів, які б забезпечували здійснення судового контролю за виконанням прийнятих ними рішень відповідними органами державної влади України.

2. Формалізм та односторонній підхід суб'єктів правозастосування до реалізації на практиці положень ст. 382 «Невиконання судового рішення» Кримінального кодексу (КК), які не порушують кримінальних проваджень за фактами такої бездіяльності з боку органів Пенсійного фонду України.

Отже, без вирішення зазначених та інших проблем практично неможливо знизити рівень правопорушень у зазначеній галузі суспільної діяльності та підвищити у зв'язку з цим виконавську дисципліну з питань дотримання принципу верховенства права в нашій державі, що є актуальним в умовах воєнного стану в Україні та виступає одним із джерел потенційної загрози для національних інтересів.

Література

1. Доповідь про правовладдя. *Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія): довідкове видання* / за ред. С. Головатого. Страсбург: USAID, 2019. 91 с.

2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 136-141.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України

(конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

4. Дучимінська Л. М., Колб О. Г. Роль і вплив судового тлумачення на правозастосовчу практику в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2023. С. 432-435. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/101>

Безклейна Каріна Олександрівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Державного університету інфраструктури та технологій
Киренко Сергій Георгійович

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Стаття 12 КК України містить класифікацію кримінальних правопорушень і відповідний перелік діянь за ступенем тяжкості відкриває кримінальний проступок – діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Відповідні зміни у КК України були пов'язані з прийняттям 22 листопада 2018 р. Верховною Радою України так званого Закону України «Про проступки». Цим законом було запроваджене більш загальне поняття «кримінальне правопорушення», що, як відомо, включає в себе як поняття злочину, але у звуженому (у порівнянні з попередніми часами) обсязі та ще одне, нове на той час поняття – кримінальний проступок. Вже тоді у дослідників виникали питання щодо того, як впливатиме звуження обсягу поняття «злочин» у тексті КК, тобто в «материнському» акті для цього поняття, на його використання в інших нормативних актах. В першу чергу це стосувалося (і продовжує стосуватися) Конституції України. Справа в тім, що в тексті Конституції, як і до введення в дію відповідного Закону, при вказівці на кримінально протиправні діяння продовжує використовуватися лише термін «злочин». Він згадується у багатьох статтях Конституції України (29, 30, 31, 34, 39, 60, 62 та ін.) і закономірно виникає питання: зараз під «злочин» у тексті Основного Закону слід розуміти, у тому числі, і кримінальний проступок чи мова йде виключно про злочин в контексті чинного кримінального законодавства? Стаття 12 КК України чітко зазначає відмінність кримінального проступку від злочинів різної тяжкості (нетяжких, тяжких та особливо тяжких).

Відсутність чіткої відповіді на вказане питання породжує незрозумілі моменти, пов'язані з гарантіями прав людини та можливостями державного втручання в ці права (статті 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62) та з вимогами до кандидата на певну посаду чи підставами припинення повноважень (статті 76, 111, 126 та ін). Запровадження кримінального проступку автоматично послабило вимоги до кандидата на посаду народного депутата та судді (вчинення проступку не перешкоджає доступу до посади) та звузило обсяг підстав припинення повноважень глави держави, народних депутатів та суддів (набрання законної сили обвинувальним вироком за вчинення проступку не тягне за собою припинення повноважень).

Таким чином, можна погодитися з позицією тих дослідників (зокрема, М.А. Рубашенко), які вважають, що запровадження кримінального проступку стало прикладом унікального впливу кримінально-правового регулювання на конституційне право. У наукових джерелах переважно йдеться про протилежний напрямок впливу, за яким Основний Закон створює фундамент кожної галузі права, у тому числі містить норми, яким має відповідати закон про кримінальну відповідальність та його застосування. Зважаючи на те, що аналізовані зміни до КК України не супроводжувалися відповідними термінологічними змінами до Конституції, вони ілюструють можливості зворотного впливу кримінального права на обсяг обмежень конституційних прав людини, підстави доступу до основних державних посад чи припинення повноважень посадових осіб, що безпосередньо врегульовано Конституцією. Отже, потрібне узгодження між термінологією, яка вживається відповідно, в Конституції та Кримінальному кодексі України, з урахуванням існування в останньому такого кримінально протиправного діяння як кримінальний проступок.

Власова Анастасія Вячеславовна,
студентка 2 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Киренко Сергій Георгійович

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Види співучасників - це різновиди ролей, які можуть виконуватися співучасниками при вчиненні кримінального правопорушення, які виділяються з урахуванням змісту їх діяльності, враховуючи ступень та спрямованість їх участі у виконанні об'єктивної сторони посягання.

Відповідно до ч.1 ст. 27 Кримінального Кодексу України, залежно від ролі, яку виконували співучасники кримінального правопорушення, вони поділяються на такі види: виконавець, організатор, підбурювач, пособник.

Виконавець (співвиконавець) – це особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене КК України.

Виконавець повинен мати загальні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення (досягнення віку кримінальної відповідальності, осудність) і додаткові ознаки, якщо вони є обов'язковими для конкретного складу кримінального правопорушення. На практиці трапляються ситуації, коли безпосередньо виконує об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення не одна особа, а спільно два і більше суб'єктів кримінального правопорушення, їх називають співвиконавцями. Виконавцем (співвиконавцем) також може бути особа, яка з метою вчинення кримінального правопорушення використовувала осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене (особи, що не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, неосудні). Виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, що передбачає вчинене ним кримінальне правопорушення.

Організатор – це особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення або керувала його підготовкою чи вчиненням. Організатор розробляє план вчинення кримінального правопорушення, керує його підготовкою, здійснює підбір співучасників, розподіляє між ними ролі тощо. Організатором також є особа, що створила організовану групу чи злочинну організацію або керувала ними. Такі організатори, як правило, не беруть безпосередньо участь у кримінально-протиправній діяльності організованих груп чи злочинних організацій. Вони розробляють план майбутньої кримінально протиправної діяльності, налагоджують контакти з іншими організованими групами, забезпечують фінансуванням чи організовують приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Підбурювач – це особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення. Підбурювач може викликати в іншого співучасника намір вчинити кримінальне правопорушення або своїми діями зміцнювати намір, який виник раніше у співучасника, але той мав сумнів щодо його реалізації. Підбурювач може схилити до вчинення кримінального правопорушення будь-якого співучасника. Способи підбурювання можуть бути різноманітними (умовляння, підкуп, погроза, примус, інші способи – шантаж, насильство, наказ підлеглому тощо).

Пособник – це особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті кримінально

протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення.

Пособник, як і підбурювач, не бере безпосередньої участі у вчиненні кримінального правопорушення, проте своїми діями зміцнює рішучість, намір інших співучасників вчинити кримінальне правопорушення. Він надає допомогу виконавцю в його вчиненні або в заздалегідь обіцяній допомозі приховати кримінальне правопорушення. Тим самим пособник ставить свою діяльність у причинний зв'язок із кримінальним правопорушенням, яке вчинюється виконавцем.

Пособництво поділяють на такі види: фізичне та інтелектуальне.

Фізичне пособництво – це надання засобів чи знарядь або усунення перешкод або інше сприяння приховуванню кримінального правопорушення (передача виконавцю чи іншим співучасникам зброї, транспорту, відмичок, коштів, відключення сигналізації, знешкодження телефонного зв'язку тощо).

Інтелектуальне пособництво – це надання порад, вказівок, заздалегідь обіцяне переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, знарядь чи засобів вчинення кримінального правопорушення, слідів кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, придбання чи збут таких предметів або іншим чином сприяння приховуванню кримінального правопорушення (надання порад виконавцю як вчинити кримінальне правопорушення, надання необхідної інформації, яким маршрутом слідувати після вчинення кримінального правопорушення, щоб уникнути затримання та ін).

Питання кримінальної відповідальності співучасників вирішуються наступним чином:

1. Організатор, підбурювач і пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 КК України і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, що передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем.

2. Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, ставляться у вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК як ознаки кримінального правопорушення, які впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться у вину лише співучасникові, який усвідомлював ці обставини.

3. У разі вчинення виконавцем незакінченого кримінального правопорушення інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому кримінальному правопорушенні. Співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом.

Степанова Софія Андріївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету

Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Киренко Сергій Георгійович

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕДБАЛОГО ЗБЕРІГАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЙОВИХ ПРИПАСІВ (СТАТТЯ 264 КК УКРАЇНИ)

Стаття 264 КК України встановлює відповідальність за недбале поводження зі зброєю та бойовими припасами, що може призвести до серйозних наслідків для громадської безпеки та життя людей. Недбале зберігання такого виду зброї означає недостатню увагу та обережність з боку власника, що створює потенційну загрозу для оточуючих. Такі дії можуть спричинити нещасні випадки, крадіжки або навіть кримінально протиправні дії з використанням цієї зброї. Тому недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів є серйозним правопорушенням, яке підпадає під кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України.

Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є громадська безпека в частині дотримання встановлених правил зберігання зброї або бойових припасів. Додатковим обов'язковим об'єктом можуть виступати, наприклад, життя, здоров'я, власність. Відповідно, предметом цього кримінального правопорушення є вогнепальна зброя або бойові припаси.

З об'єктивної сторони недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів характеризується невідповідністю вимогам безпеки при зберіганні таких предметів. Зокрема, це може означати відсутність або неналежне застосування засобів захисту, відсутність контролю над доступом до зброї, або зберігання її в небезпечному для оточення місці.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку.

У суб'єктивній стороні кримінального правопорушення важливу роль відіграє ментальна установка особи, яка здійснює зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів. На основі обставин справи встановлюється, чи була така особа свідомо байдужою до можливих наслідків своїх дій, чи ж ці дії були результатом недбалості.

Стаття 264 КК України передбачає відповідальність за недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів у випадках, коли це призвело до тяжких наслідків, таких як смерть, тілесні ушкодження, тобто, це кримінальне правопорушення належить до кримінальних правопорушень з матеріальним складом. При цьому слід зазначити, що недбале зберігання такої зброї або

припасів може призвести до їх крадіжки, що також може визнаватися тяжкими наслідками передбаченого цією статтею діяння.

Покарання за недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів встановлюється у виді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів є серйозним порушенням законодавства, оскільки може створювати потенційну загрозу для громадської безпеки та життя людей.

2. Ця діяльність підпадає під кримінальну відповідальність відповідно до статті 264 Кримінального кодексу України.

3. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів є важливою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, оскільки воно свідчить про недостатню увагу та обережність з боку власника.

4. Правові норми, що передбачають відповідальність за недбале зберігання зброї, спрямовані на запобігання нещасних випадків та кримінально протиправних дій з використанням цієї зброї.

5. Відповідно до закону, особи, які недбало зберігають вогнепальну зброю або бойові припаси, можуть бути покарані обмеженням або позбавленням волі на строк до трьох років.

Топчій Василь Васильович

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор навчально-наукового інституту права Державного податкового університету,

Ковальчук Володимир Степанович

начальник відділу ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Волинської обласної прокуратури,

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ І СЛІДЧОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Як свідчить практика, в основному, пріоритетною на сьогодні у суспільстві є діяльність правоохоронних органів, які здійснюють так зване спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням та заради чого вони створюються у будь-якій державі [1, с. 204-208]. Сутність даного виду запобігання зазначеними суб'єктами зводиться до організації та реалізації заходів кримінологічної профілактики, відвернення та припинення кримінальних правопорушень [2, с. 22].

У свою чергу, заходи кримінологічної профілактики передбачають здійснення їх з метою випередження, обмеження, усунення джерел протиправних та кримінально карних діянь на об'єкт правової охорони (ст. 1 КК) та спрямованої на їх захист.

Саме з цих міркувань, як видається, для всіх суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням законодавець таку

діяльність визначив ключовим завданням їх функціонування, яке закріплено у їх статутних законах (наприклад, у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – для суб'єктів ОРД) [3, с. 105-112].

Особливе місце серед суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням займають учасники сторони обвинувачення у кримінальному провадженні (ст. ст. 36-41 КПК), які здійснюють заходи слідчої профілактики. При цьому, як це витікає зі змісту ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» на вказаний державний орган покладено обов'язок щодо координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності [4, с. 169-178].

З урахуванням зазначеної норми права, без сумніву, можна вести мову про наявність в нашій державі системи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальних правопорушень, але з урахування того факту, що на законодавчому рівні галузь такої діяльності названо не сферою запобігання, а сферою протидії злочинності, що в останньому випадку зводить потенціал можливості першого виду суспільної профілактики лише до реагування правоохоронних органів, включаючи суб'єкти слідчої профілактики, на юридичні факти злочинної діяльності, а не на її випередження, обмеження, усунення тощо тільки на стадії готування до вчинення кримінального правопорушення, або замаху на нього (ст. ст. 14, 15 КК).

У цілому ж, як показує практика, навіть в умовах відсутності у КПК норм кримінологічного характеру, суб'єкти слідчої профілактики, поряд з необхідністю реалізації завдань кримінального провадження (ст. 2), об'єктивно вимушені займатись питаннями запобіжної діяльності, що обумовлено, зокрема, як загальними засадами призначення покарання (ст. 65 КК), які передбачають обов'язок для учасників сторін обвинувачення у кримінальному правопорушенні вивчати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (а, це – чисто кримінологічний аспект кримінального процесу), так й механізм вчинення будь-якого суспільно небезпечного діяння, який, у свою чергу, включає такі кримінологічні елементи, як: зв'язок і взаємодія зовнішніх детермінантів об'єктивної дійсності та внутрішніх процесів і станів винної особи (обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання (ст. ст. 66, 67 КК); мотиви та мотивацію суб'єкта злочинної діяльності; криміногенну орієнтацію; т. ін.).

Саме з цих міркувань і слід видозмінити зміст сучасної кримінальної процесуальної політики України шляхом, зокрема, внесення у чинний КПК норм, щодо виявлення причин і умов вчинення конкретного злочину.

Література

1. Кримінологія: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. В. В. Чернея та д.ю.н., проф. О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
2. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Мозоль С. А. Інтегративні властивості кримінологічної безпеки в структурі кримінологічних знань. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 105-112.
4. Колб О. Г., Новосад Ю. О. Щодо змісту деяких детермінант, що обумовлюють та сприяють вчиненню злочинів. *Kelm: Knowledge, Education, Law, Management*, 2017. № 4 (20). С. 169-178.

Акімов Михайло Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТІВ
РЕЄСТР. № 9438 ВІД 29.06.2023 ТА РЕЄСТР. № 9438-1 ВІД 14.07.2023)**

Агресія проти України, активна фаза якої триває вже понад два роки, жодним чином не применшила, а навпаки, загострила суспільний запит на ефективну протидію корупції та призначення винним покарання, адекватного вчиненому. В умовах збройного протистояння будь-який прояв зловживання владою чи повноваженнями задля власного збагачення цілком справедливо мають бути негайно припинені, а заподіяна шкода – усунута. Природно, що суб'єкти права на законодавчу ініціативу, правильно розуміючи ситуацію, об'єктивно вимушені задовольнити громадську думку. Водночас певні їх напрацювання в частині внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [2] уявляються доволі сумнівними з точки зору як якості розробки, так і перспектив запровадження.

Так, законопроект реєстр. № 9438 від 29 червня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя», далі – законопроект 9438 [5], має на меті, як зазначається у пояснювальній записці, посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя. Однак його положення у разі прийняття суперечитимуть іншим чинним статтям вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність, ускладнюватимуть кваліфікацію корупційних кримінальних правопорушень, вчинених певними суб'єктами, та штучно перевантажуватимуть КК України.

Зокрема, розробник законопроекту 9438 стверджує, що посилення кримінальної відповідальності та передбачення суворого покарання за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя дозволить запобігти їх вчиненню, а також забезпечить справедливе покарання для порушників. При цьому ігнорується той факт, що саме по собі покарання (незалежно від його суворості) не є надійним заходом загальної та індивідуальної профілактики; збільшення розміру кримінального покарання за вчинення корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя жодним чином не вплине на корупцію в інших уражених нею сферах. Справжній запобіжний вплив спроможне вчинити лише безумовне забезпечення невідворотності покарання як провідного принципу кримінального права. При цьому чинний КК України

містить достатню кількість норм про відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, що передбачають суворе покарання за такі діяння.

Запропонований розробником законопроекту 9438 до внесення до Особливої частини КК України розділ XVII-А «Корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (статті 370-1 – 370-5):

- спрямований на кримінально-правову охорону суспільних відносин у сфері належного здійснення правосуддя в Україні, що зазнають (можуть зазнати) шкоди у певний спосіб (шляхом вчинення корупційних діянь). Тобто за ознакою об'єкта це кримінальні правопорушення проти правосуддя, що вже охороняється нормами розділу XVIII Особливої частини КК України. Більш доцільно було б доповнювати новими нормами цей розділ, а не вводити до Особливої частини КК України новий розділ;

- містить лише відносно визначені санкції одного основного виду покарання (позбавлення волі на певний строк) без будь-якої диференціації за розміром предмета кримінального правопорушення чи за особою суб'єкта (на відміну від санкцій статей 368, 369, 369-2 КК України), хоча зрозуміло, що вчинення будь-якого з цих кримінально протиправних діянь суддею місцевого та суддею Верховного Суду спричиняє (може спричинити) різну шкоду.

У статтях 370-1 – 370-4 КК України (в редакції законопроекту 9438) йдеться про визнання кримінально протиправними лише певних дій суб'єкта, пов'язаних із прийняттям (впливом на прийняття) судового рішення або із складанням висновку з питань, що є (чи можуть бути) предметом судового розгляду. На відміну від цього чинні статті 368, 369, 369-2 КК України передбачають відповідальність за вчинення або невчинення суб'єктом будь-якої дії. Отже, запропоновані законопроектом 9438 норми мають істотно вужчу сферу застосування.

У статтях 370-4 та 370-5 КК України (в редакції законопроекту 9438) пропонується криміналізувати підкуп експерта, спеціаліста, свідка. Водночас не береться до уваги, що частина друга стаття 384 КК України вже передбачає відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, вчинені з корисливих мотивів, а стаття 386 КК України – за підкуп свідка, потерпілого чи експерта з метою відмови від давання показань чи висновку, а також з метою давання завідомо неправдивих показань чи висновку. Оскільки останні дві статті передбачають значно менш суворе покарання, ніж новели, запропоновані законопроектом 9438, виникають обґрунтовані сумніви у можливості практичного застосування таких новел. Для передбачення більш суворої відповідальності певних суб'єктів (присяжних, експертів, спеціалістів) за вчинення корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя достатньо було б просто доповнити перелік службових осіб, які займають відповідальне становище (пункт 2 примітки до статті 368 КК України).

Нарешті, законопроектом 9438 пропонується доповнити Прикінцеві та перехідні положення КК України пунктом 23 про те, що особи, які після набрання чинності відповідним законом вчинили діяння, що містять ознаки кримінального правопорушення, передбаченого відповідним розділом, несуть

відповідальність саме за його статтями. Подібна ініціатива взагалі позбавлена сенсу з огляду на положення статті 58 Конституції України [1] та частини другої статті 5 КК України.

Альтернативний законопроект реєстр. № 9438-1 від 14 липня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» [6], далі – законопроект 9438-1, що поданий із аналогічною метою, замість доповнення Особливої частини КК України новим розділом ініціює (через доповнення КК України новою статтею 369-4, а також статей 368 та 369 КК України новими частинами) встановлення більш суворого кримінального покарання за вчинення певних діянь суддями та присяжними. Проте у разі прийняття деякі його положення суперечитимуть іншим статтям КК України та ускладнюватимуть кваліфікацію корупційних кримінальних правопорушень, вчинених певними суб'єктами.

Запропоновані частини п'ята та шоста статей 368 та 369, а також частина перша статті 369-4 КК України (в редакції законопроекту 9438-1) містять відносну санкцію лише з одним основним видом кримінального покарання – позбавлення волі на певний строк. Незрозуміло, чому при визначенні міри покарання за корупційне кримінальне правопорушення у сфері правосуддя, вчинене спеціальним суб'єктом (суддею, присяжним), не застосовуються додаткові види кримінальних покарань – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскація майна.

Частина п'ята статті 368, частина п'ята статті 369 та частина перша статті 369-4 КК України (в редакції законопроекту 9438-1) передбачають криміналізацію лише діянь спеціальних суб'єктів (суддів, присяжних), пов'язаних із прийняттям чи неприйняттям судового рішення (впливом на прийняття судового рішення). Слід зазначити, що пропозиція, обіцянка, прохання надати, надання неправомірної вигоди та вплив, вчинені щодо судді чи присяжного, можуть бути пов'язані і з іншими діями, вчинення (невчинення) яких входить до повноважень цих спеціальних суб'єктів. Проте запропонована редакція законодавчих новел виключатиме у такому випадку можливість відповідної кримінально-правової оцінки діянь винних осіб, що істотно звужуватиме правозастосування.

Більше того, виокремлення суддів та присяжних як спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя, передбачених частинами п'ятою та шостою статті 368, частинами п'ятою та шостою статті 369 та статтею 369-4 КК України, з одночасним виключенням суддів з переліку службових осіб, які займають відповідальне становище (згідно законопроекту 9438-1), викликає обґрунтовані сумніви щодо місця цих норм в системі Особливої частини КК України (адже у ній, як відомо, є розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»).

Частина шоста статті 368, частина шоста статті 369 та частина третя статті 369-4 КК України (в редакції законопроекту 9438-1) містять особливо кваліфікуючу ознаку «під час дії воєнного стану». Формулювання останньої відрізняється як від передбаченої пунктом 11 частини першої статті 67

КК України обставини, яка обтяжує покарання («вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій»), так і від запровадженої Законом України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [3] особливо кваліфікуючої ознаки низки кримінальних правопорушень «в умовах воєнного або надзвичайного стану». Такі розбіжності у визначеннях не сприяють покращанню правозастосування, позаяк порушують принцип правової визначеності, на необхідності дотриманні якого у своїх рішеннях неодноразово наголошували Конституційний Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини.

Законопроектом 9438-1 передбачається виключити суддів з переліку службових осіб, які займають відповідальне становище. Водночас певні судді (Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів) відповідно до підпункту 1 пункту третього примітки до статті 368 КК України є службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

За таких умов можлива ситуація, коли вчинення певного діяння (прийняття пропозиції, прийняття обіцянки, прохання надати, одержання неправомірної вигоди) ким-небудь із таких суддів (а так само і пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди кому-небудь з таких суддів) може бути одночасно кваліфіковане і за частиною четвертою, і за частиною п'ятою статті 368 КК України (або і за частиною четвертою, і за частиною п'ятою статті 369 КК України), що лише заплутуватиме кримінально-правову оцінку вчиненого.

Частина шоста статті 368, частина шоста статті 369, частина третя стаття 369-4 КК України (в редакції законопроекту 9438-1) містять значно менший перелік кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак, а головне, не ураховують розмір предмета кримінального правопорушення. Ситуація, коли однакове покарання може бути призначене за протиправні дії, предметом яких є сума у 50 тисяч гривень та у 1 мільйон доларів США, є неприйнятною, оскільки порушує положення пункту 3 частини першої статті 65 КК України.

Нарешті, стаття 369-4 КК України (в редакції законопроекту 9438-1) у разі її прийняття утворюватиме штучну конкуренцію норм із статтею 369-2 КК України. Відповідно до останньої кримінально караним є вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Такими особами (відповідно до примітки до статті 369-2 КК України) є особи, визначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» [4]. Водночас згідно підпункту «г» пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону до перерахованих осіб належать і судді, і судді Конституційного Суду України, і присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді). Отже, певне кримінально протиправне діяння одночасно може бути кваліфіковане і за статтею 369-2 КК України, і за статтею 369-4 (в редакції законопроекту 9438-1), що не є прийнятним для правозастосування.

Залишається сподіватись, що вітчизняний законодавець виявить здоровий глузд, візьме до уваги висловлені зауваження та відхилить законодавчі ініціативи, що розглядаються.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 30.04.2024).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03 березня 2022 року № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення 30.04.2024).
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 30.04.2024).
5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя : законопроект реєстр. № 9438 від 29 червня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42175> (дата звернення 30.04.2024).
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя : законопроект реєстр. № 9438-1 від 14 липня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42313> (дата звернення 30.04.2024).

Вітко Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій

**ЗМІНА НАЗВИ ТАКОГО ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ ЯК КОМПОНУВАННЯ (ТОПОГРАФІЇ) ІНТЕГРАЛЬНИХ
МІКРОСХЕМ НА НОВУ НАЗВУ - КОМПОНУВАННЯ
НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ВИРОБІВ ТА ВПЛИВ ТАКИХ ЗМІН НА
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В
СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Щодо інтелектуальної власності в сфері господарювання можна виділити господарські та цивільні правопорушення, адміністративні правопорушення, кримінальні правопорушення.

Отже, кримінальні правопорушення щодо інтелектуальної власності є одним із видів правопорушень в цій сфері.

Верховною Радою України у вересні 2019 р. прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів», яким судячи із змісту Пояснювальної записки до його законопроекту [1], з метою приведення законодавства України у відповідність до права Європейського Союзу в частині охорони прав на компонування (топографії) інтегральних мікросхем змінено назву та визначення даного об'єкта права інтелектуальної власності.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», в редакції чинній на станом на серпень 2019 року, відповідний об'єкт права інтелектуальної власності – «компонування (топографія) інтегральних мікросхем», визначався як зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Крім того, Цивільний кодекс України в редакції чинній станом на серпень 2019 року в статті 420 містив перелік об'єктів права інтелектуальної власності, серед якого був такий об'єкт як компонування (топографії) інтегральних мікросхем, а глава 40 Цивільного кодексу України в редакції чинній станом на серпень 2019 р. була присвячена аспектам правового регулювання і охорони такого об'єкта права інтелектуальної власності як компонування інтегральної мікросхеми.

Проте, вже після 26.09.2019 р., коли набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів», цей об'єкт права інтелектуальної власності змінив назву та визначення і компонування (топографії) інтегральних мікросхем отримало нову назву - компонування напівпровідникових виробів.

Такі зміни потягли за собою відповідні зміни в положеннях Цивільного кодексу України, в якому замінено в усіх згадках компонування (топографії) інтегральних мікросхем отримало на компонування напівпровідникових виробів.

Більш того, було й змінено назву Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» на нову назву - Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» на сьогоднішній день компонування напівпровідникового виробу визначається як сукупність пов'язаних зображень, певним чином зафіксованих або закодованих, які становлять тривимірну конфігурацію шарів, з яких складається напівпровідниковий виріб та в яких кожне зображення містить конфігурацію або частину конфігурації напівпровідникового виробу на будь-якій стадії його виготовлення.

Таким чином, внаслідок приведення чинного законодавства України до права Європейського Союзу в частині регулювання даного об'єкта права інтелектуальної власності цей об'єкт права інтелектуальної власності змінив назву з компонування (топографії) інтегральних мікросхем на назву - компонуванням напівпровідникових виробів.

Проте важливо зауважити, що дослідження правових норм в цій сфері показало, що, дані зміни не охопили всю сферу законодавства України, і наразі є норми права, які не відповідають уже зміненним нормам.

Так, в Кримінальному кодексі України, чинному станом на 12.05.2024 р. в складі злочину, який передбачений статтею 177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію» серед предмету даного злочину визначається на сьогодні фактично не існуючий об'єкт права інтелектуальної власності - топографія інтегральної мікросхеми, адже такий об'єкт наразі є уже компонуванням напівпровідникового виробу.

Отже, не все законодавство України в частині правого регулювання даного об'єкта права інтелектуальної власності приведено до відповідності з правом Європейського Союзу, і це можна визнати суттєвим недоліком чинного законодавства України.

Така невідповідність кримінального законодавства і цивільного та господарського законодавства, що регулює порядок кримінально-правової охорони даного об'єкта права інтелектуальної власності призводить до великих труднощів у застосуванні кримінальної відповідальності за незаконне використання компонування напівпровідникового виробу, привласнення авторства на нього, або інше умисне порушення права на цей об'єкт, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, та кваліфікації відповідного діяння як злочину за статтею 177 Кримінального кодексу України. Так, як фактично наразі немає такого складу злочину як незаконне використання компонування напівпровідникового виробу, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, а є склад злочину незаконне використання топографії інтегральної мікросхеми, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, проте, такого об'єкта права інтелектуальної власності як топографія інтегральної мікросхеми чинне законодавство уже не визначає.

У контексті предмету злочину, передбаченого статтею 177 Кримінального кодексу України, ще до внесення згаданих вище змін в цивільне та господарське законодавство України в літературі правильно визначали серед предметів цього злочину топографії інтегральних мікросхем. Зокрема Романюк І.М. вказує, що предметом цього злочину є винахід, корисна модель, промисловий зразок, раціоналізаторська пропозиція, **топографії інтегральних мікросхем**, сорти рослин [2, с. 104-105].

Однак, як зауважено вище вже не існує такий об'єкт права інтелектуальної власності як топографія інтегральних мікросхем, а отже і немає такого предмета злочину як топографія інтегральних мікросхем.

Тому, наразі можна говорити про недоліки кримінально-правової охорони інтелектуальної власності, в тому числі й в сфері господарювання, які пов'язані

із приведенням у відповідність до права Європейського Союзу не всього законодавства України в частині такого об'єкта права інтелектуальної власності як топографія інтегральної мікросхеми.

Згідно з частиною 1 статті 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом.

Якщо чинний Кримінальний кодекс України формально не передбачає такого складу злочину як незаконне використання компонування напівпровідникового виробу, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, тоді за таке діяння формально не може наступати кримінальна відповідальність, і це суттєва проблема, яку можна вирішити тільки шляхом внесення змін також і до Кримінального кодексу України для приведення його норм у відповідність як до норм цивільного та господарського законодавства України так і до норм права Європейського Союзу.

Отже, за результатами дослідження даних норм можна зробити висновок про необхідність як найшвидшого приведення положень статті 177 Кримінального кодексу України у відповідність до норм Цивільного кодексу України та до норм Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» та до норм права Європейського Союзу, в частині назви даного об'єкта права інтелектуальної власності, і відповідно передбачити кримінальну відповідальність за незаконне використання компонування напівпровідникового виробу, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі.

Дані зміни мають полягати у виключенні зі статті 177 Кримінального кодексу України згадки про топографії інтегральної мікросхеми та включення замість неї згадку про компонування напівпровідникового виробу.

Відповідні зміни до Кримінального кодексу України мають суттєво покращувати кримінально-правову охорону даного об'єкта права інтелектуальної власності (компонування напівпровідникового виробу) та відповідно будуть направлені на вдосконалення юридичної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності у сфері господарювання, і будуть направлені на приведення законодавства України у відповідність до права Європейського Союзу.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» // Верховна Рада України. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66297&pf35401=493505> (дата звернення 12.05.2024).

2. Романюк І. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –

кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Романюк Ігор Миколайович. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. - 238 с.

Конопля Владіслав Віталійович,
курсант Факультету службово-бойової діяльності
Київського інституту Національної гвардії України

Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правового забезпечення діяльності НГУ Київського
інституту Національної гвардії України

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

На нашу думку питання кримінальна відповідальність військовослужбовців є дуже актуальною темою в сучасних умовах збройної агресії, адже, із збільшенням числа військовослужбовців, відповідно і збільшується кількість протиправних діянь, які ними вчиняються, у тому числі і вчиняються кримінальні правопорушення. Військовослужбовці вчиняють кримінальні правопорушення безпосередньо знаходячись в зоні бойових дій, так і в повсякденній діяльності.

Окрім загальних ознак кримінального правопорушення військові кримінальні правопорушення мають спеціальні ознаки: 1) об'єкт посягання – встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби 2) суб'єкт – військовослужбовець, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. 3) кримінальна протиправність – визнання діяння військовим кримінальним правопорушенням тільки в тому разі, якщо воно прямо передбачене у розділі XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Загалом можна виділити такі види військових кримінальних правопорушень: 1) за об'єктом посягання – проти порядку підлеглості та військової честі (статті 402-406); 2) проти проходження військової служби (статті 407-409); 3) проти порядку користування військовим майном та його збереження (статті 410- 414); 4) проти порядку експлуатації військової техніки (статті 415-417); 5) проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (статті 418-421); 6) проти встановленого порядку збереження військової таємниці (ст. 422); 7) військові посадові кримінальні правопорушення (статті 423-426); 8) проти порядку несення служби на полі бою та в районі військових дій (ст. 424-433) [1].

КК України чітко визначає поняття військового кримінального правопорушення. Військові злочини – це кримінальні правопорушення проти порядку несення або проходження військової служби, які вчиняються незалежно від того чи є збройний конфлікт, чи ні [2].

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовці можуть бути притягнуті до відповідальності зокрема за такі кримінальні правопорушення як: вбивство або тяжке поранення цивільних, військовослужбовців, які здалися або були у полоні; знищення або намагання знищити майно, яке не є воєнною метою; насильство проти цивільних або військовослужбовців, які не беруть участь у бойових діях; підтримка або сприяння вчиненню військових злочинів, За порушення міжнародного гуманітарного права військовослужбовці можуть бути притягнуті до відповідальності Міжнародним Кримінальним судом.

Відповідно до ч. 2 ст. 401 КК України кримінальній відповідальності підлягають військовослужбовці Збройних сил України, Державної Прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України. Відповідно до ч. 4 ст. 401 КК України особи, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені КК кодексу України можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності згідно із ст. 44 КК України із застосування до неї заходів, передбачених в Дисциплінарному статуті Збройних сил України.

Відповідно до статистичних даних Верховного Суду, у 2023 році судами за різні кримінальні правопорушення було засуджено 5 339 військовослужбовців (у 2022 році – 2 138 військовослужбовців). Тобто у порівнянні з позаминулим роком, зріст кількості засуджених військовослужбовців склав майже 150%.

Враховуючи вище сказане, можна зробити висновок, що військовослужбовці порушують законодавство та вчиняють кримінальні правопорушення, але законодавство України щодо притягнення військовослужбовців за вчинення різних видів кримінальних правопорушень не є досконалим і потребує удосконалення, адже законодавство не передбачає чітких умов вчинення військовослужбовцями кримінальних правопорушень, передбачених КК України, також більшість статей розраховані на покарання військовослужбовців рядового складу, а на нашу думку потрібно передбачити процедуру притягнення офіцерського складу військовослужбовців до кримінальної відповідальності та додати статті притягнення командирів до кримінальної відповідальності за віддання безглузвих наказів які можуть призвести до людських втрат.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання : посібник / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : Дакор, 2013.
3. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України. Монографія : Харків : «Право», 2018.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2017. Г. 17 : Кримінальне право.

Ліхтанська Анна Петрівна,
Студентка 4 курсу, група 2013,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технології
м. Київ, Україна
Науковий керівник
завідувач кафедри Цивільного та Кримінального права
кандидат юридичних наук, доцент,
Мусієнко Анатолій Володимирович

СУЧАСНИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ВПЛИВ НА НЬОГО ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

З початку війни в Україні з 2014 року фактор воєнного конфлікту все більше впливає на рівень злочинності. Проте з 24 лютого 2022 року цей вплив зазнав досить значних змін: з локального перейшов на всеохоплюючий. Введення воєнного стану принесло з собою ряд умов, що мали прямий або непрямий вплив на кримінальну ситуацію в країні. Тому оцінка криміногенних ризиків з можливістю зниження їх негативного впливу на безпеку в Україні відіграє важливу роль для правової науки та правоохоронної практики, особливо в період війни та після неї.

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року, який триває і досі, кардинально змінило реальність для українців. Російська агресія та бойові дії, пов'язані з захистом населення України, призвели до того, що деякі регіони перейшли у стан постійної готовності, що неминуче вплинуло на криміногенну ситуацію. Начальник департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України, Олексій Сергєєв, у червні 2022 року відзначив, що ситуація в країні значно поліпшилася порівняно з 2021 роком. Зареєстровано на 16% менше кримінальних правопорушень порівняно з аналогічним періодом минулого року. «Про загострення криміногенної ситуації зараз не слід говорити. Відзначається зменшення вдвічі кількості злочинів проти власності, пограбувань, розбійних нападів та інших подібних подій».

Також варто зазначити, що ситуація на дорогах покращилася значно. Кількість дорожньо-транспортних пригод зменшилася втричі, а кількість загиблих у них зменшилася на чверть. Ці особливості криміногенної ситуації були охарактеризовані очільником зазначеного Департаменту. Зокрема, начальник Департаменту карного розшуку Національної поліції України, Вадим Дзюбинський, у своєму описі криміногенної ситуації за перше півріччя підкреслив, що з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України впродовж перших двох місяців відбулося значне зменшення рівня злочинності майже у всіх категоріях злочинів.

Починаючи з травня місяця 2022 року, в Україні стало помітно збільшення рівня злочинності порівняно з початком російської військової агресії, а також збільшення рівня окремих видів злочинів порівняно з минулими роками. Вадим

Дзюбинський, розглядаючи тенденції криміногенної ситуації в Україні, зазначив, що загальна злочинність зменшилася на 25% за півроку порівняно з попереднім роком. Проте рівень тяжких та особливо тяжких злочинів залишався майже на рівні минулого року. Кількість навмисних вбивств зросла на 9,1% за півріччя порівняно з 2021 роком, яке обумовлене як військовою агресією, так і злочинами, вчиненими на окупованих і деокупованих територіях. Загалом, статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2022 рік показують збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень на 12,8% порівняно з 2021 роком. Це включає 105 559 особливо тяжких злочинів, що становить зростання на 871,8%, і 125 656 тяжких злочинів, зростанням на 12,2%. Крім того, кількість нетяжких злочинів зменшилася на 39,4%, а кількість кримінальних проступків на 27% [1, с. 107-110].

У 2024 році спостерігається зменшення вуличної злочинності практично у всіх регіонах. Проте загальна кількість злочинів зросла, зокрема тяжких і особливо тяжких, що пояснюється змінами у законодавстві. Раніше крадіжки кваліфікувалися як нетяжкі, а тепер, у зв'язку з війною, вони вважаються тяжкими. Поліція також все частіше документує воєнні злочини, їх кількість перевищує 111 тисяч від початку війни і враховується у загальній структурі злочинності. Щодо латентних злочинів, зокрема незаконного обігу наркотиків та зброї, їх також більше документують і розкривають, що також сприяє зростанню реєстрації злочинів. Крім того, поліція відзначає збільшення кількості звернень щодо побутової злочинності. Вони розуміють, що після війни роботи з цими злочинами не стане менше. Іншими словами, незважаючи на скорочення вуличної злочинності, загальна кількість злочинів зросла через зміни у законодавстві та активну роботу поліції у документуванні та розкритті злочинів, включаючи воєнні та латентні види правопорушень.

Аналізуючи головні тенденції криміногенної ситуації в Україні протягом воєнного та післявоєнного періодів, можна виділити декілька ключових аспектів:

1) Збільшення питомої ваги особливо тяжких злочинів у структурі злочинності. Це обумовлено не лише самими злочинами, але й внесенням змін до Кримінального кодексу України під час воєнного стану, що ускладнює кваліфікацію злочинів. Ця тенденція може продовжитися після закінчення воєнного стану, зокрема через фіксацію таких злочинів на деокупованих територіях, а кількість нетяжких злочинів та кримінальних проступків буде зменшуватися.

2) Збільшення у структурі злочинності сегменту злочинів проти основ національної безпеки. Ця тенденція також може мати тимчасовий характер, проте різке зростання цього виду злочинів у 2022 році визначить динаміку їх зниження в майбутньому. Серед них особливо виділяється посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, що є результатом агресії.

3) Продовження інформаційної (гібридної) війни між Росією та Україною. Цей аспект може тривати і після припинення військових дій і має значний вплив на суспільство, викликаючи деморалізацію та розподіл інформації з метою досягнення політичних переваг.

Разом з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції" в березні 2022 року з'явилася ще одна норма, яка встановлює заборону виправдання, визнання правомірною або заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України та глорифікацію її учасників [2, с. 241-245]

4) Зростання кількості злочинів, пов'язаних із фізичним знищенням українського народу, включаючи вбивства, насильницьке зникнення та порушення законів ведення війни, зокрема у зв'язку з умисним вбивством.

5) Поширення кримінальних правопорушень, пов'язаних із агресивним станом особи, яке включає як побутові злочини (такі як насильство, вбивство, домашнє насильство), так і "публічні" кримінальні правопорушення. Ця тенденція відображає різницю в українському суспільстві, де одна частина населення перебуває у постійному стресі через протистояння російській агресії, тоді як інша частина може абстрагуватися від цієї ситуації, особливо якщо вони проживають у регіонах, де не було бойових дій.

Ця тенденція також відображається у зростанні кількості злочинів за статтею 263 Кримінального кодексу України («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»), оскільки зброя стала більш доступною, а населення відчуває необхідність захищати своє життя та майно від ворога.

6) Продовження зниження кількості злочинів проти власності очікується й надалі. Цей тренд пояснюється декількома факторами. По-перше, існує високий рівень нереєстрованості. Це пояснюється тим, що потерпілі у важкий час можуть уникати звернення до правоохоронних органів, або це може бути неможливо через їхню смерть або неповідомлення про злочин через нерозуміння ситуації. Другий фактор, що впливає на зменшення злочинів проти власності, - це зростання ментальної єдності українців перед загрозою з боку ворога.

7) Використання гуманітарної допомоги як прикриття кримінальних дій також стає поширеним. Ця тенденція охоплює різні злочини, від незаконної торгівлі гуманітарною допомогою до контрабанди наркотиків. Навіть після криміналізації цього виду діяльності, що сталося у березні 2022 року, цей явище продовжить збільшуватися, поки буде існувати потреба в гуманітарній підтримці населення [3, с. 108].

Зменшення кількості злочинів, пов'язаних з безпекою дорожнього руху та експлуатацією транспорту, є помітною тенденцією, що спостерігається в Україні під час воєнного стану. Це стало можливим завдяки заходам, спрямованим на забезпечення державної і громадської безпеки. Зокрема, посилено контрольно-пропускний режим на автошляхах у зоні бойових дій, використовуються додаткові загороджувальні конструкції для уповільнення руху військової техніки противника та скорочено час перебування на дорогах цивільного транспорту через введення комендантської години. Додаткові заходи включають відновлення автоматичної фіксації порушень ПДР, обмеження права на керування транспортним засобом та проведення інформаційно-просвітницької роботи щодо профілактики ДТП з урахуванням вимог воєнного стану. Ці заходи

сприятимуть подальшому зменшенню кримінальних правопорушень у сфері безпеки транспорту навіть після закінчення воєнного стану.

Список використаної літератури

1. Ободов Н.А. Беспаль О.Л. *Стан злочинності в Україні у 2020-2022 роках*. Київський часопис права. 2023 № 4. с. 107-110.
2. Ободов Н.А. *Кількісно-якісні показники злочинності в Україні у 2020-2022 роках* // VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2023 р.] с. 241-245
3. Орлов Ю.В. *Тенденції у змінах криміногенної обстановки в Україні в умовах війни: від ординарної злочинності до кримінального радикалізму*. ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ. 2023. № 1 (28) с. 108

Мельник Катерина Ігорівна,

Студентка 4 курсу

Юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:

Доктор філософії в галузі права

Горбань Євгеній Анатолійович

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТРУДЯЩИХ-МІГРАНТІВ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Сучасний розвиток міжнародної спільноти, з урахуванням глобалізаційних процесів характеризується постійним переміщенням населення. Масовий приплив мігрантів становить загрозу етнічній, релігійній і мовній структурі суспільства, а також його єдності. Міграційні процеси в світі кидають виклик механізмам захисту прав людей, які борються за їх повне дотримання, в тому числі й мігрантів, оскільки права мігрантів часто порушуються державами світу. За таких умов актуальною є проблема дотримання і захисту прав трудящих-мігрантів.

В своїй доповіді «Міжнародна міграція і розвиток» в 2012 році Генеральний Секретар ООН зазначив, що в сучасному світі більше, ніж коли-небудь раніше, люди живуть за межами своєї країни походження. У період 1990 – 2010 рр. число міжнародних мігрантів по всьому світі зросло більш ніж на 77 млн, або 50 %. А за оцінками ООН, кількість мігрантів у 2015 р. у світі сягнула 244 млн осіб, збільшившись на 41 % у порівнянні з 2000 р. Близько двох третин мігрантів живе

у Європі (76 млн) або Азії (75 млн). У Північній Америці проживає 54 млн мігрантів [1].

Серед основних міжнародно-правових документів, які регулюють питання захисту прав трудових мігрантів варто виділити Конвенцію Міжнародної організації праці про трудових мігрантів (1949 р.); Конвенцію про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення (1975 р.); Європейську соціальну хартію (1961 р.); Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їх сімей (1990 р.).

Одним з основоположних міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють питання трудової міграції в світі та закріплюють основні права та обов'язки мігрантів, є Міжнародна конвенція про захист усіх трудящих мігрантів та членів їхніх сімей, що ухвалена 18 грудня 1990 р. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 45/158 та набула чинності 1 липня 2003 р. Даною конвенцією було визначено поняття трудящий-мігрант, а саме – це особа, що буде займатись, займається чи займалась оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої вона не є [2]. Також можна відзначити, що ця конвенція першим актом ООН, який охоплює величезну частину питань, пов'язаних із захистом прав трудящих-мігрантів, наприклад питання боротьби з незаконною міграцією та охорону прав трудящих-мігрантів[3].

Необхідно зазначити, що саме Міжнародна конвенція про захист усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (далі - Конвенція 1990 р.) є першим універсальним міжнародним договором, який визначив поняття працівника-мігранта найбільш широко, охопивши всі категорії мігрантів. Конвенцією 1990 р. було кодифіковано і конкретизовано права трудящих-мігрантів, і відношення прав мігрантів і громадян країни, в яку прибули мігранти та визначено права як для трудових мігрантів, які законно перебувають в приймаючій державі так і для мігрантів, що належним чином не оформлені у країні перебування [4, с. 382].

Варто також звернути увагу на захист прав українських трудящих-мігрантів за кордоном. Важливу роль у правовому регулюванні діяльності та гарантування захисту прав українських працівників-мігрантів за кордоном відіграють міжнародні двосторонні угоди України щодо працевлаштування трудящих-мігрантів. Україною підписано ціла низка міждержавних та міжурядових договорів з такими країнами, як: Молдова (13.12.1993), Азейбарджан (03.06.2004), (13.12.1993), Вірменія (17.06.1995), Латвія (21.11.1995), Литва (28.03.1995), В'єтнам (08.04.1996), Лівія (14.10.2003), Португалія (13.02.2003), Іспанія (12.05.2009) та інші. Данні двосторонні угоди України певною мірою регулюють обсяги трудової міграції і захищають права та законні інтереси працівників-мігрантів від незаконних дій з боку роботодавців, від професійного ризику та небезпечних умов праці, надають певні соціальні пільги та гарантії [5, с. 92].

Проте, незважаючи на наявність цілої низки міждержавних угод, українські трудящі-мігранти все ж мають не великий рівень соціального захисту, причинами чого є нелегальне працевлаштування громадян України за кордон без оформлення належних трудових договорів (контрактів) та відсутність таких

міждержавних угод про соціальний захист із низкою країн світу, де працюють українські мігранти [6, с. 185]

Отже, підсумовуючи, слід наголосити, що для належного захисту українських працівників-мігрантів Україні варто здійснити низку важливих кроків, так наприклад ратифікувати Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей від 18.12.1990. за допомогою якої Україною повинні будуть задекларовані права трудящих-мігрантів, включаючи і тих, які перебувають за кордоном нелегально. Необхідним кроком для України на шляху до всебічного захисту прав трудящих-мігрантів є приведення у відповідність до Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей від 18.12.1990 року Закону України "Про зовнішню трудову міграцію", зокрема, в частині визначення поняття "працівник-мігрант", розширивши категорії осіб, які мають бути охоплені цією категорією, зокрема сезонні працівники, прикордонники та інші категорії осіб, визначених міжнародними нормативно-правовими актами.

Література:

1. Прес-реліз. URL: <http://www.5.ua/svit/za-2015-rik-oon-narakhuvala-244-mlnmihrantiv-103361.html> (дата звернення: 14.10.2023)
2. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей від 18.12.1990 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_203.
3. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей від 18.12.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text.
4. Андріїв В.М. Міжнародне трудове право : навч. посіб. К.: ВД "Дакор", 2017. 574 с.
5. Волоско Я.О. Адміністративно-правове регулювання трудової міграції в умовах трансформації економіки України: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07. Л., 2015. 181 с.
6. Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти / ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України : монограф. Л., 2016. 266 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160801.pdf>.

Новікова Катерина Андріївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України, асистент
кафедри кримінального права Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВИ¹

Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки держави, які посягають на інформаційний простір держави, включають в себе такі склади: ст.ст. 109 («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади») – у частині публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, 110 («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України») – у частині публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із закликами до зміни меж території або державного кордону України, 111¹ («Колабораційна діяльність»), а саме ч. 1 («Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України»), ч. 3 («Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти») та ч. 6 («Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах») – у частині здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором, цієї статті, 436 («Пропаганда війни»), 436¹ («Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів») та 436² («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників») КК України.

¹ Зазначена публікація підготовлена в рамках виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально правової охорони інформаційної безпеки в Україні», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Ці правопорушення включають п'ять статей та дев'ять кримінальних правопорушень і санкцій за ці правопорушення². З них 1 (11,1 %) – за проступок, 6 (66,7 %) – це нетяжкі злочини, 2 (22,2 %) – тяжкі злочини. Шість санкцій – альтернативні, а 3 – безальтернативні. Позбавлення волі міститься у 8, обмеження волі – у 3, пробаційний нагляд – у 3, виправні роботи – у 3, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – у 1. Всі санкції є відносно визначеними. П'ять санкцій містять конфіскацію майна як додаткове покарання, яке суд може застосувати або ні (кумулятивні санкції з альтернативним покаранням). Одна передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як безальтернативне додаткове покарання.

Вивчення караності правопорушень проти інформаційної безпеки дало змогу виділити та диференціювати за видами загальну кількість кримінально-правових санкцій, що можуть бути застосовані до осіб, винних у вчиненні зазначених правопорушень, і констатувати, що в абсолютній більшості випадків основним видом покарання для них буде позбавлення волі на певний строк, що відповідає ступеню тяжкості таких кримінальних правопорушень.

Обіход Тетяна Вікторівна

кандидат фіз.-мат наук, старший науковий співробітник

доцент Київського університету ринкових відносин

ІДЕНТИФІКАТОР ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1103-4006>

ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЇ

Кримінологія, як науковий метод, пов'язана з історією кримінологічної думки та спочатку розвивалася за трьома напрямками: кримінологічний класицизм, соціологічний позитивізм та позитивізм антропологічний. У передісторії кримінології виникають ідеї про зв'язок злочинності з бідністю, злиднями, пороками феодального устрою суспільства та паразитизмом класу землевласників. Так, за часів античності, Платон був впевнений: злочинцями не народжуються, ними стають. Причина злочинів – у відсутності належного виховання. Сократ був упевнений, що бліді і смагляві люди більш схильні робити погані вчинки, у тому числі злочини. Аристотель вважав, що люди ведуть такий спосіб життя, який їх змушує потребувати. Марк Туллій Цицерон, давньоримський політик, оратор і філософ, найважливішим джерелом злочинів вважав «нерозумні та жадібні пристрасті до зовнішніх насолод», а також розрахунок злочинців на безкарність. Головне, чим пояснюється злочин, вважав Сенека, – це воля злочинця, вади його моральної та громадянської характеристики.

² При аналізі не досліджувалося посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, у зв'язку з тим, що неможливо окремо виокремити правопорушення проти інформаційної безпеки.

У рамках передісторії кримінології сформувалося три основні напрями у поглядах на злочинність, її детермінанти та злочинця. Перший напрямок під злочинністю розуміє антропологічні характеристики та властивості людей, які вчиняють злочини, під їх впливом люди вчиняють злочини. Наприклад, антропоцентризм християнських філософів підпорядкований принципу теоцентризму, згідно з яким світ створений для людини Богом, але господарюють у ньому люди. Другий напрямок пояснює злочинну поведінку свавіллям людини, вадами її вільної волі. Концепція свободи волі перегукується з неоплатонічному вченню Плотіна (III століття зв. е.). Гребель – античний філософ-ідеаліст, засновник філософії неоплатонізму, розвиненої згодом християнським богословом Аврелієм Августиним. Відповідно до цього вчення людина вільна у своїх вчинках, вчиняє злочини і творить зло за своєю вільною злою волею. Третій напрямок пов'язує злочинність з роком, впливом на поведінку людей надприродних сил, виходить із підвладності людей і всього Божого промислу, що відбувається.

Кримінологічний класицизм – це період розвитку кримінології не на основі своєї власної кримінологічної теорії, а на основі філософських та суспільно-політичних поглядів та уявлень. Епоха Просвітництва протиставляє середньовічному релігійному світогляду світогляд, заснований на раціоналізмі та атеїзмі, на науковому розумінні природи та суспільства та передбаченні на основі знання законів природи. Всупереч середньовічному розумінню природи та факторів поведінки людей, філософи та політичні мислителі епохи Просвітництва пропонують поняття злочину як акту вільної волі людини, яка свідомо діє та вільно у своїх вчинках.

Згодом, кримінологія розглядає поняття злочину як комплексне питання, пов'язане із сукупністю впливаючих на людину факторів. Кримінологічні ідеї Феррі покладено основою кримінальної соціології, який виділив антропологічні, фізичні та соціальні детермінанти скоєння злочинів. Покарання, згідно з його вченням кримінальної соціології, має виконувати попереджувальну та оборонну функцію. Чинники злочинності поділяються на антропологічні (індивідуальні), фізичні (природно-природні) та соціальні (суспільні).

У сучасній кримінології особливого значення набувають такі наукові напрями, як ювенологія, кримінотеологія, терологія, кримінофамілістика, кримінальна армалогія, екокримінологія, кримінопенологія, архітектурна кримінологія, криміносексологія та інші. Процеси інтеграції та диференціації характеризують розвиток сучасної кримінології, у якій відбувається поєднання знань соціології, психології, кримінального права, криміналістики та виділення нових галузей знань.

Кримінологія у Європі відрізняється різноманіттям наукових напрямів, таких як ювенологія, кримінотеологія, терологія, кримінофамілістика, екокримінологія та інші. Ці напрями дозволяють кримінології визначати стратегію кримінальної політики, перешкоджати прийняттю необдуманих законів та лобіюванню інтересів, які заважають розвитку суспільства. Розвиток сучасної кримінології у Європі характеризується інтеграцією знань соціології,

психології, кримінального правничий та криміналістики, і навіть виділенням нових галузей знань.

Кримінологія США має різні концепції, включаючи радикальне напрям, що з вивченням етіології соціальних конфліктів і критикою виразок суспільства. У та країнах Західної Європи основними кримінологічними (соціологічними) теоріями ставляться теорії «соціальної дезорганізації», «конфлікту культур», «диференціальної асоціації», «множинності чинників», «науково-технічної революції» і «критичної кримінології». Кримінологія у США та країнах Західної Європи пов'язана з перетвореннями суспільства, такими як соціальні революції, які власними силами є причинами злочинності, оскільки вони на тривалий час руйнують анти криміногенний потенціал суспільства. Кримінологічні дослідження США мають замовний характер і здійснюються у межах планування кримінальної політики, що забезпечує організаційний і фінансовий супровід програмних заходів.

Сучасна кримінологія є багатоплановою наукою, яка вивчає причини злочинності, її прояви, методи боротьби з нею та наслідки для суспільства. Серед основних особливостей сучасної кримінології можна виділити:

1. Міждисциплінарний підхід. Кримінологія взаємодіє з іншими науками, такими як право, соціологія, психологія, медицина та інші, для більш глибокого розуміння злочинності.
2. Використання новітніх технологій. Сучасна кримінологія активно використовує комп'ютерну техніку, цифрові технології та інші інноваційні засоби для дослідження злочинів та їх профілактики.
3. Глобалізація. Злочинність стала міжнародним явищем, що вимагає співпраці між країнами для ефективної боротьби з нею.

Висновки. Перспективи сучасної кримінології полягають у постійному вдосконаленні методів дослідження злочинності, розвитку нових стратегій профілактики злочинів, а також удосконаленні карного законодавства з метою ефективної боротьби зі злочинами. Кримінологія також спрямовується на впровадження інновацій у сфері кримінальної юстиції, включаючи використання технологій штучного інтелекту для прогнозування злочинів та ідентифікації злочинців. Прикладна кримінологія розвиватиметься шляхом упровадження технологій аналізу великих даних (Big Data and Analytics), моделювання (Simulation), горизонтальної та вертикальної системної інтеграції (Horizontal and Vertical system Integration), штучного інтелекту (Piece Intellect), штучних нейронних мереж (Artificial neural networks). Ці технології разом з аналітичною якісною роботою фахівців дозволяють обробляти інформацію про злочинну поведінку людей і моделювати їх поведінку в різних ситуаціях.

Павлючик Ольга Ігорівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна.

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Киренко Сергій Георгійович

РОЗВИТОК МЕТИ ПОКАРАННЯ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми покарання полягає в його вирішальній ролі в підтриманні суспільного порядку, стримуванні кримінальних правопорушень, досягненні справедливості. Розуміння розвитку мети покарання допомагає нам адаптувати нашу систему правосуддя до змін суспільних цінностей, гарантуючи, що покарання є справедливим, ефективним і реабілітаційним, а не виключно каральним засобом впливу на людину.

Проблема мети покарання цікавила багатьох учених-юристів і філософів, що працювали в галузі кримінального права, протягом всієї історії його розвитку. Багато запропонованих ними концепцій і теорій не дали однозначного тлумачення цієї складної проблеми. Проте серед їх множин можна виділити дві основні групи: а) абсолютні теорії покарання (теорії відплати); б) відносні теорії покарання (теорії досягнення корисних цілей).

Абсолютна теорія покарання зародилася у XVII столітті, її представники (Кант, Гегель та їх послідовники) не бачили в покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї — мети відплати за вчинений злочин. Як практичну реалізацію прихильники цих теорій відстоювали необхідність законодавчого закріплення різних систем пропорційності злочину і покарання, відплати рівним злом за заподіяне винним зло. Наприклад, за вбивство — смертна кара, за статеві злочини — кастрація, за майнові злочини — каторга, за образу — застосування заходів, що ганьблять винного, тощо.

Приблизно у XVIII столітті з'явилися відносна теорія покарання. Прихильників такої теорії об'єднувало те, що вони бачили сенс і корисність покарання в досягненні якоїсь конкретної мети. Наприклад, прибічники теорії залякування (Бентам та ін.) і теорії психологічного примусу (А. Фейєрбах) вважали, що покарання повинно стримувати інших осіб від вчинення злочинів, тобто виконувати мету загального запобігання. На думку А. Фейєрбаха, воно має завдати винному більше невдоволення, ніж те задоволення, яке він одержує від вчинення злочину. Отже, застосовування покарання психологічно впливає на інших осіб, утримуючи їх від вчинення злочинів. Представники теорії спеціального запобігання відстоювали ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винний не вчинив нового злочину. Подібні ідеї відстоювали і прихильники теорій виправлення, на думку яких покарання має забезпечити виправлення винного, тобто невчинення ним нових злочинів.

Однобічність цих теорій не могла задовольнити практиків. Тому в середині XIX ст. з'являються так звані змішані теорії покарання. Загальним для них є об'єднання ідей декількох абсолютних і відносних теорій про мету покарання. Їх прихильники у різноманітних варіаціях визнають цілями покарання:

заячування, відплату, відшкодування заподіяної злочином моральної шкоди, виправлення, загальне і спеціальне запобігання. Ці теорії відрізняються не тільки поєднанням цілей, а й їх значущістю. В одних із них превалює мета заячування, відплати, в інших — мета попередження або виправлення. Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили і такі відомі криміналісти, як М. С. Таганцев, С. В. Познишев, М. Д. Сергієвський, І. Я. Фойницький, А. Ф. Кістяківський та ін. Вони, зокрема, обстоювали ідею диференціації цілей покарання залежно від тяжкості вчиненого злочину та особливостей особи винного. Багато уваги приділялося проблемі мети покарання і в останні десятиліття. У працях деяких учених радянського і пострадянського періодів знайшли подальший розвиток змішані теорії про мету покарання.

Перейдемо до нашого часу - ХХІ століття. У чинному КК України питання про мету покарання вирішене в ч. 2 ст. 50, де зазначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Наведене свідчить про те, що закон виходить із змішаних теорій, оскільки називає метою покарання:

- 1) кару як відплату за вчинене;
- 2) виправлення засудженого;
- 3) запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень самим засудженим (спеціальне запобігання);
- 4) запобігання вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб (загальне запобігання).

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що мета покарання є багатогранною, охоплюючи стримування, виправлення, відплату та заячування. Хоча ці цілі іноді можуть суперечити, важливий збалансований підхід, який враховує тяжкість правопорушення, провину правопорушника та можливість реабілітації. Зрештою, метою покарання має бути досягнення соціальної справедливості, сприяння притягненню правопорушника до відповідальності та мінімізація можливої майбутньої шкоди окремим особам і суспільству.

Пашковський Микола Іванович

кандидат юридичних наук, доцент

старший науковий співробітник відділу дослідження проблем

кримінального процесу та судоустрою

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МГП ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Стаття 438 КК України пов'язана з виконанням Україною своїх міжнародно-

правових зобов'язань про припинення та переслідування серйозних порушень, зокрема Женевських конвенцій про захист жертв війни та Протоколу I (ДП I) до них за ст. 49 ЖК I [1], ст. 50 ЖК II [2], ст. 129 ЖК III [3], ст. 146 ЖК IV [4], ст. 85(1) ДП I [5].

Стаття 438 КК України має складну юридичну конструкцію, що встановлює як конкретні (спеціальні) форми вчинення злочину (об'єктивної сторони), особливу («віддання наказу про вчинення ... дій»), так й універсальну, загальність якої виражена бланкетним відсиланням до міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права («інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України») [6, 1335].

Хоча окремі спеціальні форми об'єктивної сторони, встановлені статтею 438 КК України, нагадують приклади порушень міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), передбачені ст. 130 ЖК III чи ст. 147 ЖК IV, для точного визначення порушень законів і звичаїв війни як воєнних злочинів при формулюванні підозр, обвинувачень слід посилається на відповідні норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Ще більше очевидним це стає для універсальної форми вчинення злочину за ст. 438 КК України. Обґрунтування застосування норм міжнародного права для кваліфікації за статтями КК, що захищають міжнародний правопорядок можна знайти у рішенні ЄСПЛ у справі «Kononov v. Latvia». Отже, кримінальне переслідування за ст. 438 КК України, враховуючи *mutatis mutandis* висновки ЄСПЛ у вказаній справі, ґрунтується швидше на міжнародному, ніж на внутрішньодержавному праві, а тому має розглядатися переважно з цього погляду [7, 196].

У зв'язку з цим слід звернути увагу на те, що названі вище міжнародні договори України у сфері МГП щодо серйозних порушень містять два види норм, необхідних для кримінально-правової кваліфікації за ст. 438 КК.

Візьмемо, наприклад, ЖК IV. Її стаття 32 забороняє «... застосування будь-яких заходів, які можуть завдати фізичних страждань або призвести до знищення осіб, що перебувають під захистом, які є під їхньою владою. Ця заборона поширюється не лише на вбивства, тортури, тілесні покарання, калічення та медичні чи наукові дослідження, які не викликані потребою лікування особи, що перебуває під захистом, а й на будь-яке інше brutальне поводження з боку як цивільних, так і військових властей», ст. 33(2) – пограбування, а ст. 34 – «захоплення заручників...», ст. 49(1) – «... незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні» і т.д. Схожі за характером положення містяться в ДП I. Наприклад, ст. 51(2) встановлює, що «[ц]ивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів», а ст. 52(1) – «[ц]ивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій». Отже, в цих випадках мова йде про норми-заборони, пов'язані з негативними зобов'язаннями сторони збройного конфлікту утриматися від певних дій. Крім того, є договірні норми

МГП, що встановлюють позитивні зобов'язання сторони збройного конфлікту. Наприклад, перше речення ст. 78(2) ЖК IV, що «[р]ішення стосовно вимушеного переселення чи інтернування повинні бути ухвалені згідно з нормативною процедурою, яка повинна бути визначена окупаційною державою згідно з положеннями цієї Конвенції» або ст. 57(2) ДП I щодо вжиття запобіжних заходів. Ця група норм формує статус відповідних категорій захищених МГП осіб, правовий режим їх захисту та спрямована на запобігання виникненню ситуацій, які можуть призвести до порушень. Тобто ці норми є також превентивними.

З іншого боку, міжнародні договори у сфері МГП встановлюють переліки серйозних порушень (пойменованих англійською *grave breaches*, тобто «грубі порушення» за українським офіційним перекладом Римського статуту Міжнародного кримінального суду [8, ст. 8(2)(a)]). Зокрема, такі переліки містяться в ст. 50 ЖК I, ст. 51 ЖК II, ст. 130 ЖК III, ст. 147 ЖК IV, ст.ст. 11(2), ст. 85(3, 4) ДП I. Отже, ці норми мають на меті встановлення відповідальності та санкцій за вчинені порушення превентивних норм (реагування на порушення).

При кваліфікації порушення законів і звичаїв війни за ст. 438 КК України потрібно посилається на обидві групи норм: на норми-заборони чи норми-зобов'язання – як на норми, що виражають (містять) відповідні закони і звичаї війни та що були порушені в конкретній ситуації; а також на переліки серйозних (грубих) порушень – для підтвердження, що відповідне порушення є серйозним, тобто таким, що належить до воєнних злочинів, якщо відповідне порушення охоплюється нормативним переліком.

Проте слід зважати, що не усі серйозні порушення потрапили у зазначені вище нормативні переліки, оскільки укладання останніх було предметом домовленості держав. Є норми, серйозність порушення яких, потрібно встановити через такі ознаки як умисел; важливість цінності, яка ними захищається; тяжкі наслідки для жертв цих порушень. Це чудово продемонструвала Апеляційна палата МТКЮ у справі *Tadić*, зазначивши, «[щ]об правопорушення підлягало судовому переслідуванню ..., мають бути виконані такі вимоги: ... (iii) порушення має бути «серйозним», тобто воно має становити порушення норми, що захищає важливі цінності, і це порушення має спричинити тяжкі наслідки для жертви. Таким чином, наприклад, факт простого привласнення комбатантом буханця хліба в окупованому селі не становитиме «серйозного порушення міжнародного гуманітарного права», хоча це може розглядатися як порушення основного принципу, викладеного в пункті 1 статті 46 Гаазького положення (і відповідної норми міжнародного звичаєвого права), згідно з яким «приватна власність повинна поважатися» будь-якою армією, що окупує ворожу територію» [9, 94].

Наприклад, прямі чи невибіркові, непропорційні напади на захищені МГП об'єкти розглядаються як серйозні порушення ДП I, «коли вони вчиняються навмисне на порушення відповідних положень цього Протоколу і є причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження чи шкоди здоров'ю» (ст. 85(3) ДП I). Отже, з погляду ДП I такі напади, якщо вони не стали причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження чи шкоди здоров'ю, хоч і призвели до ушкодження або знищення цивільних об'єктів, не є серйозними порушеннями

цього Протоколу. Проте тяжкі наслідки для власників цих об'єктів є очевидними. Зважаючи на такі тяжкі наслідки, подібні напади, навіть, якщо вони не стали причиною смерті або серйозного тілесного пошкодження чи шкоди здоров'ю, також слід відносити до серйозних порушень, однак не через їх включення до нормативного переліку серйозних (грубих) порушень, а через характер порушеної цінності та наслідків. Оскільки у цій ситуації посилення на ст. 85(3) ДП І виключається, потрібно окремо обґрунтовувати висновок про серйозність такого порушення МГП.

Правильність оцінки порушення МГП як серйозного можна перевірити шляхом його зіставлення із переліком воєнних злочинів, що міститься у ст. 8(2) РС МКС.

При визначенні норм, які містять заборону чи зобов'язання, можливо порушені діями, потрібно зважати на категорію захищеної особи чи об'єкта та ситуацію, до якої застосовується вказана норма. Наприклад, ЖК IV містить норми, що захищають (i) усе цивільне населення країн, які перебувають у конфлікті (ст.ст. 13-26); (ii) «осіб, що перебувають під захистом» [цієї Конвенції], при цьому виокремлюються: норми, спільні для усіх «осіб, що перебувають під захистом» (ст.ст. 27-34), норми, застосовні до іноземців на території однієї зі сторін конфлікту (ст.ст. 35-46), норми, застосовні до населення на окупованих територіях (ст.ст. 47-78), норми, застосовні до інтернованих осіб (ст.ст. 79-135). Протокол I також передбачає подібну диференціацію. Наприклад, є специфічною сфера дії статті 11 ДП I. Вона знаходиться у частині II «Поранені, хворі й особи, які потерпіли корабельну аварію» Протоколу I, назва якої вже обмежує коло суб'єктів, які користуються її захистом. Коментар до цієї статті обмежує її предметне застосування переважно медичною сферою («Головна мета проекту статті 11 полягала в тому, щоб уточнити і розвинути захист осіб, які перебувають під захистом Конвенцій і Протоколу, від медичних процедур, протипоказаних станом їхнього здоров'я, і, зокрема, від незаконних медичних експериментів» [10, с. 455]. «... стаття 11 в основному спрямована на запобігання медичним процедурам, не показаним станом здоров'я відповідних осіб» [10, 473]).

Інші обмеження – за колом осіб передбачені для ст. 75 ДП I. Пункт 1 цієї статті вказує на осіб, «... які перебувають під владою сторони, що бере участь у конфлікті, і не користуються сприятливим ставленням згідно з Конвенціями або згідно з цим Протоколом». У п. 2 ст. 75 ДПІ зазначається перелік заборонених дій щодо захищених осіб. Коментар щодо цього пункту зазначає, що «Тут проголошено ряд основних правил, які застосовуються до всіх осіб, визначених у пункті 1» [11, 3037]. Таким чином, ця стаття не застосовується до порушень, які вже кваліфіковані за нормами, що визначають правовий режим, застосовний до, наприклад, до військовополонених чи осіб, що перебувають під захистом ЖК IV. Тому кваліфікація за ст. 32 ЖК IV катування особи, що перебуває під захистом внаслідок перебування під владою ворога на окупованій території, не потребує додаткової кваліфікації порушення за ст. 75(2)(а.2) ДП I.

Викладене дозволяє зробити такі висновки.

1. Для кваліфікації порушень МГП за ст. 438 КК України потрібно зважати на те, що за характером змісту договірні норми МГП поділяються на (i)

превентивні норми: норми, що містять чіткі заборони або зобов'язання щодо конкретних дій (приклад – ст. 34 ЖК IV про заборону захоплення заручників); (ii) норми, що містять вичерпні переліки серйозних (грубих) порушень МГП (приклад – ст. 147 ЖК IV).

2. За юридичними наслідками порушення превентивні норми можна класифікувати на: (i) норми, порушення яких саме по собі є серйозним порушенням МГП; (ii) норми, де для кваліфікації діяння як серйозного порушення МГП потрібно встановити наявність додаткових ознак (умисел, важливість цінності, яка ними захищається; тяжкість наслідків для жертв цих порушень тощо), оскільки серйозність порушення МГП обумовлює його суспільну небезпечність як злочину за ст. 438 КК України.

3. Для кваліфікації порушення МГП за статтею 438 КК України після встановлення категорії захищеної МГП жертви порушення недостатньо звернутися лише до переліків, що містяться у ст. 50 ЖК I, ст. 51 ЖК II, ст. 130 ЖК III, ст. 147 ЖК IV, ст.ст. 11(2), ст. 85(3, 4) ДП I (зокрема, через обмеженість цих переліків), а потрібно встановити які конкретні превентивні норми порушено діянням (Порівняльна таблиця МКЧХ воєнних злочинів згідно з РС МКС та їх джерелами в МГП [12] таку інформацію надає не за усіма порушеннями, обмежуючись посиланням на переліки серйозних порушень).

4. Дія окремих норм МГП може обмежуватися за колом осіб чи колом ситуацій, що вимагає особливої уважності при визначенні норм, що підлягають застосуванню при кваліфікації порушень за МГП. Так, неправильно є додаткова кваліфікація за ст. 75(2) ДП I порушень ЖК IV, що перебувають під захистом цієї Конвенції.

5. Висловлені зауваження дозволяють зробити висновок про ускладнення системи обставин, що підлягають доказуванню, у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України.

6. Вказана складність кваліфікації порушень МГП за ст. 438 КК України, яка включає зокрема ідентифікацію (відбір) норми (норм) МГП, що містить заборону чи зобов'язання, порушені діянням особи, обумовлює необхідність створення бази знань для професійних учасників кримінального провадження (слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів), з відповідними алгоритмами підтримки відбору таких норм в залежності від фактичних обставин події, інтерпретаційними коментарями з посиланням на авторитетні допоміжні джерела міжнародного права. Крім того, у разі інтеграції такої бази знань до Інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування можливою є автоматизація формування переліку обставин, що підлягають доказуванню, у кримінальних провадженнях за ст. 438 КК України, що має полегшити та спрямувати роботу слідчим, прокурорам. Такий підхід, не лише сприятиме правильності кваліфікації, але й уможливить єдність правозастосовної практики.

Ця публікація виконана за фундаментальною темою «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні» (№ державної реєстрації в УкрІНТЕІ: 0121U114401).

Література:

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
6. Задоя К. П. Стаття 438. Порушення законів та звичаїв війни. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 10-те вид. Київ, 2018. С. 1134–1340.
7. Case of Kononov v. Latvia. Judgment (Merits and Just Satisfaction) of ECtHR [GC] of 17.05.2010 in no. 36376/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98669>.
8. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
9. The Prosecutor v. Tadić. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction of ICTY [AC] of 02.10.1995 in no. IT-94-1-AR72. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.
10. Pictet J. S. The Geneva Conventions of 12 august 1949. Commentary. IV Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1958. 688 p.
11. Commentary on the additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 / C. Pilloud et al. ; ed. by Y. Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann. Geneva : Nijhoff, 1987. 1625 p.
12. Воєнні злочини згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду та їх джерела в міжнародному гуманітарному праві: порівняльна таблиця. МЧКХ. 25 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2023/04/203/6119/>.

Ірина Ярославівна Сенюта

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри медичного права
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

ЗАХИСТ ЛІКАРСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: «КАЛЕЙДОСКОП» СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Реалії судової практики на науковий порядок денний ставлять вже здавалось б оскомні питання, які мають чіткий законодавчий регламент. Серед яких — проблематика захисту одного з видів охоронюваної законом таємниці, а саме лікарської. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 162 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) відомості, які можуть становити лікарську таємницю, є видом охоронюваної законом таємниці. Сьогодні чинне законодавство не передбачає визначення лікарської таємниці, відтак використовуються доктринальні дефініції, а також визначення, сформовані судовою практикою. У Постанові Верховного Суду від 11.11.2020 справа №442/4791/17 зазначено: «З аналізу вказаних нормативних актів вбачається, що медичною таємницею є: факт звернення людини до лікувального закладу за медичною допомогою; стан здоров'я людини; діагноз; обставини, що передували захворюванню або спровокували його, функціональні особливості організму; шкідливі звички, особливості психіки, майновий стан, інші відомості, отримані при медичному обстеженні, зокрема інформація про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких пацієнта. Тобто під визначення медичної таємниці підпадають абсолютно всі аспекти, що стосуються здоров'я пацієнта. Лікар, медсестра, будь-який інший медичний працівник або інші особи, яким у зв'язку з виконанням їхніх професійних чи службових обов'язків стало відомо про хворобу, не має права розголошувати як медичну, так і немедичну інформацію про стан здоров'я людини. Такі особи не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків» [1].

Згідно з ч. 1 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). У ч. 6 ст. 163 КПК України встановлено особливий порядок надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. Кримінальний процесуальний закон закріплює, що слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Отож, законодавець, з огляду на необхідність додаткових захисних інструментів для певного нормативно встановленого виду таємниць, визначає особливий порядок тимчасових доступів до таких.

У Постанові Верховного Суду Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 07.08.2019 справа №555/456/18 (далі — Постанова 2019) зазначено: «Як вбачається зі змісту висновку судово-медичної експертизи №37, експертом досліджувалась медична карта стаціонарного хворого №318 КЗОЗ

«Березнівська ЦРЛ» та медична карта стаціонарного хворого №907 Рівненської ЦРЛ на ім'я ОСОБА_8, однак, ухвала про надання доступу до цих документів не міститься в матеріалах кримінального провадження. З огляду на вказані обставини, Суд приходить до висновку, що судово-медична експертиза у кримінальному провадженні щодо ОСОБА_6 проведена з порушенням вимог кримінального процесуального законодавства. ...» [2].

Проте за кілька років, без жодних нормативних змін у цій юридичній площині, в подібних правовідносинах, «чомусь» Верховний Суд змінює свою правову позицію, викладаючи її у Постанові Верховного Суду, правда, Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 06.06.2023 справа № 293/1947/20 (далі — Постанова 2023) так: «Як в судах попередніх інстанцій, так і в касаційній скарзі, захисник стверджує про недопустимість як доказів винуватості засудженого висновків експертів № 1398 від 15 липня 2020 року та № 643 від 21 вересня 2020 року з тих підстав, що під час проведення експертиз експертами досліджена медична картка стаціонарного хворого на ім'я ОСОБА_8, однак у постанові слідчого не зазначено про надання медичної документації експерту для дослідження, а медична документація не отримана на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. Крім того, медична документація речовим доказом слідчим не визнана, до матеріалів провадження не долучалась та стороні захисту на ознайомлення не надавалась. Тобто медична документація отримана слідчим не у визначеному законом порядку. Вказані доводи сторони захисту були спростовані судами попередніх інстанцій, з висновками яких погоджується і колегія суддів та зазначає наступне.

Положеннями ст. 93 КПК України передбачено право сторони обвинувачення на збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Крім того, відповідно до вимог ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи окрім іншого і щодо встановлення причин смерті, встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року затверджено «Правила проведення судово-медичної експертизи (дослідження) трупів в бюро судово-медичної експертизи» (далі по тексту — Правила). Відповідно до п. 1.10 цих Правил, у випадку смерті у лікувально-профілактичних установах особи, яка померла внаслідок насильства або при підозрі на нього, керівник установи зобов'язаний надіслати разом з трупом до моргу оригінал історії хвороби та одяг померлого, якщо він не був вилучений органами дізнання або був виданий родичам померлого.

Відповідальність за своєчасне надання історії хвороби до моргу покладається на особу, яка призначила експертизу. ...

На запит слідчого від 15 липня 2020 року медичною установою надана медична карта стаціонарного хворого № 1268 на ім'я ОСОБА_8, котра цього ж дня слідчим була направлена до експертної установи разом із постановою про призначення судово-медичної експертизи.

Враховуючи, що витребування такої документації слідчим узгоджується з положеннями вищевказаних норм закону, то підстав вважати, що вказані медичні документи отримані не у визначений законом порядок відсутні» [3].

За результатами аналізу Постанови 2023 залишається післясмак непрогнозованості рішень суду, порушення принципу легітимності очікування та порушення конвенційного права, гарантованого ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Звичайно, у кожній справі можна жонглювати фактами, вказуючи, що право обвинуваченого, приміром, не порушено, адже доказ здобутий щодо потерпілого, а він не заперечує. Проте забуваючи, що винятків не передбачає кримінальний процесуальний закон, вказуючи, що збір доказів має відповідати чітко встановленому порядку.

У Постанові Верховного Суду Касаційного адміністративного суду від 20.10.2020 справа № 826/3694/16 зазначено: «складовою принципу юридичної визначеності є принцип легітимних очікувань (постанови Верховного Суду від 25 липня 2019 року у справі № 826/13000/18, від 07 листопада 2019 року у справі № 640/1221/19, від 13 лютого 2020 року у справі № 640/1007/19, від 13 березня 2020 року у справі № 805/2340/17-а, від 25 червня 2020 року у справі № 804/704/16, від 13 серпня 2020 року у справі № 200/959/19-а). Принцип правової визначеності має застосовуватись не лише на етапі нормотворчої діяльності, а й під час безпосереднього застосування чинних норм права, що даватиме можливість особі в розумних межах передбачати наслідки своїх дій (постанови Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у справі № 640/1007/19, від 13 серпня 2020 року у справі № 200/959/19-а)» [4].

З огляду на наведене доходимо таких висновків:

1. Доступ до процесуальних джерел доказів (речей, документів), які містять охоронювану законом таємницю, а саме лікарську, повинен здійснюватися із судовим контролем, на підставі ухвали суду, що чітко закріплено в главі 15 КПК України.

2. Недотримання процедури збору доказів у досліджуваному контексті призведе до порушення законодавства про охорону здоров'я, а саме в аспекті дотримання лікарської таємниці, а також до порушення конвенційного і конституційного прав людини, що є істотним порушенням прав і свобод людини. У цьому контексті важливо враховувати правову позицію, викладену в Постанові Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 справа № 756/10060/17, в якій йдеться: «В основі встановлених кримінальним процесуальним законом правил допустимості доказів лежить концепція, відповідно до якої в центрі уваги суду повинні знаходитися права людини і виправданість втручання в них держави незалежно від того, яка саме посадова особа обмежує права. ... З наведеного слідує, що імперативною законодавчою заборонаю використовувати результати процесуальних дій як докази охоплюються випадки, коли недотримання процедури їх проведення призвело до порушення конвенційних та/або

конституційних прав і свобод людини — заборони катування й нелюдського поводження (ст. 3 Конвенції, ч. 1 ст. 28 Конституції України), прав підозрюваного, обвинуваченого на захист, у тому числі професійну правничу допомогу (п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, ст. 59 Конституції України), на участь у допиті свідків (п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції), права людини на повагу до свого приватного життя, недоторканність житла (ст. 8 Конвенції), на відмову давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів (ч. 1 ст. 63 Конституції України)» [5].

3. Породжує абсолютне нерозуміння покликання суду в Постанові 2023 на норми закону — «витребування такої документації слідчим узгоджується з положеннями вищевказаних норм закону» — хоча наводиться Наказ МОЗ України №6 від 17.01.1995, а також обґрунтовується обов'язок слідчого забезпечити проведення експертизи. Беззаперечно, що це обов'язок слідчого призначити в певних випадках експертизу, проте збір речей і документів на експертизу має здійснюватися у законний спосіб, аби докази були допустимими, що також є обов'язком органу досудового розслідування. Потурання процесуальним недолікам породжуватиме процесуальну анархію, і наділить суд нетиповою функцією — «підчищення» недоліків досудового розслідування при ухваленні рішень іменем України. Постанова 2023 є яскравим прикладом нівелювання прав людини, насамперед, конвенційних і конституційних.

4. Однозначно, що слід залишатись на правових позиціях, відображених у Постанові 2019, яка дає привід стверджувати про чітке дотримання вимог кримінального процесуального закону при ухваленні рішення суду.

5. Усталеність судової практики важлива й в аспекті правничої суті постанов Верховного Суду. Згідно з ч. 6 ст. 368 КПК України, обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду. У ч. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. У п. 6 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402-VIII від 18.02.2020 № 2-р/2020 зазначено: «За своєю юридичною природою найвища інстанція судової гілки влади має забезпечувати єдність та сталість судової практики всіх судів, які входять до системи судоустрою України» [6]. Відсутність єдності практики, примноження її неправолюдності, намагання скласти правничу мозаїку з пазлами, які не корелюють із законом, віддаляє Україну від ст. 1 Конституції України, в якій закладено основоположні підвалини її як правової держави.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 11.11.2020 справа №442/4791/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93666639>
2. Постанова Верховного Суду від 07.08.2019 справа №555/456/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83617115>
3. Постанова Верховного Суду від 06.06.2023 справа № 293/1947/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/111403457>
4. Постанова Верховного Суду від 20.10.2020 справа № 826/3694/16. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92385403&red=10000303a3062eae39193d0360e82e4c268a90&d=5>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 справа № 756/10060/17. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106141457&red=100003d9cbb22db9aa014b2327ac77a03ec8d5&d=5>
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402-VIII від 18.02.2020 № 2-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>

Трофімчук Софія Вікторівна

Студентка 4 курсу, група 2013

Юридичного факультету,

Інституту управління, технологій і права

Державного університету інфраструктури

та технологій

м.Київ, Україна

Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Протидія та запобігання домашньому насильству в Україні - це важлива та актуальна проблема, що вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку уряду, суспільства, та міжнародних організацій. Домашнє насильство - протиправні дія або бездіяльність (а також погрози їх вчинення) у формі фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що вчиняються у визначеному колі осіб, незалежно від місця їх проживання [1]

Домашнє насильство в Україні є серйозною соціальною проблемою, яка охоплює багато сімей та індивідів у всіх регіонах країни. Згідно зі статистикою, поданою українськими органами правопорядку, кількість випадків домашнього

насильства за останні роки значно зростає. Випадки насильства можуть включати фізичну, психологічну, сексуальну та економічну форми та можуть мати серйозні наслідки для жертв [2].

Одним із факторів, що призводять до поширення домашнього насильства, є культурні та соціальні норми, що підтримують дискримінацію та нерівність між чоловіками та жінками. Багато жертв відчувають стигматизацію та страх звертатися до владних органів чи інших установ за допомогою. Це підкреслює необхідність ефективних заходів з протидії та запобігання домашньому насильству у всіх сферах суспільства [3].

У протидії домашньому насильству в Україні важливу роль відіграють законодавчі заходи та правовий захист жертв. Закон України "Про запобігання домашньому насильству" встановлює механізми захисту та покарання винних осіб. Однак, необхідно посилення контролю за дотриманням закону та ефективна робота правоохоронних органів для покарання порушників [4].

Поміж провідних підходів у протидії домашньому насильству важлива роль належить соціальній підтримці жертв. Гарячі лінії, кризові центри, а також програми психологічної та юридичної підтримки надають можливість жертвам отримати необхідну допомогу та поради у складній ситуації. Важливо забезпечити доступність допомоги для всіх, хто її потребує.

Профілактичні програми та освітні ініціативи грають також важливу роль у боротьбі з домашнім насильством. Розгортання інформаційних кампаній, навчальних заходів та тренінгів може сприяти зміні стереотипів та підвищенню освіченості суспільства щодо проблеми насильства в родині. Загальнонаціональна координація зусиль у протидії домашньому насильству є необхідною для досягнення успіху в цій боротьбі.

Постраждалі від насильства часто швидше використовують "гарячу лінію" або звертаються до мобільної бригади. Однак, якраз Національна поліція надає нагальну допомогу у ситуації домашнього насильства. Більше того, уже створено шість спеціальних груп, які займаються виключно цим питанням – поліція проти домашнього насильства "Поліна". З січня 2019 року з'явилися ще 45 таких груп, які пройшли спеціальне тренування і мають обладнання для реагування на домашнє насильство від Фонду ООН у галузі народонаселення. Відтепер "Поліна" працюватиме по всій країні [5].

Успішні ініціативи в протидії домашньому насильству включають роботу кризових центрів та гарячих ліній, які надають підтримку та поради жертвам. Роль громадських організацій, таких як благодійні фонди та інші недержавні структури, також надзвичайно важлива у цій сфері. Важливо враховувати міжнародний досвід та адаптувати його до умов України для ефективного розв'язання проблеми домашнього насильства [6].

У висновку хочу зазначити, що протидія домашньому насильству в Україні вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародних партнерів. Необхідно змінювати законодавство, забезпечувати соціальну підтримку жертвам, проводити профілактичні заходи та сприяти інформованості суспільства про наслідки домашнього насильства. Ефективність боротьби з цим явищем залежить від належної координації дій та розвиненості

механізмів взаємодії між різними зацікавленими сторонами. На основі найкращих практик та успішних ініціатив, які вже діють у світі, Україна може розвивати ефективну систему протидії домашньому насильству, що забезпечить безпеку та захист прав кожного громадянина. Подолання цієї проблеми є важливим кроком для побудови справедливого, рівноправного та безпечного суспільства.

Література

1. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/domestic-violence>
2. Звіт Національної поліції України про стан боротьби з домашнім насильством. URL.: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf
3. Закон України "Про запобігання домашньому насильству". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH43200A>
4. «Насильство вдома і що з цим робити». URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV/>
5. National Coalition Against Domestic Violence. (2019). "Best Practices in Domestic Violence Prevention and Intervention." URL: <https://ncadv.org>

Христич Інна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ПРИЧИНИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ³

Як загальновідомо Джон Говард – перший у Великій Британії юрист-реформатор, який започаткував соціологічний метод у юриспруденції. Цим він заклав підвалини диференційованого законоположення в судових справах, при розгляді яких почали враховувати соціально-об'єктивні причини злочинності. Тому зупинимося на застосуванні його досягнень у сучасній кримінології.

В розвитку кримінології виокремлюють три етапи: **класичний, позитивістський і плюралістичний (сучасний)**. Перший (класичний) період продовжувався з другої половини XVIII ст. до останньої третини XIX ст. Класичний період характеризувався тим, що **кримінологічні ідеї формувались у межах класичної школи кримінального права**, яскравими представниками якої були італієць Чезаре Беккарія (1738 – 1794) та англійці Ієремія Бентам (1748 – 1832) і Джон Говард (1726 – 1790).

Представники класичної школи пов'язували діяльність, яка запобігає вчиненню злочинів, із свободою, просвітництвом, досконалим вихованням. Ці вчені заклали підвалини майбутніх наукових пошуків кримінологів. Головні

³ Тези підготовлено у межах виконання в НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні», номер державної реєстрації 0120U10561

постулати їх праць є такими: людина сама контролює свою долю згідно зі своєю вільною волею; від вчинення злочинів її можна утримати за допомогою загрози покарання; аби ця загроза була реальною, потрібно, щоб покарання наставало невідворотно і було зіставним тяжкості вчиненого злочину. Держава повинна контролювати злочини завдяки визначеності, суворості і вчасності використання наявних у її розпорядженні санкцій. Їх погляди містили в собі багато плідних ідей, які стосуються основ кримінологічної науки. Насамперед, це висловлювання щодо запобігання злочинам як пріоритетної стратегії в боротьбі з ними. Йшлося і про встановлення в суспільстві режиму законності, захисту прав і свобод особи, освіченості населення тощо.

В сучасній кримінології висловлюються різні судження щодо причин злочинності [1, 121]. Вважаємо, що причиною злочинності є сукупність об'єктивних явищ і процесів, які продукують злочинність [1, 121-122].

Кримінальні правопорушення в сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту відносяться до злочинів з необережності. Залежно від виду необережності відокремлюють два типи злочинців: особи, дії яких кваліфікуються як злочинна самовпевненість і особи, дії яких є злочинною недбалістю.

Запобігання цим злочинам необхідно здійснювати, в першу чергу, на загально-соціальному рівні. Загально-соціальне попередження злочинності – найважливіший аспект соціальної політики держави. Це соціальна реакція держави і суспільства на злочинність.

Зразок, так би мовити, широкого комплексного підходу до вирішення нагальних проблем, що виникли у сфері безпеки транспортного, у тому числі автотранспорту, включаючи проблеми впровадження безпілотного транспорту і модернізацію управління та контролю руху, викладено у Стратегії сталої та розумної мобільності – європейський транспорт на шляху майбутнього [2, 233-262], розробленій Європейською комісією на перспективу до 2050 р. і прийнятою у Брюсселі 9 грудня 2020 р.. У преамбулі цієї Стратегії – «Наше бачення», зокрема наголошується, що загалом ми, тобто людство, повинні перенести існуючу парадигму поступової зміни у сфері безпеки руху до фундаментальної трансформації: ця стратегія визначає дорожню карту для того, щоб вивести європейський транспорт на правильний шлях для сталої та розумної майбутнього. Щоб втілити наше бачення в реальність він визначає 10 флагманських напрямів із планом дій, який керуватиме нашою роботою в наступні роки. Флагмани – це ключові завдання, головні імперативи на довгому шляху трансформаційного процесу у сфері транспорту, з якими (для нашого майбутнього програмування і планування) слід ознайомитися. Флагман 1. – «Підвищення використання транспортних засобів з нульовими викидами, відновлюваного та низьковуглецевого палива та відповідної інфраструктури». Флагман 2. – «Створення аеропортів і портів з нульовими викидами». Флагман 3. – «Зробити міжміську та міську мобільність більш стійкою та здоровою». Флагман 4. – «Екологізація вантажного транспорту». Флагман 5. – «Ціноутворення на вуглець і кращі стимули для користувачів». Флагман 6. – «Реалізація підключеної та автоматизованої мультимодельної мобільності»

(мова може йти, зокрема, про відповідальність за автоматизовані транспортні засоби). Флагман 7. – «Інновації, дані та штучний інтелект для розумної мобільності». Флагман 8. – «Зміцнення єдиного ринку». Флагман 9. – «Зробити мобільність справедливою для всіх», тобто мобільність повинна бути доступною для людей з обмеженими можливостями. Флагман 10. «Підвищення безпеки на транспорті», в якому пояснюється, що безпека транспортної системи є першочерговим і ніколи не повинна ставитися під загрозу, і ЄС має залишатися світовим лідером у цій галузі. Постійні зусилля з міжнародними, національними та місцевими органами влади, зацікавленими сторонами та громадянами є ключовими, якщо ми хочемо досягти нашої мети – нульового числа смертей від мобільності. Комісія відмічає, що такі фактори, як швидкість під час водіння, вживання алкоголю і наркотиків, а також відволікаючі фактори сильно корелюють як з причинами, так із тяжкістю ДТП. У цьому зв'язку комісія розглядає, які дії є виправданими для вирішення цих проблем. Захист вразливих учасників дорожнього руху буде пріоритетом, а також кращий збір і аналіз даних [3, 77-78].

Література:

1. Кримінологія: підручник; за заг. ред. Б. М. Головкина. – Харків: Право, 2020. – 384 с.
2. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія / М. Г. Колодяжний. – Харків: Право, 2022. – 300 с.
3. Голіна В. В. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням: монографія / В. В. Голіна, С. С. Шрамко; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків: Право, 2023. – 184 с.

Шемітько Ангеліна Василівна,
студентка 2 курсу, юридичного факультету,
група 2213
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна
Науковий керівник
завідувач кафедри Кримінального права
кандидат юридичних наук, доцент,
Мусієнко Анатолій Володимирович

ЕВОЛЮЦІЯ СУЇЦИДОЛОГІЇ: ВІД ВИНИКНЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ

В сучасному світі проблема суїциду не втрачає своєї актуальності, привертаючи увагу як науковців, так і суспільства загалом. Розуміння факторів, що впливають на виникнення суїцидальної поведінки, та розробка ефективних

стратегій її запобігання мають велике значення для індивіда та соціуму. Від виникнення перших уявлень про суїцидальну поведінку, до формування суїцидології як науки, її сучасних методів дослідження та підходів до профілактики минуло багато часу, і важливо дослідити, як ця наука розвивалася.

Дослідження даної теми варто розпочати з дефініцій, оскільки існує багато тлумачень термінів суїцид, самогубство та суїцидальна поведінка.

Варто розрізняти, що саме вони позначають та яка між ними різниця. Термін суїцид або самогубство позначає акт навмисного позбавлення особою себе життя, та розглядаються багатьма авторами, як слова синоніми. Суїцидальна поведінка – поведінка, що включає до себе думки про суїцид (або ідеацію), планування самогубства, суїцидальні спроби та сам суїцид. Суїцидальна спроба – будь-який прояв суїцидальної поведінки, що можуть мати або не мати летального результату [1].

Суїцидологія - це галузь науки, що вивчає суїцид та зв'язані з ним аспекти, такі як його причини, фактори ризику, профілактика та лікування. Вона об'єднує зусилля психологів, психіатрів, соціологів, лікарів та інших фахівців для розуміння та розв'язання проблем, пов'язаних із суїцидальною поведінкою. Суїцидологія вивчає різні аспекти суїциду, такі як його епідеміологія (розповсюдження та розподіл в популяції), психологічні та психіатричні аспекти, включаючи депресію та інші психічні розлади, соціальні чинники, які можуть впливати на суїцидальну поведінку, та методи і стратегії профілактики. Метою суїцидології є розробка ефективних методів попередження суїциду, покращення способів допомоги людям у кризових ситуаціях. Термін «суїцид» (від латинського «sui»-сам, «caedere»-вбивати) був введений ще у 1635 році британським лікарем та філософом Томасом Брайоном, але майже до 18 сторіччя цей термін не використовували. Але якщо ми заглибимося у історію, то можна зрозуміти, що ще з часів античності, це явище існувало, його розрізняли оскільки, деякі люди позбавляли себе життя [1].

Ставлення людей до скоєння самогубства надзвичайно відрізнялось, від глибокої поваги та пошани, що набували самураї, які у разі власної провини, розтинали собі живота, як знак самовиправдання та вірності своєму господарю, або яскравим прикладом є церемонія «саті» в Індії, коли вдову спалюють на вогнищі разом з тілом її померлого чоловіка. В той час, як різке засудження, осуд зі сторони інших, та вічний, страшний гріх отримували у християнстві, люди, що вчинили самогубство. Таких людей забороняли ховати на кладовищах, а тих, хто виживав після спроб самогубства, примушували до важкої праці. Європейська міфологія розповідає про випадки, коли ті, хто намагався накласти на себе руки, перетворювалися на вампірів. У Великобританії були введені штрафи і кримінальна відповідальність, але тільки за спробу самогубства, яка була скасована в 1961 році. Тому варто зазначити, що ставлення суспільства до людей, які вчиняють самогубство, перебуває під сильним впливом релігійних переконань і культури.

Стрімкий ріст випадків депресії, тривожності та ізоляції, спричинений пандемією COVID-19, а в Україні – ще й і війною – зробив цю проблему актуальною в усьому світі і в нашій країні, зокрема. За даними ВООЗ, кожні 40

секунд одна людина в світі позбавляє себе життя. Водночас, за деякими дослідженнями, на кожну дорослу людину, яка помирає внаслідок самогубства, припадає понад 20 тих, хто намагається його скоїти. Це означає, що кожні 2 секунди один дорослий вчиняє спробу самогубства [2]. Ці дані свідчать також про те, що на кожну випадок самогубства припадає значна кількість спроб. Це вказує на важливість розуміння психологічних та соціальних механізмів, які підштовхують людей до таких критичних кроків. Спонтанність суїцидальних дій, особливо в кризових ситуаціях, підкреслює потребу в негайній психологічній підтримці та доступі до професійної допомоги.

Отже, перейдемо до висновку, у контексті вивчення суїциду та розвитку суїцидології важливо визначити історичний шлях, який привів до формування цієї науки. Виникнення та розвиток суїцидології відображає складний процес розуміння та інтерпретації суїцидальної поведінки людини в різних культурно-історичних умовах. Поняття суїцидології стало результатом багаторічної праці науковців у різних галузях, включаючи психологію, медицину, соціологію та філософію. Одним із ключових висновків є те, що суїцидологія є не лише науковою галуззю, а й важливим інструментом для розуміння та запобігання суїцидальної поведінки. Розвиток цієї науки сприяє створенню ефективних програм та стратегій управління ризиком суїциду, а також підвищенню рівня обізнаності та розуміння серед суспільства.

Література:

1. Саржевський С. Н. Суїцидологія : навчальний посібник для лікарів інтернів з спеціалізації «Психіатрія» . – Запоріжжя, 2020. – 87 с.
2. Міністерство охорони здоров'я України. 10 вересня 2023. Новини. Ознаки суїцидальної поведінки: про що варто знати, щоб вчасно допомогти.

СЕКЦІЯ 2. «АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ»

Савицький Дмитро Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій

ОБШУК ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Слідчі дії розглядаються як передбачена кримінальним процесуальним законом і забезпечена державним примусом сукупність операцій і прийомів, що проводяться під час досудового розслідування кримінальних правопорушень для

виявлення, фіксації та перевірки фактичних даних, що мають значення доказів у кримінальному провадженні.

Праву слідчого на проведення слідчих (розшукових) дій завжди кореспондують відповідні обов'язки, що підлягають виконанню незалежно від волі тих, на кого вони покладені. У разі, коли в примусовому порядку об'єктом дослідження виступає тіло людини, обмежується її фізична недоторканність. Психічна недоторканність обмежується тоді, коли особа, не бажаючи випробовувати на собі фізичний примус, змушена підкоритися та діяти всупереч своїм бажанням. У тих випадках, коли йдеться про честь і гідність особи, відбувається обмеження моральної недоторканності, а в разі загрози життю й здоров'ю страждає особиста безпека. Індивідуальна свобода за цих умов обмежується на час, протягом якого особа доставляється до місця проведення слідчої (розшукової) дії (якщо таке доставлення здійснюється примусово), утримується до початку проведення необхідних дій або під час безпосереднього проведення слідчої (розшукової) дії.

Очевидний примусовий характер має обшук у житлі чи іншому володінні особи. Примусовий характер обшуку закладений у самому кримінальному процесуальному законі. Так, у кожному випадку після пред'явлення ухвали слідчого судді про проведення обшуку особам, у розпорядженні яких або в належних їм приміщеннях (сховищах) перебувають об'єкти, що цікавлять слідство, пропонується видати їх добровільно. У разі відмови виконати вимоги слідчого добровільно обшук проводиться в примусовому порядку. Примусовий характер цих дій полягає у можливості відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа присутня під час проведення обшуку відмовляється їх відкрити добровільно або обшук здійснюється за відсутності таких осіб. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів. Примусовий характер підтверджується й тим, що слідчий вправі заборонити особам, які перебувають у приміщенні або іншому місці під час обшуку, залишати його, спілкуватися один із одним або з іншими особами до закінчення обшуку.

Особистий обшук також має примусовий характер. Відповідно до ч. 3, 5 ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 та ст. 236 КПК України, результати якого фіксуються в протоколі. У ч. 5 ст. 236 КПК України передбачена можливість обшуку особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні, де провадиться обшук, якщо є достатні підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Особливість особистого обшуку полягає в тому, що предмети та документи, які мають значення для кримінального провадження, відшукуються: 1) на тілі людини; 2) у його природних отворах; 3) в одязі та взутті особи, яку обшукують; 4) у ручній поклажі (портфель, сумка тощо), якщо вона перебуває при цій особі. Особистий обшук, проведений у перших двох випадках, пов'язаний з обмеженням тілесної (фізичної) недоторканності людини.

Усі види обшуку містять елементи кримінально-процесуального примусу не тільки щодо підозрюваних (обвинувачуваних), але й щодо інших осіб, у тому числі тих, які не мають ніякого процесуального статусу в кримінальному провадженні (наприклад, особистий обшук будь-яких осіб, які перебувають у приміщенні, де проводиться обшук, обшук у житлі родичів підозрюваного тощо).

Під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи, обшуку особи, законодавцем передбачено обов'язкову присутність не менше двох понятих. Останні запрошуються за власною ініціативою слідчого. Крім того, законодавцем передбачено проведення особистого обшуку особою тієї ж статі.

Однак звернемо увагу на такий нюанс. У статтях 234–236 КПК України йдеться лише про умови та процесуальний порядок проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Що стосується особистого обшуку, то законодавець лише в окремих нормах кримінального процесуального закону передбачає можливість його проведення. Так, у ч. 5 ст. 236 КПК України йдеться про те, що обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі, у ч. 7 ст. 223 КПК України зазначено, що обшук особи здійснюється за обов'язкової участі не менше двох понятих, у ч. 5 ст. 208 КПК України вказано, що під час затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім інших відомостей, передбачених процесуальним законом, зазначено результати особистого обшуку. Окремої норми, яка б чітко визначала правила проведення особистого обшуку КПК України не містить. У цьому разі має місце явний недолік законодавця, який має бути усунуто. Зважаючи на це, пропонуємо доповнити КПК України новою статтею такого змісту:

«Стаття 236-1. Обшук особи.

З метою вилучення предметів і документів, які можуть мати доказове значення і які знаходяться при певній особі, слідчий, прокурор чи інша уповноважена службова особа може провести обшук особи згідно з правилами передбаченими статтями 234, 235 цього Кодексу.

Обшук особи проводиться з дотриманням загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій.

Обшук особи може бути проведений без ухвали слідчого судді в таких випадках: 1) під час фізичного захоплення особи уповноваженими на те службовими особами, якщо є достатні підстави вважати, що така особа має при собі зброю, предмети, які вилученні законом з обігу або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від речей, які викривають її чи інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення; 2) під час затримання особи з метою приводу на підставі ухвали слідчого судді або суду; 3) під час затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді або суду; 4) під час виконання ухвали слідчого судді або суду про здійснення приводу; 5) під час виконання ухвали слідчого судді або суду про застосування щодо підозрюваного (обвинуваченого) запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 6) під час виконання ухвали слідчого судді про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту; 7) за наявності достатніх підстав уважати, що особа, яка перебуває в приміщенні, де проводиться обшук,

приховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Особи, які беруть участь у проведенні обшуку особи, повинні бути однієї статі з особою, яку обшуковують.

Обшук співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу».

Фурман Ярослав Володимирович

старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології, навчально-
наукового інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ЩОДО ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (БПЛА)

За останні кілька років технологічний розвиток у сфері безпілотних літальних апаратів не лише запропонував численні можливості, але й створив численні загрози та виклики. Безпілотник сам по собі є потенційною зброєю, і його можна використовувати для цілеспрямованої атаки, розвідки, контрабанди тощо. Тому існує потреба в розробці методів і процедур у сфері експертного дослідження БПЛА, щоб мати можливість отримувати та точно аналізувати дані позиціонування, надавати цінну тактичну інформацію про місце зльоту польоту, траєкторію польоту та реконструювати операцію польоту, якщо потрібно.

Науково-технічний прогрес зумовлює збільшення числа об'єктів кримінальних злочинів та судових експертиз, що своєю чергою вимагає постійного розвитку криміналістики та експертології. Яскравим прикладом об'єктів, що пройшли шлях від військового до цивільного застосування і врешті стали предметом кримінального застосування, є безпілотні літальні комплекси [1, с. 148]. Вагоме значення мають науково обґрунтовані теоретичні та практичні положення про закономірності та причинну зумовленість (детермінованість) способів скоєння злочинів, повторюваності засобів, методів і механізмів злочинних дій, а отже, і слідів злочину.

З метою встановлення фактичних даних (фактів) та обставин певних явищ та процесів, що мають значення для кримінального провадження, постала необхідність проведення експертних досліджень і судової експертизи БПЛА.

БПЛА все частіше використовуються в комерційному та державному секторах. Із зростанням їх використання потреба досліджувати БПЛА на наявність потенційних цифрових доказів у випадках зловживань, таких як

несанкціоноване спостереження або витік даних, стала більш важливою, ніж будь-коли.

Експертне дослідження БпЛА вимагає спеціального набору програмного забезпечення та методів, оскільки дані, що зберігаються в БпЛА, відрізняються від даних традиційних науково-технічних засобів, пристроїв, тощо.

1. Програмне забезпечення збору та аналізу:

– Forensic Imager: такі інструменти, як FTK Imager, Belkasoft Imager і X-Ways Forensics, дозволяють отримувати повні або часткові зображення пристроїв зберігання даних БпЛА, зберігаючи вихідні дані для подальшого аналізу.

– Вирізання файлової системи: такі інструменти, як PhotoRec і R-Studio, можуть відновлювати видалені або фрагментовані файли з пристроїв зберігання даних БпЛА, потенційно відкриваючи приховану інформацію або залишки минулих дій.

2. Програмне забезпечення для вилучення та аналізу даних:

– Аналіз журналу польотів: такі інструменти, як DroneLogViewer і Drone Investigator Pro, дозволяють отримувати й аналізувати журнали польотів БпЛА, надаючи інформацію про рух, місцезнаходження та дії БпЛА.

– Дослідження зображень і відео: такі інструменти, як Amped FIVE, Autopsy і Forensic Toolkit, можуть аналізувати зображення та відео, зняті безпілотником, на наявність метаданих, аномалій і можливого втручання.

– Аналіз корисного навантаження. Такі інструменти, як Binman і IDA Pro, можна використовувати для аналізу корисного навантаження БпЛА, наприклад спеціального програмного забезпечення або мікропрограми, на потенційні шкідливі функції або неавторизовані модифікації.

3. Спеціалізований софт для експертизи БпЛА:

– Збір даних OSINT (Open Source Intelligence): такі інструменти, як Maltego та Shodan, можуть збирати інформацію про модель БпЛА, версії мікропрограми та потенційні вразливості.

– Аналіз РЧ (радіочастот) Такі інструменти, як Wireshark і Aircrack-ng, можуть фіксувати й аналізувати радіочастотний трафік, пов'язаний з БпЛА, потенційно виявляючи шаблони зв'язку та сигнали керування.

4. Інструменти управління доказами та звітності:

– Такі інструменти, як OpenDSF та X-Ways Forensics Investigator, допомагають організовувати, керувати та відстежувати докази протягом усього процесу розслідування.

– Такі інструменти, як FTK ReportWriter і Forensic Toolkit, можуть створювати детальні звіти, узагальнюючи результати і висновки аналізу [2, 3].

Список використаних джерел

1. Гончарук Г. Щодо доцільності створення та використання криміналістичних колекцій БпЛА / Г. Гончарук // Юридичний вісник. - Одеса : Гельветика - 2021. - № 3. - С. 148-155.

2. <https://www.linkedin.com/pulse/digital-forensics-drones-tools-techniques-real-world-talha-riaz-qrlf/>

3. https://www.researchgate.net/publication/370050117_Unmanned_Aerial_Vehicle_Forensics_Investigation_Performance_under_Different_Attacks

Шевченко Андрій Олександрович
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Мілімко Лариса Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету

ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасну епоху стрімкого розвитку інформаційних технологій, що обумовлено глобалізаційно-інформаційними процесами, важливого значення набирає питання щодо їх імплементації у більшість сфер суспільних відносин. Разом з цим, сьогоденний стан тимчасово складних для української держави обставин, викликаний повномасштабним вторгненням країни-агресора і як наслідок – запровадженням на території України воєнного стану, потребує повного перегляду механізму притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів суспільних відносин, з урахуванням того, що криміногенна ситуація всередині країни продовжує залишатись на відносно високому рівні [1, с. 364].

Оскільки, притягнення особи до кримінальної відповідальності не може бути реалізоване належним чином без доказової бази, питання збирання, оцінки, перевірки та загалом забезпечення доказів, зокрема електронних, залишається актуальним.

Доцільно зазначити, що єдиного підходу щодо тлумачення поняття «електронний доказ» у юридичній науці допоки немає, проте доцільно проаналізувати деякі дефініції, що сформульовані законодавцем та наявних наукових досліджень. Під електронними доказами, згідно ч.1 ст.100 Цивільного процесуального кодексу України, законодавець розуміє як інформацію в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [2].

Д.М. Цехан визначає електронні докази в призмі «цифрових доказів», та тлумачить їх як фактичні дані, що представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія та після обробки електронною обчислювальною машиною стають доступними для сприйняття людиною [3, с.258].

На нашу думку, під поняттям «електронні докази» слід розуміти інформацію, що зафіксована в електронній (цифровій) формі на будь-якому типі носія та містить дані про обставини, що мають значення для справи.

Відмітимо, що з моменту прийняття Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-ІХ від 15.03.2022 року [4], питання нормативно-правового закріплення електронного доказу як такого та його використання в процесі доказування суттєво покращилось. Проте, будь-який крок державної влади щодо внесення змін до діяльності виконавчих інституцій, має й деякі негативні фактори також. Тому, варто проаналізувати позитивні та негативні якості електронних доказів в умовах воєнного стану та їх значення у процесі доказування.

Щодо позитивних аспектів, насамперед слід наголосити, що існування форми матеріального доказу як факту підтвердження певної обставини в електронному вигляді дозволяє пришвидшити та оптимізувати роботу органів досудового слідства та дізнання в процесі збирання, опрацювання та приєднання доказів до матеріалів кримінального провадження. Разом з цим, враховуючи таку тимчасову обставину як воєнний стан, функціонування органів судової влади майже повністю змінилось, змінився й підхід до вивчення доказів. Оскільки, деякі судові органи України розміщувались на тимчасово окупованих територіях, відповідно доступу до матеріалів справ за відкритими судовими провадженнями практично немає. Тому, забезпечення матеріальних форм доказів в новій електронній формі є позитивним кроком, оскільки дозволяє відновити втрачені матеріали внаслідок їх знищення/пошкодження та значно пришвидшити процедуру збору, обміну та належного застосування у судових провадженнях на територіях, що належать українській державі.

Слід погодитися з думкою А.-М.Ю. Ангеленюк, яка зазначає, що існують і негативні фактори наявності та застосування електронних доказів у процесі доказування, зокрема в умовах воєнного стану [5, с.216]. Першим з них є аспект невизначеності джерела отримання електронних доказів у кримінальному провадженні. Джерело отримання такого типу доказів окремо не визначено у процесуальних нормах чинного Кримінального процесуального кодексу України [6], що відразу зумовлює виникнення питання щодо їх допустимості та належності. Незважаючи на це, актуальним залишається й питання щодо недостатності належного нормативно-правового регулювання використання засвідчених копій електронних доказів, оригінали яких пошкоджено або втрачено. Зазначимо, що питання застосування наявної копії інформації, згідно з ч. 3 ст. 99 Кримінального Процесуального кодексу України, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа. Проте, враховуючи складність формування та використання електронних доказів під час здійснення практичної діяльності, особливо в умовах воєнного стану, допускається можливість невиконання вищенаведених

вимог чинного законодавства, що має суттєве значення та вплив на процес кримінального провадження. Зокрема, слід наголосити на відносно слабкому рівні забезпечення безпеки та захисту таких електронних доказів, як інформаційних даних від злочинних посягань у вигляді несанкціонованих хакерських атак та інших кіберзлочинів, що в свою чергу спрямовані на отримання доступу злочинним шляхом до таких матеріалів та як наслідок – можливості впливу на перебіг кримінального провадження.

Підсумовуючи вищевикладене, доречно зробити наступні висновки. Вплив інформаційно-глобалізаційних процесів на сфери суспільних відносин та його прискорена імплементація у суспільне буття є беззаперечно позитивним фактором, що характеризує стрімкий розвиток в умовах сучасності. Разом з цим, адаптація правоохоронної та судової систем до таких процесів допоки залишається на відносно слабкому рівні. Незважаючи на це, існування електронних доказів, як окремого виду матеріально-цифрового підтвердження певної події, все ж таки має більше позитивних відголосків у практичній діяльності, оскільки суттєво впливає на перебіг та швидкість кримінальних проваджень на етапі досудового слідства та судового розгляду, мінімізуючи паперову роботу, зокрема роботу з відновлення втрачених або пошкоджених доказів. Проте, даний вид доказів все ще потребує належного нормативно-правового закріплення в розрізі оновлення кримінально-правової політики та виокремлення в окрему частину провадження.

Література:

1. Свистун Я.В., Романюк В.В. До питання правової природи електронних доказів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків. 2022. С.363-368.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України №1618-IV від 18.03.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
3. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Вип. 5. 2013. С. 256-260.
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України №2137-IX від 15.03.2022 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
5. Ангеленюк А.-М.Ю. Використання електронних доказів у Кримінальному процесуальному праві України (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. №79 (2). 2023. С. 214-218.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України №4651-VI від 13.04.2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

СЕКЦІЯ 3. «АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ»

Коваль Денис,

Студент 3 курсу, юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Державний університет інфраструктури
та технологій, м. Київ.

Мусієнко Анатолій Володимирович

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕДИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ТРАВМИ

Одним з найважливіших і найскладніших напрямів сучасної судово-медичної науки є експертиза вогнепальної травми, яка стала сьогодні достатньо складним і комплексним процесом, що обумовлено великою кількістю різноманітних спеціальних питань, необхідних для вирішення слідством [1]. Серед цих питань наступні: ідентифікація травмуючого снаряда та конкретного екземпляра зброї, з якої був зроблений постріл, балістичні властивості вогнепальних снарядів, механізм утворення вогнепальних ушкоджень тощо.

Надзвичайне значення у випадках вогнепальної травми судово - медична експертиза має тепер, в умовах збройної агресії російської федерації проти України, коли нашій державі довелося зіткнутися з масовими воєнними злочинами, скоєними загарбниками на тимчасово окупованих територіях [2].

Тому нині необхідні нові підходи в експертних дослідженнях вогнепальної травми, які б надавали правоохоронним органам певні фактичні дані, що дозволяли б об'єктивно відтворити обставини скоєння злочину. Крім ретельно проведеного огляду трупа та подальшої аутопсії, одним з ключових факторів успішного розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї, є застосування сучасних криміналістичних методів, насамперед пов'язаних із судовою балістикою [3].

Експертне дослідження вогнепальної зброї здійснюється з метою надання висновку про конкретний екземпляр зброї, з якої був зроблений постріл. Це відбувається шляхом знаходження характерних ушкоджень на кулі чи гільзі від взаємодії з нарізами ствола, від дії бойка або інших компонентів зброї. Дослідники звертають увагу на окремі особливості, що можуть впливати на процес ідентифікації конкретного взірця вогнепальної зброї. Зокрема, група

науковців і експертів зброярів Сполученого Королівства звернули увагу на вплив матеріалу капсульного складу на топографію відбитків бойка, що слід враховувати під час експертизи [4]. Інші дослідники вивчали діаметр і глибину відбитків бойка на капсулях патронів калібру 7,62×39 мм і довели, що в режимі одиничного пострілу величини цих відбитків були нестабільними для кожного з чотирьох різних типів боеприпасів, що вистрілювалися з трьох різних гвинтівок.

Щодо сучасних підходів у визначенні відстані пострілу цікавим є дослідження італійських вчених судових біохіміків, які вивчали електрохімічну активність нітроефірних груп нітроцелюлози як головного компонента бездимного порошу та запропонували кількісний вольтамперометричний метод аналізу відкладання залишків порохового заряду навколо мішені. Вони довели, що за допомогою цієї методики можна достовірно визначати дистанцію пострілу (в метричних одиницях) на відстанях понад 120 см між дульним зрізом і мішенню.

Для практичних судово- медичних експертів України, а також науковців, які вивчають проблемні питання, пов'язані з виконанням судово- медичних експертиз у випадках вогнепальної травми, інтерес можуть становити наукові тренди, що нині існують у світі, насамперед у рановій балістиці.

Отже, одним з головних напрямів наукових досліджень у сучасній рановій балістиці, як засвідчують публікації в провідних фахових виданнях Північної Америки, Австралії і Європи, є пошук середників, які б за своїми фізичними характеристиками найбільш адекватно відповідали тканинам тіла людини – так званих «tissue simulants» (імітатори тканин). Зокрема, L. C. Naag (2020) показав, що використання новітніх тканинних симуляторів, як-от синтетичні гелі (Clear Ballistics, Perma- Gel тощо), не відповідає стандартному 10 % желатину щодо глибини проникнення кулі та втрати її швидкості відносно одиниці довжини ранового каналу [5]. Це обмежує можливості балістичних експертиз, відтак негативно впливає на відтворення обставин інциденту, пов'язаного з протиправним використанням ручної вогнепальної зброї. Утворення тимчасової порожнини було зафіксовано методом швидкісного фільмування й оцінено за тріщинами у вигляді шматочків товщиною 1 см, що були вирізані з блоків після експерименту. Було встановлено, що виміряні параметри тріщин на зрізах корелювали з сумарною енергією, переданою блокам під час проходження кулі, та доведено високу доказовість дослідження саме зрізів порівняно зі швидкісним фільмуванням.

Висновки. Отже, аналіз сучасних світових тенденцій у криміналістиці дозволяє поглибити знання практичних судово-медичних експертів і науковців, відкриває нові можливості медико-криміналістичних експертиз, щодо конструктивних особливостей вогнепальної зброї, балістичних властивостей вогнепальних снарядів, механізму утворення вогнепальних ушкоджень і тд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Змієвська ЮГ, Савка ІГ, Балук ІГ, Гринюк ВВ, Бізер АР. Прикладне значення 3D-моделювання в аспекті судово- медичної диференційної діагностики

виду травмуючого снаряда при ушкодженнях з вогнепальної зброї та наближеної до неї за своїми характеристиками. Судово- медична експертиза. 2023;1:42-50.

2. Vozniuk A, Hryha M. Topical issues of forensic medical examination in the investigation of war crimes. Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs. 2023;28(2):9-18.
3. Змієвська ЮГ, Савка ІГ. Особливості вітчизняного розвитку можливостей судовомедичної діагностики вогнепальних ушкоджень. Судово- медична експертиза.
4. Addinall K, Zeng W, Bills P, Wilcock PT, Blunt L. The effect of primer cap material on ballistic toolmark evidence. Forensic Sci Int. 2019;298:149-56.
5. Haag LC. Synthetic gelatins as soft tissue simulants. AFTE Journal. 2020;52(2):67-84.

Лаврик Катерина Андріївна,
студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент
Державний університет інфраструктури та технологій
Мусієнко Анатолій Володимирович

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗУМОВЛЕНІ ПОВНОМАСШТАБНИМ РОСІЙСЬКИМ ВТОРГНЕННЯМ

Від моменту вторгнення Росії на територію України, населенню нашої держави постійно загрожує ризик потрапити в небезпечну ситуацію, яка може понести за собою тяжкі наслідки. Одним із таких тяжких наслідків є вогнепальне ушкодження.

Вогнепальне ушкодження – це пошкодження тканин і органів з порушенням цілісності їх покриву (шкіри, слизової або серозної оболонки) внаслідок пострілу з будь-якого виду вогнепальної зброї, вибухами боєприпасів або їх частин.

Залежно від походження вогнепальні поранення поділяються на: кульові, дробові, осколкові, мінно-вибухові. Повномасштабне російське вторгнення в Україну призвело до різкого зростання кількості вогнепальних поранень, зумовлених бойовими діями. Найпоширенішим видом є мінно-вибухові ушкодження. Дані травми наразі є дуже актуальними в Україні, оскільки російська агресія супроводжується застосуванням потужних боєприпасів, які несуть смерть не лише на фронті, прикордонних територіях

де ведуться бойові дії, а й для всього цивільного населення. Факторами ураження під час мінно-вибухових травм є: ударна хвиля, висока температура і полум'я, уламки і частки вибухового пристрою та інше.

У січні 2024 року Моніторингова місія задокументувала 641 випадок вбивства або поранення серед цивільних осіб (158 загиблих і 483 поранених), що на 37% перевищує дані за листопад 2023 року, коли тенденція до зменшення кількості жертв, яка спостерігалася протягом 2023 року, змінилася на протилежну. Водночас кількість постраждалих дітей за той самий період зросла більш як удвічі: у січні загинули або були поранені 40 дітей порівняно з 18 постраждалими у листопаді [1].

Кількість загиблих або поранених дітей часто зростає під час обстрілів далеких від лінії фронту населених пунктів, оскільки багато сімей евакуювалися з прифронтових територій. Протягом майже двох років широкомасштабного вторгнення Росії в Україну загинуло понад 10 000 цивільних осіб і 20 000 осіб отримали поранення [1].

Зокрема, окрім цього ще однією важливою проблемою як для цивільного населення так і для військових є те що третина України є замінованою, і створює небезпеку. Ця проблема є актуальною ще з 2014 року, але значних погіршень зазнала після лютого 2022 року.

Загалом, за даними ICBL, у 2022 році щонайменше 4 341 цивільний був вбитий або поранений наземними мінами та вибухонебезпечними предметами у 49 державах по всьому світу. Половина з них – діти [2].

Україна посіла друге місце у світі за кількістю жертв протипіхотних мін, поступаючись лише Сирії - там було вбито або поранено 834 людини. Слідом за Україною йдуть Ємен та М'янма, де зафіксовано понад 500 жертв [2].

За даними українського уряду, заміновано близько 30 відсотків усієї території країни. Ідеться про 174 тисячі квадратних кілометрів - це як половина площі Німеччини або три площі Хорватії [2].

При статистичному аналізі висновків експертів було встановлено, що безпосередньою причиною смерті, найчастіше є основне ушкодження: грубе руйнування тіла чи життєво важливих органів (38% від загальної кількості спостережень); травма, що супроводжується гострою масивною крововтратою і шоком ((31%) (шок і крововтрата тут розглядається як найближчі прояви самої травми)). У таких випадках смерть, як правило, настає найближчим часом після тяжкої травми. Найчастіше безпосередньою причиною смерті є ускладнення травми: тромбоемболія (1,2%), жирова емболія (0,5%), пневмонія (8,4%), перитоніт (4%), сепсис (3%), гостра ниркова недостатність (2,6%), тощо. Іноді безпосередньою причиною смерті може стати захворювання, що спочатку розцінювалося як супутнє. Внаслідок грубих морфологічних руйнувань внутрішніх органів ушкодження великих кровоносних судин або іншої складної патології, потерпілі цієї групи досить часто помирали на місці пригоди. Тому під час огляду місця події та трупа на місці події, окрім іншого, важливим моментом є визначення об'єму втраченої крові, що дозволить більш точно визначити причину смерті [3]. Крім того, на думку автора, таке збільшення кількості мінно-вибухової травми суттєво впливає на

навантаження судово-медичної служби, на особливості проведення судово-медичної експертизи, а тим більше в умовах воєнних дій.

В результаті роботи автор дійшла наступних висновків:

- вогнепальне ушкодження - це пошкодження тканин і органів з порушенням цілісності їх покриву (шкіри, слизової або серозної оболонки) внаслідок пострілу з будь-якого виду вогнепальної зброї, вибухами боєприпасів або їх частин;

- найбільш поширеним видом є мінно-вибухові ушкодження. Факторами ураження під час мінно-вибухових травм є: ударна хвиля, висока температура і полум'я, уламки і частки вибухового пристрою та інше. Враховуючи всі останні події можна сказати, що цей вид ушкодження є актуальним для цивільного населення і для військових. При статистичному аналізі висновків експертів було встановлено, що безпосередньою причиною смерті, найчастіше є основне ушкодження: грубе руйнування тіла чи життєво важливих органів;

- таке збільшення кількості мінно-вибухової травми суттєво впливає на навантаження судово-медичної служби, на особливості проведення судово-медичної експертизи, а в умовах воєнних дій ускладнює це.

Література:

1. В Україні зростає кількість втрат серед цивільного населення на тлі посилення атак ракетами та дронами [Електронний ресурс]. – режим доступу URL: <http://surl.li/tican>

2. Число цивільних жертв мін в Україні зросло у 10 разів у 2022 [Електронний ресурс]. – режим доступу URL: <http://surl.li/ticck>

3. Бабкіна О.П. Судово-медична експертиза летальної мінно-вибухової травми в умовах надзвичайної ситуації в Україні / Бабкіна О.П., Стогнієв Ю.О., Бенаїсса М.В. – Київ: Актуальні проблеми сучасної медицини.

Яремчук Вікторія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Війна в Україні внесла суттєві зміни у життя всіх громадян. Особливо від агресії рф шкоди зазнає територія Харківської області. Щоденні обстріли, захоплення територій, тортури цивільних мешканців сіл, міст, містечок вимагає від правоохоронців оперативно та швидко фіксувати наслідки збройної агресії рф та проводити розслідування. А тому, без використання інноваційних криміналістичних знань, застосування європейського новітнього досвіду у

розслідуванні є вельми актуальним на сьогодні. Сотні розслідувань злочинів щодо мирного населення Харківської області. Так, у частині міста Вовчанська Харківської області, де тривають активні бойові дії, російські військові утримують цивільних мешканців міста у полоні. Відбуваються викрадення мирних мешканців Вовчанська та їх розстріл [1]. Саме використання новітніх знань у криміналістиці та судовій експертизі дає змогу проводити сотні досліджень за короткий проміжок часу.

Якщо говорити про місто Ізюм Харківської області, слід відзначити про вчинення сотень військових кримінальних правопорушень щодо цивільних жителів Ізюму. Слідчими встановлено, що загибель мешканців сталася внаслідок ворожих обстрілів, а саме, вибухових травм, вогнепальних та осколкових поранень. Також проведення огляду тіл підтвердило вчинення катувань: колото-різані рани, мотузки на шиї, множинні переломи, зв'язані руки тощо. Ще й на сьогодні проводиться ідентифікації цивільних осіб, які загинули під час окупації [2]. Суттєву допомогу надали французькі судові експерти. Так, урядом Франції передана мобільна лабораторія для відбору ДНК-матеріалів у громадян, чий родичі зникли або поховані на території Ізюмського району Харківської області. Відібрані ДНК-матеріали нададуть можливість ідентифікувати загиблу особу на будь-якій частині території України, згідно із даними, внесеними до Єдиної державної бази ДНК [3]. Отже, для ефективного проведення розслідування військових кримінальних правопорушень потрібно використовувати інноваційні криміналістичні розробки та залучати іноземних судових експертів для спільного проведення судових експертиз в Україні.

Література:

1. Росіяни взяли у полон до 40 жителів Вовчанська — поліція . URL: <https://www.mediaport.ua/rosiyany-vzyaly-u-polon-do-40-zhyteliv-vovchanska-politsiya>
2. Масове поховання, катівні, розстріли: що пережив Ізюм та як триває розслідування злочинів РФ URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230910-masove-pohovannya-kativni-rozstrily-shho-perezhyv-izyum-ta-yak-tryvaye-rozsliduvannya-zlochyniv-rf/>
3. Розпочався процес відбору ДНК-матеріалів серед мешканців м. Ізюм URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=322414&fp=2770&s=print

СЕКЦІЯ 4.
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВОВІДНОСИН»

Олександр Котюк,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного процесу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ
ТА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Одним із прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенції), є й “право на справедливий судовий розгляд”. А оскільки ця Конвенція Україною була ратифікована, то вона є складовою її національного законодавства й підлягає безумовному виконанню. Однак при аналізі особливостей правової регламентації цього права в Україні, виявляється, що вона потребує істотного є вдосконалення.

Тобто, в Україні право на судовий захист, як правило, обґрунтовується наявністю ст. 55 Конституції, згідно з якою “права і свободи людини і громадянина захищаються судом”. Не випадково й Конституційний Суд України (далі – КСУ) у Рішенні № 5-р(11)2021 від 21.07.2021 р. акцентував увагу на тому, що “сутнісний зміст права на судовий захист, встановлений ч. 1 ст. 55 Конституції України, слід визначати як у зв’язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами ч. 2 ст. 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у ст. 6 Конвенції.

Однак, якщо при цьому врахувати, що в Конституції України ні у її Загальних засадах, ні серед передбачених її розділом другим “прав, свобод та обов’язків людини і громадянина” про право на судовий захист і не згадується, то чи можна ці положення її ст. 55 визнавати його конституційним закріпленням? Адже є очевидним, що лаконічне визначення того, що “права і свободи людини і громадянина захищаються судом”, не є підставою для висновку, ні про те, що у ньому хтось комусь щось надає, ні про те, що у ньому хтось комусь щось гарантує, ні про те, що у ньому хтось когось до чогось зобов’язує.

Не заповнює цієї прогалини й ні те, що згідно з цією нормою “кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб”, ні передбачене нею право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Конституційного Суду та міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій.

А з іншого боку, якщо ці положення все ж визнавати конституційним закріпленням вказаного права, то чи відповідає воно принципу правової

визначеності? Адже не випадково, як вже зазначалося, у ст. 6 Конвенції чітко та однозначно сформульоване, по-перше, “право на справедливий судовий розгляд”, а, по-друге, те, що згідно з ним “кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов’язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом”.

Важливо привернути увагу й до того, що право на судовий захист не передбачене й засадами судочинства, визначеними ст. 129 Конституції України.

Не компенсує відсутність безпосереднього конституційного закріплення цього права й наявність ст. 8 Конституції, згідно з якою “звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується”, оскільки у ній йдеться лише про конституційні права і свободи, а про ті права, які у ній не закріплені, й про так звані “цивільні права”, які виникають з практики правовідносин, і не згадується.

Це ж положення закріплене й у ч. 2 ст. 22 Конституції, згідно з якою “конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані”.

Тобто, якщо у жодній нормі Конституції те, що кожен має право на судовий захист його порушених, невизнаних або оспорюваних прав не задеклароване, і ні конституційні, ні галузеві принципи судочинства цього не передбачають також, то що тоді дає підстави для висновку, що в Україні кожен таке право має?

Некоректним є й обґрунтування наявності законодавчого закріплення цього права положеннями ст. 2 ЦПК України, якою визначено завдання цивільного судочинства, і згідно з якою ними є “справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави”, оскільки завдання судочинства і права людини, це не одне й те ж, а відтак закріплені у цій нормі положення фактично є юридичними гарантіями забезпечення цих прав.

І лише у ст. 7 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” чітко й однозначно закріплене як “право на справедливий суд”, так і те, що згідно з ним: 1) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом; 2) іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України; 3) доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України в порядку, встановленому законами України”.

Однак, незважаючи на актуальність цієї норми, важливим є те, що закріплена вона не у Конституції, а лише в ординарному законі, а, як відомо, за відсутності такої норми у Конституції закономірним є питання, чи є вона конституційною? А якщо, крім цього, брати до уваги й те, що, як вже зазначалось, згідно зі ст. 8 Конституції України, всупереч вимогам конституційної засади верховенства права, яка орієнтує на безумовний захист кожного права, гарантується звернення до суду для захисту лише конституційних прав і свобод, то навіть актуальний і прогресивний факт закріплення права на судовий захист на галузевому рівні з

юридичного погляду виявляється сумнівним, оскільки з зазначених обставин в Україні воно не гарантується. А з практичного погляду це означає, що оскільки конституційне закріплення цього права в Україні відсутнє, то юридичною підставою для його використання у практиці правовідносин є лише положення зазначеної Конвенції, що, однак, є не національними, а міжнародними і способом його закріплення, і гарантією забезпечення.

Варто при цьому привернути увагу й до того, що імперативна норма, закріплена у ст. 55 Конституції України, згідно з якою “права і свободи людини і громадянина захищаються судом”, дає підстави для висновку, що, по суті, вона є запереченням як фактичної наявності, так і потреби та можливостей пошуку будь-яких інших – позасудових способів їх захисту. Хоча є очевидним, що розв’язання всіх суперечностей, що виникають з практики правовідносин і зумовлюють необхідність захисту прав і законних інтересів їхніх учасників лише в суді, є і недоречним, і неможливим.

У цьому контексті не варто забувати й того, що, крім прав, у кожного є й безліч обов’язків, як конституційних, так і тих, що виникають з практики правовідносин. Однак, аналізуючи зміст конституційно-правового регулювання цього аспекту вказаної проблеми, виявляється, що у Конституції обов’язки людини і громадянина визначені лише у 65, 66, 67 і 68 її статтях. Але як же тоді бути з не передбаченими Конституцією обов’язками, адже з техніко-юридичного погляду виявляється, що вони залишаються поза правовою регламентацією? Важливим є й те, що якщо українська держава принципу невідворотності виконання обов’язків кожним учасником правовідносин не декларує, то це дає підстави для висновку, що й не визнає. А якщо так, то з методологічного погляду те, що засада невідворотності виконання обов’язки людини і громадянина у конституційному регулюванні на рівні “загальних засад” не передбачена, а у відповідному розділі Конституції обов’язкам людини і громадянина уваги приділено явно недостатньо, є його недоліком, що неодмінно спричинятиме негативні наслідки і в практиці правовідносин. Не випадково такий підхід у конституційному регулюванні цієї проблеми суперечить й міжнародним стандартам у цих питаннях, оскільки, як відомо, вже на прапорі Першого Інтернаціоналу (міжнародної організації, створеної у 1864 р.) були викарбувані слова: “Немає прав без обов’язків, немає обов’язків без прав”.

Висновки: 1) конституційне закріплення права на судовий захист в Україні потребує приведення його у відповідність з засадою правової визначеності 2) оскільки Конституцією України передбачена можливість звернення до суду лише за захистом конституційних прав і свобод, а право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави не закріплене, то юридичною підставою для його використання у практиці правовідносин є лише положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що, однак, є не національними, а міжнародними і способом його закріплення, і гарантією забезпечення; 3) конституційне визнання засади верховенства права зумовлює необхідність конституційного закріплення й засади безумовного виконання своїх обов’язків кожним учасником правовідносин, однак у

Конституції України воно відсутнє; 4) у конституційному регулюванні виявилась недооціненою важливість належного правового врегулювання як конституційних обов'язків людини і громадянина, так і обов'язків, які виникають з практики правовідносин; 5) якщо врахувати і теоретичне, і практичне значення вказаних недоліків, то слід визнати, що оскільки вони є недоліками методологічного рівня, які на галузевому рівні виправленими бути не можуть, оскільки такі намагання зумовлюватимуть порушення принципів і системно-структурного підходу при формуванні правової системи, і правової визначеності, що є неприпустимим, оскільки свідчитиме не тільки про її техніко-юридичні недоліки, а й про недоліки методологічного та політичного характеру, які неодмінно супроводжуватимуться негативними наслідками і у її міжнародному іміджі, і у практиці національних правовідносин.

Левшунова Анна,
Студентка 3 курсу
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, професор
кафедри Цивільного та Кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко В. В.

ДОГОВІР ПРОКАТУ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ОБІГУ

З поступальним розвитком та урізноманітненням цивільно-правових відносин усе більшого поширення набувають договірні зобов'язання про передачу майна в користування. Серед такої групи договірних зобов'язань особливе місце відводиться договору найму, договору найму земельної ділянки, договору найму будівлі або іншої капітальної споруди, договору найму (оренди) транспортного засобу, договору лізингу, договору найму (оренди) житла, договору позики. Разом з тим, на сьогоднішній день важко дати однозначну відповідь на питання про те, чи розвивається та поширюється конструкція договору прокату в сучасному цивільному обороті України?

Проблематику укладення договору прокату досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні цивілісти: А. А. Телестакова, В. В. Мартин, Н. В. Хащівська, Г. А. Осетинська, Л.Л.Тарасенко, О. С. Йоффе, та багато інших. Проте науковці не враховували усі чинники, які перешкоджають поширенню договору прокату у суспільстві. А це є головним для підвищення інтересу осіб до його укладення.

Основні чинники, які перешкоджають розвитку та поширенню конструкції договору прокату, можна умовно поділити на правові та соціально-економічні.

Цивільний кодекс України присвячує Параграф 2 Главу 58 особливостям правового регулювання відносин, що виникають із договору прокату. Ці відносини пов'язані з характером предмета договору, метою і порядком його укладення, зміни, розірвання та припинення, формою, особливостями суб'єктного складу договору прокату та його змістом, а також правовими наслідками, що настають у випадку порушення чи недотримання умов останнього.

Варто зазначити, що якісне цивільно-правове регулювання усіх елементів є однією із передумов того, що у недалекому майбутньому договір прокату займе дійсно гідне місце серед набору тих правових інструментів, які полегшують життя кожній українській родині.

Для цього слід детально проаналізувати окремі елементи договору прокату, які пов'язані із порядком його укладення. За критерієм визначення моменту, з настанням якого договір вважається укладеним, усі цивільно-правові договори поділяються на консенсуальні та реальні. Із змісту ч. 1 ст. 787 ЦК України випливає, що договір прокату може бути як реальним, так і консенсуальним.

Вчена Н. Д. Міловська зазначає, що договір прокату є консенсуальним, оскільки вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами. А у визначенні договору прокату посилення на те, що наймодавець «передає» або «зобов'язується передати», вказують не на момент укладення договору, а на випадки, коли відбувається передання речі: або в момент укладення такого договору («передає»), або після укладення такого договору («зобов'язується передати»). Аналізуючи особливості реального договору як юридичного складу, В. В. Васильєва вказує на те, що формулювання «сторона передає» - це вже є дією у межах самого договору, поясненням того, що ж входить в обов'язки сторони і що є предметом договору, і не є додатковим юридичним фактом, без якого договір вважається неукладеним [1, с. 17]. Із змісту ч. 2 ст. 640 ЦК України випливає, якщо ми визнаємо договір прокату реальним договором, це означатиме, що погодження волі сторін відбулося, а зобов'язання з нього не виникає. Укладений договір між наймодавцем та наймачем не породжуватиме зобов'язання поки не буде передана річ, тобто кожна із сторін не матиме ні прав, ні обов'язків. Виходить, що наймач буде позбавлений права вимагати передачі речі навіть після укладення договору. Така ситуація суперечить правовій природі договору прокату, нівелює його значимість як юридичного факту, оскільки договір є підставою виникнення правовідношення.

Проте все ж варто зазначити що, договір прокату є консенсуальним, адже аналізуючи ч. 1 ст. 638 ЦК України, відповідно до якої договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов, можна зробити висновок про легальну презумпцію консенсуальності будь-якого цивільно-правового договору, в тому числі і договору прокату. Саме домовленість слід визнати мінімально необхідною та єдиною умовою, щоб договір вважався укладеним. Передача речі при укладенні

договору прокату не має правового значення без досягнення згоди. Для того, щоб договір вважався укладеним, сторони у належній формі повинні досягнути згоди з усіх істотних його умов (ч. 1 ст. 638 ЦК України).

Слід відзначити, що ні ЦК України, ні іншими законами не визначено переліку істотних умов договору прокату. Беручи до уваги проведені раніше наукові дослідження, можна з упевненістю сказати, що істотними умовами договору прокату є умови про предмет, ціну та строк договору [2, с. 193-195]. Даний висновок має надзвичайно важливе значення, оскільки істотні умови є стержнем змісту договору, який дозволяє констатувати наявність або відсутність домовленості. Договір не може вважатись укладеним, якщо сторонами не досягнуто згоди по кожній із істотних умов. І навпаки, вони є необхідними та достатніми для того, щоб договір вважався укладеним, і тим самим породжував права та обов'язки сторін.

Поширення конструкції договору прокату стримують не тільки правові, але й соціально-економічні чинники. Перш за все слід вказати, що стримуючим фактором є низький рівень життя населення. Ще одним фактором, який стримує поширення конструкції договору прокату, є необґрунтовано висока плата за прокат речей. За загальним правилом, згідно ст. 789 ЦК України, плата за прокат встановлюється за тарифами наймодавця. Це означає, що наймодавець є вільним у визначенні плати за прокат речі з урахуванням вимог розумності та справедливості. При цьому розмір плати за користування річчю, яка передається у прокат наймодавцем, не передбачається у нормативних актах і не може змінюватись за погодженням сторін. А тому в тих населених пунктах, де відсутня конкуренція з надання у прокат певних видів речей, вимоги розумності та справедливості можуть не дотримуватися. Можна відзначити, що розвиток прокату стримують також інші об'єктивні фактори. Дуже часто предмети домашнього вжитку фізичні особи надають один одному безкоштовно, у порядку надання товариської допомоги (шляхом укладення договору позички). Проте є очевидним, що вибір речей, які можна взяти у тимчасове користування шляхом укладення договору позички, є обмеженим.

Досить часто особа, яка хоче задовольнити свої споживчі потреби, постає перед вибором, укласти їй договір прокату чи договір купівлі-продажу.

За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 787 ЦК України). Із цього визначення для нас є зрозумілим, що договір прокату відноситься до групи договорів, спрямованих на передання майна у тимчасове користування. Правоможність користування означає передбачену законом можливість використовувати, експлуатувати майно, отримувати від нього корисні властивості, його споживання. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або

зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму. Тобто основною відмінністю є те, що за договором купівлі-продажу на відміну від договору прокату, річ передається у власність. А це означає, що покупець як власник речі має право не тільки володіти та користуватися нею, але й розпоряджатися. Договір прокату слід обирати у тих випадках, коли особа з тих чи інших обставин чи міркувань не в змозі придбати для користування певну необхідну річ споживчого призначення. Також немає сенсу купувати речі, якщо вони використовуються і стають в нагоді лише протягом одного дня.

Важливим є також те, що при отриманні, як правило вже не нової речі на підставі договору прокату фізична особа розуміє, що під час користування нею, вона може бути пошкоджена чи стати повністю непридатною для подальшого використання. А це означає, що згідно з умовами договору прокату наймач має або відшкодувати вартість ремонту речі або за згодою наймодавця може повернути рівноцінний предмет, який відповідає за якістю предмету прокату, що став повністю непридатним, або предмет аналогічної моделі чи сплатити його вартість з урахуванням зносу за цінами, що діють на час розрахунку. Ці обставини змушують фізичну особу двічі подумати, що для неї є вигіднішим та зручнішим, укласти договір прокату чи договір купівлі-продажу. Виходом із цієї ситуації є суттєве зменшення розміру плати за прокат речей у порівнянні з їх вартістю, яка була б при купівлі. Разом з тим, не слід забувати про те, що на наймачеві лежить обов'язок зі зберігання речі, оберігання її від знищення та пошкодження. Суть цього обов'язку полягає в тому, що наймач повинен ставитися до майна, що передається у користування, з ощадливістю власника, не допускати його погіршення, здійснювати відповідний догляд за ним тощо. У свою чергу наймодавець у разі пошкодження чи втрати речі повинен об'єктивно оцінити завдані наймачем збитки.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна сказати, що на сьогодні договір прокату недостатньо поширений серед пересічних українців, оскільки його правове регулювання є недосконалим. Внесення змін та доповнень до чинного законодавства суттєво допомогло б спростити порядок укладення договору прокату, а відповідно створило б умови для його розвитку та поширення в цивільному обігу України. З іншого боку, низький рівень життя населення, тільки послаблює ці процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва В. В. Реальний договір, як юридичний склад. Правова природа реального договору.
2. Федорончук А. В. Істотні умови договору прокату, 2014 – р, 193-195.

Бердник Анастасія Романівна,
студентка 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.
Науковий керівник:
Подольнян Юлія Олександрівна
к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна.

РОЛЬ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМПЛАЄНСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЧЕСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ

Анотація: Дане дослідження розглядає поняття антимонопольного комплаєнсу в контексті підприємницької діяльності. Вона описує його значення для забезпечення ефективності ринків та конкуренції. Стаття аналізує законодавство та практику антимонопольного комплаєнсу в різних країнах, зокрема в Україні, і висвітлює важливість цього аспекту для підприємств у міжнародному бізнес-середовищі.

У широкому сенсі термін «комплаєнс» означає відповідність певним вимогам. Зазвичай у цей термін включають відповідність і вимогам законодавства, і внутрішнім політикам компанії чи прийнятим правилам тощо. Антимонопольний комплаєнс є ключовим інструментом для забезпечення ефективного функціонування ринків та збалансованої конкуренції.[1] Він відіграє критичну роль у забезпеченні чесної та рівної гри для всіх учасників ринку, що має велике значення для стимулювання інновацій, підвищення якості товарів і послуг, а також забезпечення доступності продуктів для споживачів за адекватними цінами. На підставі законодавчих норм, які регулюють діяльність підприємств, антимонопольний комплаєнс включає в себе розробку та впровадження стратегій, політик та процедур, спрямованих на запобігання порушенням антимонопольного законодавства. Це включає в себе аналіз ризиків, проведення антимонопольного аудиту, навчання персоналу, розробку внутрішніх механізмів контролю та співпрацю з антимонопольними органами.

Регулюючі органи у всьому світі стають все більш активними у застосуванні конкурентного законодавства. Приблизно 150 країн мають законодавство щодо антимонопольних питань, і жоден бізнес, незалежно від розміру та галузі, не є винятком від контролю з боку регуляторів. Великі корпорації продовжують бути об'єктами розслідувань: у липні 2018 року Європейська комісія (ЄК) оштрафувала Google на рекордну суму в 4,34 млрд євро, але й менші компанії також піддаються перевіркам. [2]

Наприклад, в Україні антимонопольне законодавство визначено Законом "Про захист економічної конкуренції", що встановлює обов'язки для підприємств у галузі конкуренції. Згідно з цим законом, підприємства зобов'язані дотримуватися принципів відкритості, прозорості та рівної можливості для всіх

учасників ринку. Антимонопольний комплаєнс спрямований на те, щоб допомогти підприємствам виконувати ці обов'язки та запобігати випадкам порушення антимонопольного законодавства. Додатково, стаття 5 Закону "Про захист економічної конкуренції" визначає, що підприємства повинні уникати будь-яких дій, спрямованих на обмеження конкуренції або створення умов для монопольного положення на ринку. [3]

Існує велика кількість досліджень та практичних прикладів, які підтверджують позитивний вплив антимонопольного комплаєнсу на розвиток ринків та економічний розвиток загалом. Дослідження, проведене Міжнародним монетарним фондом (МВФ), показало, що ефективна антимонопольна політика сприяє підвищенню конкуренції, що в свою чергу стимулює інновації, ефективність та економічний розвиток. В області економічних наук також показують, що конкурентний ринок, забезпечений ефективним антимонопольним регулюванням, сприяє зниженню цін, підвищенню якості товарів та послуг, а також стимулює інновації.

Висновки. Відсутність адекватного антимонопольного комплаєнсу може призвести до порушень законодавства, штрафів, санкцій, репутаційних втрат та інших негативних наслідків для підприємства. Отже, антимонопольний комплаєнс визначається як важлива складова ефективного корпоративного управління та має стратегічне значення для підприємств у забезпеченні чесної, відкритої та конкурентоспроможної бізнес-середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. А.Грищенко: «Що таке антимонопольний комплаєнс та «з чим його їдять»» / Юридична газета online / №8 (738) <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/shcho-take-antimonopolniy-komplaens-ta-z-chim-yogo-yidyat.html>
2. П.Логінов Антимонопольний комплаєнс: що потрібно знати керівникам компаній / Liga Zakon / https://biz.ligazakon.net/analytcs/226218_antimonopolniy-komplans-shcho-potrбно-znati-kervnikom-kompany
3. Закон України «Про захист економічної конкуренції» : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

Богаткіна А. Є.

Студентка 4 курсу, 2014 групи,
юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подольян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права

МОНОПОЛІЗАЦІЯ РИНКІВ ТА ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ МОНОПОЛЬНОГО СТАНОВИЩА

Актуальність теми "Монополізація ринків та правова кваліфікація монопольного становища в Україні" полягає у необхідності розв'язання проблеми збереження конкурентної середи для економічного розвитку. Монополізація ринків обмежує конкуренцію, що може призвести до підвищення цін, обмеження вибору для споживачів та обтяжливих умов для малих та середніх підприємств.

Проблематика полягає в необхідності визначення та регулювання монопольних становищ на ринках, а також у застосуванні відповідних заходів для забезпечення конкуренції та захисту інтересів споживачів.

Монополізація ринків в Україні є актуальною проблемою, що потребує уваги як державних органів, так і громадськості. Під монополізацією ринків розуміється процес, коли одне або кілька підприємств намагаються отримати контроль над певним сектором економіки, обмежуючи конкуренцію та маючи можливість встановлювати високі ціни та інші умови, що не вигідні для споживачів.

Українська антимонопольна політика регулюється Законом "Про захист економічної конкуренції". Згідно з цим законодавством, Антимонопольний комітет України (АМКУ) відповідає за регулювання конкуренції на ринках та запобігання монопольному поведінці суб'єктів господарювання. АМКУ має повноваження розглядати скарги та проводити розслідування щодо порушень антимонопольного законодавства, включаючи випадки монополізації ринків.

Одним із прикладів монополізації ринків в Україні є сектор енергетики, де певні компанії мають значний вплив на виробництво, транспортування та розподіл електроенергії та природного газу. Це може вести до недостатньої конкуренції на ринку, що обмежує вибір споживачів та стимулює зростання цін на послуги.

У випадках, коли АМКУ визнає, що певне підприємство або група підприємств мають монопольне становище на ринку, вони можуть застосовувати різноманітні заходи, включаючи штрафи та вимоги щодо зміни бізнес-практик з метою забезпечення більшої конкуренції.

Загалом, боротьба з монополізацією ринків в Україні є важливою складовою антимонопольної політики країни, спрямованою на створення сприятливого середовища для розвитку конкурентного бізнесу та захисту інтересів споживачів.

Однією з ключових новизн цієї теми в контексті України є актуальність та значущість питання монополізації ринків у контексті загального економічного розвитку країни та створення сприятливих умов для конкурентного середовища. З огляду на пострадянське минуле та процеси демократизації та реформування

економіки, Україна стикається з викликами щодо побудови ефективного ринкового середовища, де конкуренція стимулює інновації та розвиток бізнесу.

Другою новизною є те, що в Україні процеси монополізації ринків часто пов'язані з певними політичними, соціальними та іншими контекстами, які впливають на спроби забезпечення конкурентної діяльності та захисту інтересів споживачів. Це створює складні виклики для правової кваліфікації монопольного становища та впровадження антимонопольних заходів.

Нарешті, новизною є необхідність адаптації законодавства та антимонопольної політики до сучасних технологічних та економічних реалій. Зокрема, з появою цифрових технологій та інтернет-платформ, виникають нові форми монополізації ринків, які вимагають нових підходів у регулюванні та встановленні конкурентних правил гри.

У висновку слід підкреслити, що проблема монополізації ринків та правової кваліфікації монопольного становища в Україні залишається актуальною та важливою для подальшого розвитку країни. Щоб забезпечити стабільну та конкурентну економіку, необхідно активно розвивати антимонопольне законодавство та ефективні механізми його виконання. Забезпечення рівних умов для усіх учасників ринку, захист прав споживачів та стимулювання конкуренції є ключовими завданнями на шляху до створення прозорого та ефективного економічного середовища в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
2. Офіційний веб-сайт Антимонопольного комітету України. Аналітичні звіти та дослідження з питань антимонопольної політики в Україні: <https://amcu.gov.ua/>

Гайдай Софія Ростиславівна

Студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Державного університету інфраструктури та технологій
Мусієнко Анатолій Володимирович

РОЛЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПРАВНИКА

Активне використання критичного мислення допомагає людині розвивати власну унікальну точку зору на різноманітні явища та процеси. Шляхом логічного мислення вона будує систему аргументації для обґрунтування своїх поглядів. Крім того, навички аналізу інформації зменшують ймовірність інтелектуальної капітуляції та підвищують шанси уникнути загрози конвеєрного мислення.

Критичне мислення є важливою навичкою для правників, оскільки вони постійно залучені до аналізу складних правових ситуацій та прийняття обґрунтованих рішень. Ця здатність допомагає їм розглядати абсолютно різні точки зору, визначати суттєві деталі та ризики, а також конструювати аргументацію на основі логічного мислення.

Коли говорять про «критичне мислення», мають на увазі здатність особистості без упереджень сприймати та розуміти навколишню реальність, виходити за встановлені межі і розширювати можливості свого світосприйняття [2, с.17].

Автор вважає, що вміння критично мислити має велике практичне значення для правника, адже це навичка, що робить його інтелектуально незалежним та забезпечує йому необхідні інструменти для ефективного ведення диспутів і досягнення потрібних результатів.

Успішність дій юриста та якість виконання ним своїх професійних обов'язків безпосередньо залежить від його здатності стратегічно та оперативно мислити, швидко та точно реагувати у критичних ситуаціях, відокремлювати суттєве від другорядного та інше.

Підходячи до професійного мислення юриста, слід спочатку його розглядати через призму використання в безпосередній юридичній практиці, звідки він отримує необхідну інформацію для вирішення конкретних професійних завдань. Проте значна частина його дій у процесі мислення базується на попередньо здобутих теоретичних знаннях: принципах права, положеннях нормативно-правових актів та ін.

Можна стверджувати що перед вчиненням конкретних юридичних дій існує певний симбіоз між продуктами теоретичного та практичного мислення, який полягає у порівнянні теоретичних знань або ідей з досвідом практичної реакції на зовнішні фактори. Наприклад, після прослуховування клієнта юрист-консульт перед наданням початкової відповіді аналізує отриману інформацію щодо наявності в ній юридичних аспектів, які визначаються закріпленням певних норм у відповідних нормативно-правових актах. Побачивши такий зв'язок, юрист може запропонувати клієнтові допомогу у складанні процесуального документу, при цьому керуючись загальними вимогами до такого документа та своїм попереднім досвідом з практики. Крім того, практичне мислення проявляється у виборі стилю спілкування з клієнтом та методу вирішення правової ситуації. Адже кожному юристу відомо як про судовий порядок розгляду справ, так і про альтернативні способи вирішення спорів з раніше здобутих теоретичних знань. З тривалою практикою набувається вміння адекватно та професійно реагувати в кожній індивідуальній ситуації [1, с.8].

На думку автора, надзвичайно важливим є аспект критичного мислення саме в плані розвитку юриста, адже в сучасному світі, наявність статусу висококваліфікованого юриста нерозривно пов'язана з його здатністю до постійного професійного зростання і адаптації до змін. Теоретичні знання надають фундаментальні принципи та рамки для аналізу ситуацій. Вони дозволяють розуміти основні закономірності та підходи, що лежать в основі рішень. Однак, без належної контекстуалізації та індивідуалізації, вони можуть бути недостатніми для успішного розв'язання конкретних проблем. Так само, як і використання одного успішного досвіду на всі наступні юридичні ситуації. Тож важливо підходити до юридичних кейсів, поєднуючи як теоретичну базу, практичний досвід так і індивідуальне-критичне мислення.

Таким чином, критичне мислення сприяє професійному зростанню в сфері права, що є важливим елементом у розвитку необхідних компетенцій та навичок для успішної роботи в юридичній сфері. Аналіз і систематизація інформації, здатність розглядати різні точки зору та обґрунтовувати власні позиції на основі логічного мислення сприяють у прийнятті обґрунтованих рішень, вирішенні складних правових ситуацій та ефективній взаємодії з клієнтами та колегами. Крім того, в контексті постійних змін у законодавстві, критичне мислення дозволяє правникам адаптуватися до нових викликів, виявляти інноваційні підходи та вдосконалювати свої професійні навички.

Література:

1. Цип'яшук М. Професійне мислення юристів: теоретичні основи дослідження. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. 2011. № 2(4). С. 1–12.
2. Черновський О. Професійне мислення як фактор становлення сучасного правника. Чернівці : Технодрук, 2021. 220 с.

Дашковська Марта Володимирівна,
2 курс (бакалавра), спеціальність «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», ФМТП, 2-5а,
Державний торговельно-економічний університет, м.Київ

АГРАРНИЙ БІЗНЕС : РЕАЛІЇ ТРЕТЬОГО РОКУ ВІЙНИ

Українське підприємництво, не дивлячись на мужність та завзяття під час військового стану, продовжує виборювати своє право на процвітання. Агробізнес зазвичай стикається зі значними викликами та перешкодами у військових конфліктах, таких як нинішня війна.

Розпочався третій рік повномасштабного вторгнення і кожна сфера господарювання потребує аналізу реального стану розвитку та плану на майбутній, сподіваємось, переможний рік. В розрізі даного питання варто окреслити деякі реалії, які виникають у сільськогосподарському бізнесі.

Безпека та стабільність: все ще може існувати високий ризик заподіяння шкоди працівникам і майну. Пріоритет має бути наданий захисту робочих місць і виробничих приміщень, що може призвести до збільшення витрат на безпеку.

Транспорт і логістика: транспортування сільськогосподарської продукції є ускладненим через наявність бойових дій, блокпостів і обмежень руху. Це призводить до затримок у поставках, збільшення логістичних витрат і навіть до втрати сільськогосподарської продукції.

Економічні та фінансові виклики: війна призводить до погіршення економічних умов, зниження попиту на продукцію, підвищення вартості кредитів і зростання інфляції. Це ускладнює фінансове становище сільськогосподарських підприємств і збільшує фінансові ризики.

Нестабільність ринків і цін: воєнні умови призводять до нестабільності на сільськогосподарських ринках. Зміни попиту, доступу до ринків тощо, підвищують коливання цін на сільськогосподарську продукцію.

Соціальні виклики: збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, безробіття та інших соціальних проблем.

Загалом, агробізнес стикається зі значними викликами у воєнний час, і його успіх прямо залежить від здатності адаптуватися до нових умов, забезпечення безпеки своїх працівників, ефективного використання ресурсів та управління ризиками.

У своїй доповіді працівники Світового банку оцінили збитки, яких зазнало українське сільське господарство внаслідок повномасштабного вторгнення, у розмірі 80,1 млрд доларів.

Частина земель була недоступною, ворог свідомо диверсував на складах і сільськогосподарській техніці.

З лютого 2022 року зайнято чотири морські порти – Херсонський, Скадовський, Бердянський та Маріупольський, частка загального обсягу вантажів, оброблених усіма морськими портами України у 2021 році, склала 7,2% відповідно, що еквівалентно 11,1 млн тонн на рік.

Ще шість портів – Білгород-Дністровський, Одеський, Миколаївський, Чорноморськ, Ольвія та Південний – не працюють на повну потужність через небезпеку судноплавства та загрози бомб. [1]

Крім того, високий ризик пошкодження інфраструктури та техніки по всій країні робить прямі інвестиції в аграрний сектор малоймовірними.

Не дивлячись на те, що найбільшою проблемою є ліквідність, не менш важливим фактором є обмежений доступ до сільськогосподарської логістики і, отже, як наслідок - вищі витрати.

Незважаючи на труднощі, що пов'язані з окупацією значної частки землі, постачанням тощо, світовий попит на українську сільськогосподарську продукцію, з об'єктивних причин, продовжує зростати.

Наприклад, у Європі майже не вирощують соняшник, тому наша країна й надалі буде лідирувати на європейському ринку соняшникової олії.

До слова, лише у 2023/24 роках (з 1 липня по 17 грудня 2023 року) Європейський Союз імпортував понад 1 млн тонн української соняшникової олії, що на 13% більше, ніж за аналогічний період 2022 року.

Не Європою єдиною, адже африканські країни є одними з основних імпортерів української агропродукції у 2023 році.

Водночас частка Європи в загальній структурі експорту агросектору України зростає. Так, якщо у 2021 році на Європу припадало 32%, то за підсумками 10 місяців 2023 року цей показник зріс до 59%.[2] Перешкодою залишається перевантаженість портів, тому маршрути доставки змінюються.

Загалом з початку року майже 14 тисяч агропідприємств отримали 75 мільярдів гривень банківських кредитів на розвиток. Адже з початком війни, наша влада, з усіх сил намагається вмотивувати власників аграрних бізнесів, якомога динамічніше та якісніше розвивати цей сектор діяльності.[2]

Зараз, на третьому році війни, сільськогосподарська промисловість стикається з серйозними проблемами, включаючи зростання витрат на виробництво, обмежений доступ до ресурсів і ринків, а також загроза безпеці працівників і майна.

Незважаючи на це, виробники продовжують досліджувати інноваційні рішення та стратегії для забезпечення стабільності бізнесу в умовах воєнного стану. Підприємці, які втратили значну кількість інфраструктури та техніки агробізнесу, щодня знаходять нові варіанти реанімувати власну справу та, навіть, більше- зробити це набагато краще, аніж до війни в країні.

На щастя, українці- це народ, який навіть у найважчі часи вміє піднятися з колін та боротися не тільки на передовому фронті, а й в середині нашої держави, за для підтримки та розвитку бізнесів та підприємств, зокрема, аграрного сектору. Ми все ще впевнено розвиваємо нашу зовнішньоекономічну діяльність та, враховуючи всі обставини, крокуємо тільки в перед!

Література:

1. Реалії сільського господарства під час війни: як бізнесу залучити торговельне фінансування.[Існюк Олександр, Директор департаменту корпоративного бізнесу приватного сектора Укресімбанку], [інтернет ресурс], URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/971654.html>
2. Не хлібом єдиним: як аграрії провели другий рік великої війни.[Ілля Ведмеденко], [інтернет ресурс], URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/ne-hlibom-yedinim-yak-agrariji-proveli-drugiy-rik-velikoji-viyni-12497745.html>

Жигалюк Антон Вікторович

студент4 курсу, 2013 групи,

юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права

Державного університету інфраструктури та технологій

м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подолян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м.Київ, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА НІМЕЧЧИНИ

***Анотація.** Розглядається роль Bundeskartellamt у забезпеченні конкуренції на німецькому ринку через боротьбу з картелями та контроль за злиттями, а також адаптація німецького антимонопольного законодавства до викликів цифрової економіки.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, де цифрова економіка та технологічні інновації стрімко розвиваються, виникають нові виклики для антимонопольного регулювання. Вплив великих технологічних компаній на ринкову конкуренцію вимагає адаптації правових рамок та ефективної роботи регуляторних органів, таких як Bundeskartellamt в Німеччині, для забезпечення справедливих умов для всіх учасників ринку та захисту прав споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Федеральне відомство з питань конкуренції Німеччини, Bundeskartellamt, є ключовим гравцем у захисті та сприянні справедливій конкуренції на німецькому ринку. Організація відповідає за боротьбу з картельними угодами, контроль за зловживаннями на ринку, регулювання процесів злиттів та поглинань, а також захист прав споживачів і контроль за діяльністю на цифрових ринках.

Однією з особливостей німецького антимонопольного законодавства є 10-та поправка до Закону про обмеження конкуренції, яка спрямована на адаптацію норм до викликів цифрової економіки. Ця поправка дозволяє Bundeskartellamt більш ефективно регулювати діяльність великих технологічних компаній, в тому числі шляхом введення попередніх заходів проти компаній, які вважаються маючими важливе значення для конкуренції на різних ринках.

Значною мірою діяльність Bundeskartellamt спрямована на протидію недобросовісній конкуренції і забезпечення умов для чесної гри. Наприклад, в 2023 році організація розпочала розслідування стосовно Google через потенційне зловживання домінуючим становищем на ринку інтернет-пошуку [1]. Це підкреслює глобальне занепокоєння щодо ринкової могутності технологічних гігантів. Інший приклад - це заборона на злиття між Facebook і Giphy у 2022 році [2], спрямована на запобігання консолідації ринкової могутності в соціальних мережах і сфері цифрового контенту.

Втручання Федерального відомства з питань конкуренції Німеччини (Bundeskartellamt) у сектор автомобілебудування Німеччини у 2020 році та його дії проти Deutsche Bahn AG у 2019 році за зловживання домінуючим становищем на ринку залізничних перевезень підкреслюють його всебічний та ефективний регуляторний охоплення. В автомобільній галузі, під час кризи COVID-19, Bundeskartellamt видав так званий лист голови до Німецької асоціації

автовиробників (VDA), дозволяючи більш тісну короткотермінову співпрацю між конкурентами для полегшення відновлення виробництва та реструктуризації.

В цьому контексті, під час кризи в автомобільному секторі, всі OEM (виробники оригінального обладнання) в автомобільній промисловості зупинили значну частину свого виробництва в Німеччині, що також спричинило застій для сотень постачальників автомобільних компонентів. Відновлення виробництва створило багато складнощів для автомобільної промисловості, оскільки виробництво зосереджене на доставці "точно вчасно" тисяч різних деталей, вироблених у міжнародному масштабі. Це вимагало від виробників логістичного майстерства та одночасної наявності всіх необхідних для виробництва компонентів [3].

Важливим аспектом роботи Bundeskartellamt є також забезпечення доступу до важливих даних і платформ, що може бути критичним для підтримки конкуренції, особливо в епоху цифровізації. Це включає ініціативи щодо захисту прав споживачів та боротьби з оманливою комерційною практикою.

Висновок. Адаптація антимонопольного законодавства та ефективна діяльність регуляторних органів, таких як Bundeskartellamt, є критично важливими для забезпечення справедливої конкуренції в умовах стрімкого розвитку цифрової економіки. Практичні дії відомства, зокрема втручання у діяльність великих технологічних компаній та важливих національних підприємств, демонструють його роль як ключового інструменту захисту конкуренції та споживачів. Це підкреслює важливість постійного перегляду та оновлення законодавчих рамок, щоб відповідати новим викликам, які постають перед ринковою економікою в еру технологічних інновацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bundeskartellamt – Review of 2023. URL : https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2023/21_12_2023_Jahres%C3%BCckblick.html (date of the beast 01.04.2024).
2. Facebook, Inc (now Meta Platforms, Inc) / Giphy, Inc merger inquiry. URL : <https://www.gov.uk/cma-cases/facebook-inc-giphy-inc-merger-inquiry> (date of the beast 01.04.2024).
3. Bundeskartellamt: Deutsche Bahn in Violation of Competition Law. URL : <https://railway-news.com/bundeskartellamt-deutsche-bahn-in-violation-of-competition-law/> (date of the beast 01.04.2024).

Каракач Алла,
Студентка 3 курсу
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури і технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

Стаття 46 Конституції України гарантує громадянам право на соціальний захист, який включає забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших випадках, визначених законом [1]. Проте, держава далеко не завжди може належно забезпечити осіб, які потребують цього. Поряд з цим наше законодавство знає і цивільно - правові способи такого матеріального забезпечення. Найбільш поширеним з яких є інститут довічного утримання (догляду).

В сучасному цивільному праві України під договором довічного утримання (догляду) розуміється правочин, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яку має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст. 744 ЦК України). Проте, слід зазначити, що на різних етапах історичного розвитку договір довічного утримання суттєво відрізнявся від його сучасного розуміння.

Проблема виникнення та становлення інституту довічного утримання в Україні мало досліджувалася в сучасній українській цивільно-правовій літературі. При цьому варто звернути увагу, що недостатнє вивчення цієї проблеми може негативно впливати на послідовне реформування відносин довічного утримання (догляду), оскільки не враховується історичний досвід.

Слід зазначити, що Цивільний кодекс 1922 р. не згадував інститут довічного утримання. Незважаючи на заборону укладати договір довічного утримання, люди продовжували його укладати, різноманітними шляхами обходячи закон.

Судова практика неоднозначно ставилася до договорів довічного утримання. Суди часто намагалися класифікувати такі договори як договори дарування або купівлі-продажу, а оскільки це не завжди вдавалося, вони визнавали їх недійсними. Причиною цього була відсутність регулювання інституту довічного утримання в чинному на той час Цивільному кодексі.

Договори довічного утримання отримали особливе розповсюдження в період 1945 року. Слід зазначити, що серед вчених також не було єдності при аналізі інституту довічного утримання. Деякі вчені вважали, що договір довічного утримання є «... кабальним правочином, так як покупець використовує тяжкий матеріальний стан продавця та його старий вік ...» [2, с. 242]; інші – стверджували, що «... даний договір суперечить правилам соціалістичного співжиття – так як покупець надіється, що йому недовго прийдеться безоплатно утримувати продавця, а останній надіється на довге забезпечене життя на

утриманні покупця ...». Тому вони пропонували визнавати подібні правочини недійсними.

18 липня 1963 року був прийнятий Цивільний кодекс УРСР, який діяв з 1 січня 1964 року до 1 січня 2004 року. Цей період ознаменував третій етап розвитку інституту довічного утримання, що характеризується його остаточним закріпленням у законодавстві та детальним аналізом у наукових дослідженнях. В ЦК УРСР інститут довічного утримання був вміщений в окрему главу, яка називалась «Довічне утримання». В ньому, норми, які регламентували договір довічного утримання розташовувалися серед норм про надання послуг, що обумовлювалося його головною метою – надання відчужувачу майна матеріального забезпечення.

Лише з прийняттям Цивільного кодексу України 16 січня 2003 року, який набув чинності 1 січня 2004 року, розпочався четвертий етап розвитку інституту довічного утримання. У ЦК України цей інститут врегульований у главі 57 (статті 744–758).

На думку О. С. Яворської, беручи за основу вихідний критерій, а саме юридичні наслідки укладення договору, цей договір не можна однозначно віднести до конкретної групи договорів: чи то до групи договорів про надання послуг, чи до групи договорів про передання майна у власність. На думку автора договір довічного утримання є різновидом ренти [3, с. 125- 126]. Нестерова І. В., характеризує договір довічного утримання (догляду) як комплексний договір, оскільки, на її думку, його юридичним наслідком, з одного боку, є перехід права власності від відчужувача до набувача, а з іншого – виникнення у набувача обов'язку утримувати та (або) доглядати відчужувача довічно [4, с. 158].

Аналогічної думки дотримуються також Р. А. Майданик та М. В. Скаржинський, які зауважують, що мета договору передбачає надання майнового утримання в обмін на передачу титулу власника зобов'язаній особі [5, с. 336].

Висновки. Цивільний кодекс України відносить договір довічного утримання до групи договорів, спрямованих на відчуження права власності, розміщуючи норми, що регулюють відносини цього договору, після договорів міни, дарування та ренти. Таким чином, ЦК України підкреслює його мету і правові наслідки, спрямовані на відчуження права власності, та визнає його самостійним цивільно-правовим договором.

Література

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30 – Ст.141.
2. Ландкоф С.Н. Основи цивільного права: Уч. посібник для юрид. ін-тів та юр. фак. унів. – К.: Рад. шк., Держ. уч. – пед. вид-во, 1948. – 424 с.
3. Яворська О. С. Договір довічного утримання: проблеми теорії та практики застосування // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 124-135.

4. Нестерова І. В. Договір довічного утримання (догляду) за цивільним законодавством України / / Держава та регіони. Серія: Право. – 2005. – №2. – С. 158-159
5. Майданик Р. А. Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посіб. / відп. ред. Р. А. Майданик. – К. : Юстініан, 2007. – 912 с.

Кошитар В. Д.

Студентка ДТЕУ, факультет ресторанно-готельного
туристичного бізнесу
Державний торговельно-економічний університет
м.Київ. Україна

ФРАНШИЗА ТА ВІЙНА: СТАТИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Війна в Україні спричинила значні економічні та соціальні потрясіння, негативно вплинувши на розвиток багатьох галузей, включаючи сферу франчайзингу. Адаптація франчайзингу до умов війни: франчайзери надають своїм франчайзі підтримку у вигляді знижок, кредитних канікул, маркетингових ресурсів. Розробляються нові бізнес-моделі, адаптовані до умов війни. Збільшується популярність онлайн-франчайзингу. [1]

Франшиза - це форма бізнесу, коли власник бренду або товару надає іншим компаніям право використовувати свою торговельну марку та бізнес-модель за плату. Це дозволяє франчайзі отримати доступ до вже встановленого бізнесу та підтримки власника бренду.

На мою думку війна може призвести до змін у структурі франчайзингового ринку України. Можуть з'явитися нові франчайзингові мережі, що пропонують продукти та послуги, необхідні в умовах воєнного часу. Франчайзинг може стати одним із інструментів відновлення економіки України після війни.

Важливо, щоб франчайзери та франчайзі підтримували один одного під час війни.

Деякі франчайзери в Україні запропонували своїм франчайзі пільги, такі як : зниження роялті або маркетингових внесків. Деякі франчайзі адаптували свій бізнес до нових умов, наприклад, перейшли на онлайн-продажі. Також, часті випадки в бізнесі в Україні - залучення допомоги з боку держави або міжнародних організацій.

Важливо зазначити, що війна - це непередбачувана подія, і її вплив на франчайзинг може бути різним.

Тому важливо, щоб франчайзери та франчайзі були готові до різних сценаріїв та максимально адаптували свій бізнес до нових умов. [3]

Статистика:

○ за даними Української асоціації франчайзингу, у 2022 році кількість франчайзингових мереж в Україні скоротилася на 20%.

- близько 30% франчайзі призупинили свою діяльність через війну.
- найбільше постраждали франчайзингові мережі, що працюють у сфері ресторанів, торгівлі та послуг.

Перспективи:

- попри складну ситуацію, експерти прогнозують відновлення та подальший розвиток франчайзингу в Україні після закінчення війни.
- очікується, що найбільшим попитом користуватимуться франчайзингові мережі, що пропонують продукти та послуги першої необхідності.
- важливу роль у відновленні франчайзингу відіграватиме державна підтримка та створення сприятливих умов для ведення бізнесу. [4]

Вплив війни на франчайзинг в Україні:

Війна значно вплинула на український франчайзинговий ринок, призвівши до:

1. Зменшення кількості франчайзі: багато франчайзі призупинили свою роботу через бойові дії, окупацію або економічні труднощі, а деякі закрилися остаточно, не маючи можливості відновити роботу. Знизився попит на нові франшизи, адже люди не ризикують інвестувати в нестабільних умовах.

2. Зміна поведінки споживачів: люди економлять та скорочують витрати, що негативно впливає на продажі багатьох франшиз. Змінюються потреби та вподобання споживачів, що потребує адаптації з боку франчайзерів.

3. Логістичні проблеми: перебої з постачанням сировини та товарів ускладнюють роботу франчайзі. Зростають ціни на все, що робить ведення бізнесу більш затратним.

4. Зміна законодавства: військовий стан вносить свої корективи в правила ведення бізнесу, що потребує від франчайзерів та франчайзі постійного оновлення знань.

5. Ризики для франчайзерів: Зростає ризик того, що франчайзі не зможуть виконати свої зобов'язання. Складніше знайти нових франчайзі в умовах невизначеності.

6. Можливості для розвитку: Деякі франшизи стають більш затребуваними під час війни, наприклад, продуктові магазини, аптеки, пункти видачі товарів. З'являються нові можливості для розвитку онлайн-франчайзингу.

Висновки: після закінчення війни очікується відновлення франчайзингового ринку. Нові франшизи з'являться, щоб задовольнити змінні потреби споживачів. Франчайзинг буде відігравати важливу роль у відновленні української економіки.

Війна в Україні негативно вплинула на сферу франчайзингу, але після її закінчення очікується відновлення та подальший розвиток цього сектору

економіки. Ситуація на ринку постійно змінюється, тому важливо слідкувати за новинами та адаптувати свою стратегію відповідно до нових умов. [4]

Використані джерела :

1. [Франчайзинг під час війни - Franchising.ua: <https://franchising.ua/stattya/2717/franchayzing-chas-viyni/>]
2. [Франшизи в Україні під час війни: 10 пунктів, на які треба звернути увагу - MC.today: <https://mc.today/uk/blogs/franshyzy-ta-ukrayina-yak-zmitsnyuvalysya-pozytsiyi-franshyznyh-merezh/>]
3. [Ринок франшиз під час війни: як працює в Україні та за кордоном - SPEKA.media: <https://speka.media/rinok-ukrayinskix-fransiz-2022-roku-ci-varto-vidkrivati-vlasnii-biznes-pid-cas-viini-pjel49>]
4. [Поради Franchise Group щодо розвитку через франчайзинг під час війни - Forbes.ua: <https://forbes.ua/leadership/rostit-pravilno-yak-stvoryuvati-i-rozvivatisya-za-dopomogoyu-franchayzingu-pid-cas-viyni-poradi-franchise-group-02082023-15204>]

УДК 347

Крюкова А.,
студентка 2 курсу група 2213,
юридичний факультет,
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, професор кафедри
цивільного та кримінального права
юридичного факультету **Мусієнко В. В.**

ФОРМА ПРАВОЧИНІВ. СПОСОБИ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ

У даній роботі поаналізовано форми правочинів та способи волевиявлення, які використовуються в юридичних практиках. Розкрито зміст поняття «форма правочинів», детально розглянуто особливості різних форм правочинів. Також акцентується увага на різних способах волевиявлення сторін у рамках правочинів і їх впливі на юридичні відносини.

Форма правочинів та способи волевиявлення є одними з основоположних засад цивільного права, що визначають порядок та умови вчинення юридично значимих дій. Їх дослідження має як теоретичне, так і практичне значення, адже від чіткого розуміння та дотримання цих правил залежить дійсність правочинів та, як наслідок, захист прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Наукова новизна данної роботи полягає в комплексному аналізі форми правочинів та способів волевиявлення з урахуванням останніх змін до цивільного законодавства України. **З огляду на актуальність теми, пропонуємо дослідити** поняття та ознаки форми правочину, розглянути

класифікацію форм правочинів, дослідити особливості усної та письмової форм правочину, визначити поняття та види способів волевиявлення.

Однією з вимог чинності правочину, є те, що він має вчинятись у певній формі. **Необхідно неухильно дотримуватися чітко визначеної законом форми вчинення правочину. Ігнорування цієї вимоги може спричинити негативні наслідки.** Отже, формою правочину визнають спосіб вираження волі його сторін. Згідно ст. 205 Цивільного Кодексу України правочин може вчинятись усно або в письмовій формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. У випадках, встановлених договором або законом, воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням [1].

Усна форма правочину. Відповідно до ч.1 ст. 206 ЦК усно можуть вчинятись правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

За умови, що юридична особа оплачує товари або послуги на підставі усного правочину, їй другою стороною має бути виданий документ, що підтверджує підставу та суму одержаних грошових коштів (ч. 2 ст. 206 ЦК). Таким документом може виступати чек, квитанція, рахунок-фактура.

У деяких випадках законодавець окремо дозволяє вчинювати певні правочини усно, без додержання вимог, встановлених у ст. 206 ЦК, наприклад, можливість укладення в усній формі договорів дарування предметів особистого користування та побутового призначення (ч. 1 ст. 719 ЦК); позички речі побутового призначення між фізичними особами (ч. 1 ст. 828 ЦК); позики на суму меншу десяти встановлених законом розмірів неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (ч. 1 ст. 1047 ЦК); портового буксирування (ч. 2 ст. 229 КТМ) [2, 196].

Правочин визнається вчиненим усно, якщо воля його сторін виражається словесно як безпосередньо між ними, так і за допомогою телефонного зв'язку, відеозв'язку, мови жестів чи інших подібних способів. Правочини на виконання договору, укладеного письмово, можуть за домовленістю сторін вчинятись усно, якщо це не суперечить положенням договору або закону.

Письмова форма правочину. У ч.1 ст. 207 ЦК передбачається, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-комунікаційної системи, що використовується сторонами. У разі якщо зміст правочину зафіксований у кількох документах, зміст такого правочину також може бути зафіксовано шляхом посилення в одному з цих документів на інші документи, якщо інше не передбачено законом. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства.

Письмова форма поділяється на просту письмову та нотаріально посвідчену. Відповідно до ст. 208 ЦК у простій письмовій формі належить вчиняти правочини між юридичними особами; правочини між фізичною та юридичною особою, крім тих, що повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення; правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім тих, що повністю виконуються сторонами в момент вчинення; інші правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма [3, 89].

Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. Цивільне законодавство встановлює необхідність нотаріального посвідчення договорів купівлі-продажу, дарування, міни нерухомого майна (ст. 657, ч. 2 ст. 719 ЦК), дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ч. 5 ст. 719 ЦК), договір ренти, договір про передачу нерухомого майна під виплату ренти (ч. 2 ст. 732 ЦК), договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше (ч. 2 ст. 793 ЦК), найму транспортного засобу за участю фізичної особи (ч. 2 ст. 799 ЦК), позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів) за участю фізичної особи (ч. 4 ст. 828 ЦК), заповітів (ч. 3 ст. 1247 ЦК) тощо. За згодою сторін, які вчиняють правочин, нотаріальному посвідченню може підлягати будь-який правочин, навіть той, для якого ця вимога не є обов'язковою. У такому випадку перевірка правочину нотаріусом є додатковою гарантією законності його змісту [4, 166].

Важливо зазначити, однією з необхідних умов укладення для деяких договорів є їх державна реєстрація. Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Зазначений правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Зокрема, державній реєстрації підлягають такі правочини: договір купівлі-продажу, міни земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна; договір про передачу нерухомого майна під виплату ренти; договір довічного утримання (догляду), за якими передається набувачеві у власність нерухоме майно; договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладений на строк не менше ніж один рік; договір управління нерухомим майном; інші правочини, державна реєстрація яких передбачена законом.

Законодавець у ст. 205 ЦК розмежовує форму правочину та способи волевиявлення. Системне тлумачення змісту вказаної норми дозволяє вести мову про те, що спосіб волевиявлення є родовим поняттям, яке включає в себе форму правочину. Волевиявлення учасника(-ів) правочину може виражатися: а) усно; б) письмово; в) у певних діях; г) у мовчанні.

Аналіз існуючих підходів до класифікації способів волевиявлення дозволяє дійти висновку, що істотно розрізняються дві групи волевиявлень — словесні та несловесні, головна відмінність між якими полягає у тому, що при словесному вираженні волі (усному, письмовому) контрагенти можуть безпосередньо, прямо судити про її зміст, а при несловесних способах волевиявлення (конклюдентні дії, мовчання) для встановлення змісту волі сторони правочину необхідно зіставити дії особи з умовами, в яких вони здійснюються, і з урахуванням цього можна зробити непрямий висновок про волю сторони правочину [5,115].

Вираження волі вчиненням певних дій. За умови, що законом не вимагається укладення правочину у письмовій формі, він може вчинятися за допомогою здійснення певних дій. Такі дії отримали назву конклюдентних (від лат. *concludere* — укладати).

Правочин вважається вчиненням, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових результатів (ч. 2 ст. 205 ЦК). Вчиненням правочину за допомогою конклюдентної дії є, зокрема: а) прийняття пропозиції щодо укладення договору шляхом відвантаження товарів, надання послуг, виконання робіт, сплати відповідної суми грошей (ч. 2 ст. 642 ЦК); б) купівля-продаж товарів з використання автоматів (ч. 1 ст. 703 ЦК).

Вираження волі мовчанням. Мовчання слід вважати вираженням волі сторони правочину, коли воно при конкретній ситуації може бути підданим оцінці як прояв волі, спрямованої на вчинення правочину. Законодавець передбачає можливість вираження волі сторони правочину мовчанням тільки у разі якщо це встановлено договором або законом (ч. 3 ст. 205 ЦК). Прикладом такого випадку виступає конструкція поновлення договору найму (*tacite reconduction*). Якщо наймач продовжує користуватися річчю після закінчення строку договору найму, то за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором (ст. 764 ЦК) [2, 202].

Висновок. Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що форма правочинів та способи волевиявлення є ключовими поняттями в цивільному праві. Розуміння їх допомагає забезпечити правову відповідність та захист інтересів сторін у правових відносинах. **Форма правочину** – це зовнішнє вираження волі учасників правочину, яке має відповідати вимогам закону. **Способи волевиявлення** – це дії, за допомогою яких учасники правочину виражають свою волю. У ході дослідження теми «**Форма правочинів. Способи волевиявлення**» було з'ясовано, що правочин може вчинятися усно або в письмовій формі, а волевиявлення учасника(-ів) правочину може виражатися: усно; письмово; у певних діях; у мовчанні. Також варто наголосити на тому, що **дотримання правильної форми правочину є важливою умовою його дійсності**. Недотримання вимог закону до форми правочину може призвести до його недійсності. На основі вищесказаного можна зробити висновок, що дана тема «**Форма правочинів. Способи волевиявлення**» є важливою та актуальною для всіх, хто бере участь у цивільних правовідносинах.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40 – 44 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.). Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. :Право, 2011. Т. 1. 656 с.

3. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.

4. Цивільне право України: підручник [Текст] : в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с

5. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 1 – 128. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://yurvisnyk.in.ua/vipusk/2013_2.pdf

Куликовська К.Д.

студент4 курсу, 2013 групи,

юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права

Державного університету інфраструктури та технологій

м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подольян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права

Державного університету інфраструктури та технологій,

м.Київ, Україна.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ТА ЙОГО ПРОБЛЕМАТИКА

Анотація. В даному дослідженні розглянуто правове регулювання конкуренції в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та проаналізовано проблеми, пов'язані зі створенням конкурентного середовища відповідно сьогоденню.

Постановка проблеми. Україна, прагнучи до європейських стандартів управління та економічного розвитку, в 2014 році ратифікувала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Однією з ключових складових цієї угоди є регулювання конкуренції. Проте, існують проблеми, пов'язані з ефективністю правового регулювання конкуренції в контексті угоди та забезпеченням конкурентного середовища на внутрішньому ринку.

Основні матеріали дослідження. Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою юкравіною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий

формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначає правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [1].

У контексті Угоди про асоціацію України та ЄС важливим елементом є забезпечення конкурентного середовища, що сприяє ефективному функціонуванню ринкової економіки. Наприклад, Угода передбачає регулювання узгоджених дій між підприємствами, які можуть призвести до обмеження конкуренції. Це означає, що угода створює механізми для виявлення та припинення картельних угод або інших форм антиконкурентної поведінки на ринку. Крім того, важливим аспектом є запобігання зловживанню домінуючим становищем на ринку. Це означає, що підприємства, які мають суттєву ринкову потужність, не повинні використовувати її для обмеження конкуренції чи завдання шкоди іншим учасникам ринку. Проте, не зважаючи на існуючі механізми, існують проблеми з ефективністю регулювання конкуренції в контексті угоди.

По-перше, однією з головних проблем є нестача адміністративних та правозастосовних ресурсів для контролю за дотриманням антимонопольного законодавства. Недостатня кількість кваліфікованих працівників і низький рівень фінансування призводять до того, що контроль за порушеннями антимонопольних правил залишається недостатньо ефективним. Це може спричинити зростання концентрації ринків, обмеження конкуренції та зловживання домінуючим становищем підприємствами.

По-друге, існує необхідність у гармонізації законодавства України з європейськими стандартами в галузі антимонопольного регулювання. Неспівпадання правових норм може створювати прогалини, які використовуються для уникнення відповідальності або обмеження конкуренції. Також необхідно забезпечити відповідність механізмів антимонопольного контролю з міжнародними стандартами та практикою, щоб підвищити довіру іноземних інвесторів та сприяти розвитку міжнародних економічних відносин. Прикладом може бути сфера енергетики, де домінуючі позиції на ринку можуть призвести до зловживання і пригнічення конкуренції. Україна має великий потенціал у відновлювальній енергетиці, але відсутність ефективного регулювання може перешкодити розвитку цього сектора та зменшити інвестиційний інтерес [2].

Додатковим фактором ускладнення є нестабільність економічної ситуації в країні через російську агресію та зміни влади в окремих регіонах країни, що можуть призвести до зростання корупції та відсутності реального захисту конкуренції. Боротьба з конкурентними порушеннями та забезпечення адекватного контролю за відповідністю антимонопольного законодавства у цих умовах стає викликом. Також однією з проблем є зростаюча концентрація ринків через обмежений доступ до окупованих територій, що ускладнює контроль за

конкурентним середовищем. Недостатній контроль кордону також створює умови для нелегального обігу товарів, що порушує принципи конкуренції. Також війна призвела до зменшення інвестицій та розвитку бізнесу в певних регіонах, що спричиняє дефіцит конкуренції та обмежує розвиток внутрішнього ринку[3].

Окрім зазначених вище проблем, існують й інші аспекти, які ускладнюють ефективне регулювання конкуренції в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Деякі з них включають:

- **недостатня юридична культура та свідомість суб'єктів підприємницької діяльності:** У багатьох випадках суб'єкти господарювання можуть не мати достатнього розуміння антимонопольного законодавства або намагатися уникнути його застосування через низку дій ;
- **технологічні та інноваційні виклики:** Зміни в технологіях та інноваціях можуть створювати нові ринки та змінювати структуру конкуренції, що може вимагати адаптації антимонопольного законодавства та політики.

У зв'язку з цими проблемами потрібно продовжувати вдосконалювати правове регулювання конкуренції та забезпечувати ефективний контроль за його дотриманням, щоб створити умови для розвитку здорової конкуренції та сталого економічного зростання. Варіантами вирішення проблем з правовим регулюванням конкуренції в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС можуть бути :

- **Посилення антимонопольного контролю та забезпечення ефективного його здійснення:** збільшення бюджетного фінансування та ресурсів антимонопольних органів для підвищення їх ефективності в розслідуванні порушень конкурентного законодавства.
- **Проведення інформаційних кампаній та підвищення юридичної культури суб'єктів підприємницької діяльності:** організація семінарів, тренінгів та конференцій для підприємців з питань антимонопольного законодавства та його впливу на бізнес.
- **Запровадження прозорих та прогресивних антимонопольних політик:** встановлення стимулів для підприємств, які активно співпрацюють з антимонопольними органами та дотримуються принципів конкуренції.
- **Законодавчі зміни для боротьби з корупцією та забезпечення незалежності антимонопольних органів:** реформа законодавства з метою зменшення можливостей впливу політичних чинників на роботу антимонопольних органів.
- **Запровадження стимулів для інвестицій та розвитку в уразливих регіонах:** створення спеціальних програм або пільг для підприємств, які інвестують у відновлення та розвиток економіки на територіях, що постраждали від війни.
- **Підтримка та стимулювання інновацій та розвитку нових технологій:** надання грантів та інших фінансових стимулів для досліджень та розробок у сфері технологій, які сприяють розвитку конкурентоспроможності та інноваційності.

Висновки. Правове регулювання конкуренції в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визнається важливим елементом для створення конкурентного середовища та сприяння економічному розвитку. Проте, існують проблеми, що потребують уваги та вирішення, зокрема, забезпечення ефективного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства та гармонізація законодавства України з європейськими стандартами.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 04.04.2024).
2. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>
3. Лавренчук, В. (2019). Журнал антимонопольного права. "Конкуренція в умовах кризових ситуацій: виклики та можливості."
4. Карпова, О. (2022). Журнал "Економіка і право" Антимонопольне регулювання в Україні: проблеми та перспективи.
5. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 04.04.2024).

УДК 343.5

Лудченко А.А.,
юридичний факультет, група 2113
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент Киренко С.Г.

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

У роботі розглядаються питання кримінально-правової оцінки примушування до вступу в статевий зв'язок. Визначаються специфічні риси примушування як суспільно небезпечної дії та вказується на різні наукові підходи до тлумачення цього терміну.

Постановка проблеми. Протягом багатьох епох науковці різних галузей, таких як філософи, юристи, медики, історики та інші, виявляли зацікавленість у вивченні явища насильства. До цього дня особливо великий інтерес зберігає дослідження психологічного насильства. Однак, через складнощі у захисті психіки людини з боку як кримінального, так і цивільного закону, виникає необхідність розуміти причинно-наслідкові зв'язки між діями суб'єкта та

психічними травмами, які часто можуть бути навіть небезпечнішими для здоров'я, ніж фізичні пошкодження.

Основні матеріали дослідження. Згідно зі ст. 154 КК України, під примушуванням до вступу в статевий зв'язок розуміється примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою (ч. 1 статті), при цьому ч. 2 статті окремо передбачає кримінальну відповідальність за примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально чи службово залежна.

Поняття примушування означає протиправний психічний вплив винного на потерпілу особу, який полягає у відкритій або завуальованій погрозі настання для неї небажаних наслідків матеріального, службового або особистого характеру наприклад: позбавлення утримання або ж можливості проживати на певній житловій площі, звільнення з роботи, зменшення зарплати тощо.

А. Дьяченко визначає поняття примушування до вступу в статевий зв'язок та вказує на різницю між насильницькими та ненасильницькими кримінальними правопорушеннями в цій сфері. Натомість, розглядаючи питання відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок, вищевказаний науковець зазначає, що специфіка цього кримінального правопорушення полягає у наступному: «винна особа вступає з потерпілою особою у недобровільний статевий зв'язок, який є результатом згоди потерпілої особи, наданої під тиском, який не лишав її можливості обрати варіант поведінки» [1, с. 123].

При дослідженні цього питання зрозуміло, що статевий зв'язок вважається недобровільним, коли його здійснюють за допомогою фізичного або психічного насильства. О. Дудоров вказує, що «під час примушування до вступу в статевий зв'язок воля жінки або чоловіка не придушується і повністю не ігнорується, хоч на неї і чиниться протиправний тиск» [2, с. 210]. Поряд з цим І. Воскресенська вказує, що психічний вплив, який застосовує винна особа, може бути позбавлений насильницької складової.

Після зробленого аналізу можна погодитися з думкою вчених, які визначають «примушування до вступу в статевий зв'язок» як насильницьке кримінальне правопорушення і зазначити, що таке кримінальне правопорушення вчиняється за допомогою психологічного тиску. Це підтверджується також аналізом самого терміну «примушування». Однак у науці наразі немає єдиної точки зору щодо того, що відноситься до «примушування». Деякі дослідники навіть пропонують заміну терміну «примушування» на «спонукання» у тексті статті 154 Кримінального кодексу України. Тому буде доцільно звернутися до тлумачних словників для отримання чіткого визначення терміну «примушування».

Академічний тлумачний словник української мови тлумачить слово «примушувати» таким чином:

1) «вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання»;

2) «своєю дією, вчинками викликати певні дії, вчинки, стан, ставлення до чого-небудь і т. ін. у когось іншого»;

3) «своїми зусиллями викликати, зумовлювати вияв чого-небудь».

До того ж, цим самим словником пояснюється значення слова "спонукати", тобто викликати у кого-небудь бажання робити що-небудь чи змушувати, схилити, заохочувати до якоїсь дії, певного роду вчинку.

У контексті спонукання, є активне бажання діяти, що означає позитивну мотивацію. Це відмінно від негативної мотивації, де бажання діяти виникає зі страху або болю.

Висновки. Отже, з вищезазначеного робимо висновки, що українське кримінальне законодавство значною мірою гарантує статеву свободу особи. У статті 154 Кримінального кодексу України визначені ключові ознаки кримінальної відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок, беручи до уваги ступінь суспільної небезпеки та усю цінність суспільних відносин, на які здійснюється посягання.

Список використаних джерел

1. Воскресенська І. В. Спонукання як обов'язкова ознака у статті 154 Кримінального кодексу України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 2. С. 122–134.
2. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права. Луганськ: РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. 952 с

УДК 343.5

Маковка Є. Л.,
юридичний факультет, група 2113
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент **Киренко С.Г.**

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗГВАЛТУВАННЯ

У роботі розглядаються проблеми кримінально-правової оцінки згвалтування та відмежування його від суміжних кримінальних правопорушень.

Постановка проблеми. Згідно з чинним Кримінальним кодексом (далі – КК) України (ст. 152) згвалтуванням визнаються дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Однак на практиці в ряді випадків виникають складнощі з відмежуванням дій, що мають ознаки згвалтування, від, наприклад, сексуального насильства (ст. 153) чи примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154), а, отже, виникає потреба у виробленні чітких критеріїв кваліфікації такого роду моментів.

Основні матеріали дослідження. Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини

та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У свою чергу, відповідно до ст. 36 Стамбульської конвенції, сексуальне насильство – це такі форми свідомої поведінки: 1) вчинення без згоди вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; 2) вчинення інших актів сексуального характеру з особою без згоди; 3) примушення іншої особи здійснювати акт сексуального характеру, без згоди, з третьою особою.

У чинному КК України не міститься чіткого формулювання добровільної згоди, проте у примітці до статті 152 КК є вказівка, що згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Поняття «супутні обставини» може створити певні труднощі при його застосуванні на практиці, особливо у визначенні обставини, з якої особа має зробити висновок щодо наявності чи відсутності згоди іншої особи на статеві зносини. Це норма, яка вводить нетиповий оціночний елемент, що є основою складу одного з найнебезпечніших кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, прямо суперечить вказівці, що міститься у ст. 35 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, де рекомендовано вжити всіх необхідних заходів, в тому числі й законодавчих, для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає у вчиненні актів фізичного насильства проти іншої особи, було криміналізовано.

Важливим також є поняття віктимної поведінки жертви, і важливість її унеможливлення як такової. За усталеними в правозастосовній практиці положеннями, стан алкогольного чи іншого сп'яніння жертви; її поведінка до події; нехтування нею заходами особистої безпеки; моральне обличчя потерпілої особи та спосіб її життя; аморальна чи інша віктимна поведінка потерпілої особи, яка, можливо, свідомо провокувала сексуальну поведінку злочинця з наміром припинити надалі вчинення дій сексуального характеру щодо неї, не виключають кримінальної відповідальності за ст. 152 КК України.

Відповідно до чинної редакції КК України, наявність вказівки на чоловіка як на потерпілого від зґвалтування є істотною новелою порівняно з КК 1960 р., яка викликана прагненням забезпечити рівний кримінально-правовий захист осіб будь-якої статі у сфері сексуального життя. При цьому про наявність природних статевих зносин, а отже, і про наявність зґвалтування чоловіка жінкою є підстави говорити лише у випадках сексуального збудження чоловіка і виникнення стану ерекції його статевого члена під впливом тактильної, слухової, зорової, нюхової або смакової стимуляції. Проте, при природньому статевому акті проникнення відбувається не в тіло чоловіка, а у тіло жінки, що унеможлиблює (згідно з чинною редакцією ст. 152) притягнення особи жіночої статі до кримінальної відповідальності за зґвалтування у випадках, якщо вона, наприклад, за допомогою фізичного насильства, погрози його застосування чи з використанням безпорадного стану чоловіка, змусить його вступити з нею у природний статевий акт. Натомість, Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 8 вересня 2005 року встановлює, що рівні права жінок і чоловіків - відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі

впливає з того що жінки і чоловіки мають нести однакову відповідальність за вчинення однакових дій. Таким чином, запроваджені зміни в чинній редакції диспозиції ст. 152 КК України, у порівнянні з її попередньою редакцією, порушують права чоловіків у сфері кримінально-правового захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Також проблемним є розмитість розмежування між ст.ст. 152 і 154 КК України. Кримінальне примушування до вступу в статевий зв'язок, передбачене статтею 154 КК, виключає добровільність згоди особи на вчинення сексуальної дії (що і передбачено у ст. 152 КК України). Це означає, що особа, яку примушують до сексуальних дій, не дає своєї згоди на ці дії. Акт сексуального характеру, зазначений у статті 154 КК, може включати в себе різні форми, такі як вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи, або інші сексуальні дії, які не пов'язані з проникненням в тіло. Відмінність полягає у моменті закінчення порівнюваних кримінальних правопорушень і в тому, що за ст. 154 КК може нести відповідальність і той, хто не має наміру вчиняти акт сексуального характеру з потерпілою особою. Ці норми можуть становити труднощі в розмежуванні між цими статтями і визначенні, яка саме стаття КК України має бути застосована в конкретних ситуаціях, при тому що дії які мають кваліфікуватися як зґвалтування будуть інкриміновані за 154 і відповідно покарання буде встановлене, наприклад, у вигляді штрафу або арешту замість позбавлення волі.

Висновки. Нові зміни, внесені до Кримінального кодексу України, впровадили засади Стамбульської конвенції в українське законодавство. Згідно з цими змінами, зґвалтування тепер кваліфікується в разі відсутності добровільної згоди потерпілої особи. Відсутність такої згоди не обов'язково пов'язана лише з фізичним насильством, погрозами його використанням або безпорадним станом потерпілої особи, як це було раніше. Однак ці норми не є досконалими і потребують доповнень, розширень, і змін. А саме проблемними питаннями є: віднесення чоловіка як жертви в даному кримінальному правопорушенні, унеможливлення віктимної поведінки як такої, і схожість диспозиції статті 152 з 154, що породжує колізії при кваліфікації відповідних протиправних дій.

Мартюк Аліна Сергіївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Спадкування за заповітом є важливим аспектом цивільного права, який забезпечує механізм розпорядження майном спадкодавця відповідно до його особистого волевиявлення. В умовах військового стану, викликаного військовою агресією росії проти України питання спадкування набуває особливо важливого значення. Непередбачуваність ситуації, високий рівень небезпеки та зміни у правовому регулюванні створюють додаткові перепони для спадкоємців та виконавців заповіту. У цій статті ми розглянемо основні проблеми спадкування за заповітом під час дії військового стану та можливі шляхи їх вирішення.

Однією з головних проблем спадкування за заповітом під час періоду військового стану є невизначеність у правовому регулюванні. Військовий стан потребує швидких змін у законодавстві, що можуть бути недостатньо узгодженими та прозорими. Це створює правову невизначеність, яка ускладнює процес спадкування та може призвести до конфліктів між спадкоємцями. Підтримка стабільності правового регулювання та чітке інформування громадян про зміни у законодавстві є надзвичайно важливими [4].

Під час дії військового стану доступ до нотаріальних послуг може бути суттєво обмеженим або навіть неможливим. Це створює значні труднощі для осіб, які бажають скласти або змінити заповіт. Відсутність можливості своєчасно оформити заповіт може призвести до небажаних наслідків для спадкоємців та ускладнити процес спадкування [2].

Умови життя громадян під час військового стану підвищують ризик втрати або пошкодження документів, включаючи також заповіти, крім того, виконання заповіту може бути ускладнене через відсутність виконавців або спадкоємців, які опинилися в зоні бойових дій або були евакуйовані за межі України. Підтримка надійного збереження документів та доступу до них в умовах надзвичайних ситуацій є дуже важливим завданням.

Під час дії військового стану доступ до юридичної допомоги також може бути обмеженим. На мою думку, держава повинна забезпечити безперервність надання юридичної допомоги, наприклад, шляхом впровадження мобільних груп юристів або створення безкоштовних гарячих ліній для консультацій з правових питань.

Цивільний кодекс України передбачає, що заповіти повинні зберігатися у нотаріальних архівах, але під час війни ці архіви можуть бути знищені або територіально недоступні для громадян [3]. Підтримка надійного збереження документів та доступу до них є важливим завданням для держави.

Іншим важливим аспектом є забезпечення доступу до заповітів спадкоємців, які можуть перебувати за межами України або в районах, які окуповані де через це важко отримати доступ до документів. У такому випадку може бути доцільним створення міжнародних механізмів співпраці для обміну інформацією про заповіти та спадкові права громадян України [1].

Отже, проблематика спадкування за заповітом під час дії військового стану є багатогранною та вимагає комплексного підходу до її вирішення. Важливо, щоб держава забезпечила стабільність правового регулювання, доступ до нотаріальних та юридичних послуг, а також захист документів, що стосуються спадкування. Крім того, необхідно надавати психологічну підтримку громадянам

для прийняття обґрунтованих та виважених рішень. Тільки за таких умов можна забезпечити ефективне та справедливе здійснення права на спадкування, навіть у найскладніших обставинах.

Література:

1. Закон України "Про правовий режим воєнного стану".
2. Закон України "Про нотаріат".
3. Цивільний кодекс України.
4. Закон України "Про безоплатну правову допомогу".

Мельник К.І.

Студентка 4 курсу, 2014 групи,
юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подольнян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Анотація. *В даній статті аналізується процес становлення конкурентного законодавства зарубіжних країн. Зокрема, досвід формування моделей конкурентного права і законодавства в США. А також в даній роботі аналізується особливості становлення антимонопольного регулювання в «американській» моделі конкурентного регулювання.*

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку суспільства виникнення і розвиток монополій і використання суб'єктами господарювання своєї монопольної влади на ринку стало передумовою виникнення антимонопольного законодавства. США стала історично першою країною світу, що почала здійснювати по суті антимонопольну політику. Об'єктивне посилення концентраційних тенденцій в економічній системі США привело до адекватного посилення і правової бази регулювання монополії. «Американська модель» ставить за мету боротьбу з монополіями. На даний момент спеціалізованих взаємопов'язаних антимонопольних законів щодо подолання монополізму у сфері торговельної діяльності в Україні наразі немає. Тому досвід США може стати підґрунтям для формування власної чітко структурованої нормативної бази в сфері антимонопольного регулювання.

Викладення основного змісту. Становлення конкурентного антимонопольного законодавства в США почалось наприкінці XIX – початку XX століття. Саме у цей період у США відбувається монополізація майже всіх галузей виробництва, починали створюватись картелі, синдикати, трести та інші форми монополій, на боротьбу з якими і були спрямовані перші антимонопольні закони держави. У США конкурентне законодавство отримало традиційну назву – антитрестівське. І відповідно його основним напрямом стало регулювання та заборона створення на території США трестів. А його метою був саме захист і посилення конкуренції шляхом створення перешкод виникнення і використання монопольної влади [1].

У період XIX - XX століття в державі спостерігалось зростання концентрації виробництва і утворення великих об'єднань, що отримали назву трестів, які в свою чергу витісняли дрібних товаровиробників з ринку економіки. Тому утиснені підприємці зажадали втручання органів державної влади захисту їх прав та законних інтересів (бізнесу) від впливу трестів. Перед національними виборами 1888 року на розгляд до сенату був винесений перший антитрестівський білл. А вже влітку 1890 року цей законопроект був підписаний. Таким чином перший антитрестівський статус був прийнятий в США 2 липня 1890 року і отримав назву: «Закон, спрямований на захист торгівлі і промисловості від незаконних обмежень і монополій» і відомий як Закон Шермана.

Тобто монополії в США опинилися в числі перших організацій, діяльність яких влада США спробувала врегулювати в інтересах суспільства. Даний Закон став першим у своєму роді федеральним актом, що став фундаментом для подальшого формування і розвитку антимонопольного законодавства США. Закон Шермана носив загальнообов'язковий характер на території США, в свою чергу залишаючи на розсуд судів питання його інтерпретації та застосування при вирішенні того чи іншого спору. Однак у процесі юридичної інтерпретації Закону та застосування принципів звичаєвого права не будь-яке обмеження визнавалось як порушення закону, а визнавалось тільки як необґрунтоване обмеження торгівлі на економічному ринку, і носило назву правило мотивування [2].

Згодом було прийнято ще низку антимонопольних законів, зокрема Акт Робінсона-Патмана (1936р.), Акт Селлера-Кефопера (1950р.), а також Акт Харта-Скотта-Родіно (1976р.).

Антимонопольні закони в США були спрямовані на боротьбу зі злиттям підприємств, що може призвести до монополізації цілої галузі виробництва. Дійсно, злиття суб'єктів господарювання можуть мати як позитивний, так і негативний ефект, проте все ж контроль за таким злиттям підприємств є досить важливим завданням антимонопольних органів в особі Федеральної Торгової Комісії США. У 2010 році було прийняте «Положення про горизонтальні злиття», в якому детально були викладені етапи аналізу горизонтальних злиттів суб'єктів господарювання. Якщо здійснення злиття компаніями має позитивний ефект і не загрожує конкуренції на економічному ринку та інтересам держави, то такі дії можуть бути дозволені.

У США регулювання захисту від недобросовісної конкуренції відбувається в рамках антитрастового законодавства. Так зокрема, стаття 5 Закону «Про Федеральну торгову комісію» передбачає заборону недобросовісної або такої, що вводить в оману, діяльності або практики в торгівлі між штатами або у зв'язку з нею. Крім того, ст. 44 (h) Закону «Про товарні знаки», або Закону Ленхема 1946 р., надає можливість судового захисту від неправомірних заяв щодо свого продукту в торгівлі між штатами [3].

Міністерство юстиції в особі Управління антитрестівської політики і Федеральна Торгова Комісія, враховуючи положення сформованої в США системи реалізації державної антимонопольної політики, паралельно несуть юридичну відповідальність у галузі застосування федеральних антитрестівських законів, що є унікальною практикою у порівнянні із іншими державами світу [4].

Висновки: Виходячи із вище сказаного можна зробити висновок, що американський підхід до державного регулювання антимонопольної (антитрестівської) політики в США жодним чином не є повністю сформованим. Регулювання економіки в останні роки ставало більш жорстким в одних сферах економіки США і більш м'яким в інших. Антимонопольне законодавство і державне регулювання окремих галузей мають єдину мету, а саме забезпечити економічні умови для зростання добробуту суспільства та запобігти перерозподілу національного багатства на користь монополістів.

Список використаних джерел:

1. Ковтун М.С. Американська модель антимонопольного регулювання: особливості становлення та розвитку. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 4. С. 164-166.;
2. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: закон України від 18 лютого 1992 р. № 2132-ХІІ//Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 21. – Ст. 296.;
3. Бакалінська О.О. Конкурентне право : навчальний посібник. Київ: КНТЕУ, 2009. 380 с.;
4. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія / Т. І. Швидка – Харків : Право, 2020. – 376 с.

Мельник Катерина Ігорівна

Студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій, м. Київ, Україна

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Актуальність теми. На даному етапі розвитку суспільства формальна логіка займає важливе місце у діяльності правоохоронних органів, оскільки значним чином впливає на якість вирішення життєво-важливих проблем які виникають у суспільстві. А також дає змогу сформулювати відповідне враження про рівень правової культури в державі, а також щодо чіткості, обґрунтованості та об'єктивності мислення поліцейського. Сьогоднішні українські реалії і виникнення різного роду правових колізій змушують пересічних громадян звертатися за допомогою до правоохоронних органів, які відповідно до конституції зобов'язані забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Мета роботи. Дослідження проблеми застосування формально-логічного знання у діяльності правоохоронних органів під час розслідування ними кримінальних правопорушень.

Викладення основного змісту. Формальна логіка — це логіка, що вивчає структуру мислення людини, досліджує закони будови нашої думки. Вона покликана дати відповідь, якою має бути структура думки, щоб вона була істинною і правильно відтворювала дійсність. Формальна логіка забезпечує визначеність, ясність, послідовність мислення людини, те, без чого мислення як логічний процес по суті неможливе [4].

Формальна логіка займає одне з основних місць в діяльності правоохоронних органів. Розумова діяльність будь-якого працівника правоохоронних органів має правовий характер та вимагає дотримання повноти логічної форми, законів та правил мислення. Так зокрема, слідчий будуючи судово-слідчі версії керуючись законами і методами логіки складає чіткі плани розслідування кримінальних правопорушень, формує системи оперативних дій, намагається не допускати помилок при складанні офіційних документів (протоколів допиту та огляду місця злочину, обвинувальних висновків, рішень та ухвал, рапортів, зведень та інших інформаційно-аналітичних документів). Застосування формальної логіки у діяльності правоохоронця впливає на розвиток у нього професійної інтуїції, та професійного мислення, що є уособленням єдності практичного і теоретичного розуму правника, що дозволяє більш раціонально, системно й доцільно вирішувати завдання, які перед ним стоять.

Прерогативою та ключовим завданням різних державних органів державної влади, зокрема і правоохоронних, виступає дотримання прав та основоположних свобод людини та захист від протиправних посягань на права та законні інтереси людини, оскільки відповідно до Конституції України така діяльність входила до їх основних обов'язків, на що вказує ст. 3 Конституції України [1]. Поліція, яка постійно вступає у правові відносини з громадянами, та має визначені завдання та функції в сфері забезпечення прав людини, зокрема забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання у межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» (ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»)[2].

Особливість та специфіку роботи працівників правоохоронних органів визначає правильне застосування різних логічних прийомів та методів, *наприклад, визначень та класифікацій, аргументації та спростування та ін.* Знання законів формальної логіки, вміння та вправність володіння цими прийомами, методами та іншими логічними засобами є показником високого рівня логічної культури поліцейського. Знання логіки допомагає правильно будувати судово-слідчі версії, складати чіткі плани розслідування кримінальних правопорушень, формувати системи оперативних дій, не допускати помилок при складанні офіційних документів (протоколів допиту та огляду місця злочину, обвинувальних висновків, рішень та ухвал, рапортів, зведень та інших інформаційно-аналітичних документів).

Формальна логіка дає змогу вдосконалювати культуру мислення поліцейського, допомагає йому мислити правильно, не суперечливо, грамотно, вміло та аргументовано доводити власну позицію, а також правильно, з точки зору логіки, тлумачити чинне законодавство. Застосування методології сучасної логіки сьогодні дозволяє правоохоронцю в процесі розслідування кримінального правопорушення здійснити логічне моделювання правової проблематики.

Особливо важливим для поліцейського є знати визначення правових понять, так як, з одного боку, від цього залежить правильність оцінки відповідної події, а з іншого боку, – правильна кваліфікація вчиненого відповідним суб'єктом кримінального правопорушення. Так, наприклад, керуючись нормою ст. 187 Кримінального кодексу України, «розбій» можна визначити як «напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства» [3]. Дане визначення є досить широким, що може привести до неправильної кваліфікації даного протиправного діяння, його можна застосувати як до розбою, так і до пограбування. А занадто вузьке визначення даного діяння, в свою чергу, означає зворотню невідповідність: у визначенні вказують лише ті ознаки, які характеризують частину множини предметів (явищ), які визначають. Таким

буде, наприклад, визначення «розбою» як «нападу з метою заволодіння майном, вчинене із застосуванням зброї».

Розкриваючи роль логіки у процесі розслідування кримінальних правопорушень доцільно звернути увагу на працю Гордієнко Н.П., в якій науковець стверджує про те, що в даному процесі можна виділити три основні етапи: «початковий, послідуєчий та заключний. Перший етап полягає у розробці відповідними органами слідчих версій та складанні відповідного плану розслідування злочину. Якщо ж звернути увагу на думку кандидата юридичних наук В. О. Коновалова, варто відмітити, що слідча версія є різновидом гіпотези, специфіка якої визначається особливостями і характером тієї галузі, в якій проводиться дослідження. Наступний етап розслідування полягає у конкретизації розроблених слідчих версій. Тобто, висунуті гіпотези проходять ретельну перевірку згідно з чотирма основними законами логіки. І на третьому – заключному – етапі розслідування злочину приймається правильне рішення. Оскільки це вимагає послідовних, правильних роздумів та міркувань, то логічне мислення на цій стадії також обов'язкове» [5].

Боротьба правоохоронців за правду за істину неможлива без логіко-гносеологічного процесу пізнання. Шлях до істини складний. Досягнути істини – це означає захистити людину, її свободу, честь і гідність.

Висновок: Виходячи із вище сказаного можна зробити висновок, що істина та формальна логіка взаємопов'язані, тому значення логіки неможливо переоцінити. Логіка допомагає доводити істині судження та спростовувати хибні, вчить мислити чітко, лаконічно, правильно. Логіка потрібна всім людям, працівникам різних професій, у тому числі поліцейським. Формальна логіка допомагає систематизувати, наявні у відповідній особи, знання, виявляти та уникати помилок при побудові поліцейським різних правових конструкцій. Формальна логіка значним чином впливає формування у поліцейського впевненості, професійної інтуїції та системності мислення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. https://pidru4niki.com/15290527/logika/logika_formalna_dialektichna
5. Гордієнко Н. П. Роль логіки у процесі розслідування. Логіка і право : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 19 травня 2011 р. Харків. 2011. С. 121–1123.

Мировська Анна Всеволодівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
Рубаненко Наталія Юріївна,
аспірантка кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Створення сучасної міжнародної кримінальної юстиції є наслідком складних історичних процесів, що розгорталися впродовж XIX-XX століть. Цей період ми розділяємо на чотири взаємопов'язані етапи. Перший етап умовно починається з міжнародного форуму «Міжпарламентський союз» 1889 року. Під час цього заходу, представниками урядів, висловлювались пропозиції щодо створення незалежного арбітражу для врегулювання міждержавних спорів [1].

У 1891 році відбувся «Міжнародний конгрес миру» за результатами якого було утворено «Міжнародне Бюро Світу». Ця організація стала основою для першого міжнародного руху за мир [2]. У 1899 році відбулася перша Гаазька мирна конференція [3], на якій була прийнята концепція функціонування третейської палати та висловлювалось бачення щодо утворення союзної організації «Товариства народів». У 1907 році відбулося друге засідання Гаазької конференції, де була здійснена перша спроба систематизації основних принципів діяльності міжнародного правосуддя за допомогою розмежування третейської палати від трибуналу [4].

Перша світова війна посилила міжнародні ініціативи щодо встановлення миру. У 1914 році був створений Швейцарській комітет для вивчення основ договору за мир [5], який підтримав створення міжнародного кримінального суду, міжнародного посередництва та арбітражу.

Наступного року у Лондоні виник рух «Ліги Товариств Націй» [6], де виражалися погляди щодо необхідності «колективної безпеки» та утворення Гаазького трибуналу, як постійно діючої міжнародної кримінально-юрисдикційної інстанції. У квітня 1915 року було засновано «Гаазьку організацію забезпечення миру». У програмі організації сформулювались пропозиції щодо міжнародного засудження проявів анексій та вирішення територіальних питань виключно за допомогою плебісцитів. З цією метою пропонувалося створити міжнародний третейський суд, постійно діючу кримінальну палату та слідчу раду [7]. У цьому ж році була утворена «Американська ліга за забезпечення миру» [8]. Мета цієї організації полягала у розробці фундаментальних принципів міжнародного права, що мали стати основою майбутнього міждержавного союзу. Ці принципи передбачали вирішення міжнародних протиріч шляхом залучення їх суб'єктів до переговорів або міжнародного правосуддя. Ця концепція отримала подальшу підтримку від

президента США В. Вільсона, який 18 січня 1918 року, виступаючи перед Конгресом, висловив ідею щодо створення «Ліги Націй» [9].

У подальшому ця концепція отримала втілення у «Версальському мирному договорі», де частиною I визначався Статут новоутвореної «Ліги Націй» [10]. У цьому документі були офіційно задекларовані принципи «колективної безпеки» та вирішення міждержавних конфліктів мирним шляхом (ст. 16). Також частиною VII, колишньому німецькому імператору, були висунуті обвинувачення за «порушення міжнародної моралі та священної сили договорів», а також необхідність щодо створення спеціального суду для правової оцінки його діянь (ст. 227).

У червні 1926 року відбувся перший міжнародний конгрес з кримінального права [11], де висловлювалась потреба в утворенні міжнародної системи кримінального правосуддя та кваліфікації міжнародних злочинів, що підпадають під її юрисдикцію. На третьому з'їзді Конгресу [12], були запропоновані види кримінальних правопорушень, які підлягали універсальній юрисдикції. Платформа рекомендувала провести ревізії існуючих міжнародних конвенцій та ухвалення нових, які б встановлювали міжнародні взаємини щодо протидії правопорушенням, які створюють загрозу міжнародній безпеці.

У 1937 році, під час проведення Четвертого з'їзду Конгресу [13], учасниками було запропоновано віднести «війну» до правопорушень, що посягають на міжнародну безпеку. У цьому ж році Ліга Націй спробувала утворити Міжнародний кримінальний суд, як вищу юрисдикційну інстанцію, що мала повноваження проводити міжнародне судочинство за вчинки, що порушують кримінальну правомірність згідно з міжнародним правом. Проте повернутися до цього питання світ зумів лише під час обговорення організаційних аспектів щодо створення і діяльності Міжнародного військового трибуналу для суду над головними військовими злочинцями Другої світової війни.

Другий еволюційний етап розвитку міжнародного кримінального правосуддя припадає на період Другої світової війни. Міжнародні злочини вчинені на рівні нацистської політики викликали світовий резонанс та зумовили необхідність перегляду існуючого міжнародного правопорядку та його майбутнього.

У цьому контексті, під час Сан-Францискої конференції 1945 року, перед підписанням Статуту ООН [15], президент США Г. Трумен оголосив про створення Міжнародного військового трибуналу для суду над військовими злочинцями Другої світової війни. З цього приводу, з 26 червня по 08 серпня відбулася Лондонська конференція, де було прийнято Статут Міжнародного військового трибуналу [16]. Головна увага учасників цієї конференції була спрямована на вирішення проблемних аспектів організації та реалізації майбутньої транснаціональної юстиції. У рамках цієї дискусії обговорювалися проблемні аспекти, що стосуються індивідуальної відповідальності, державного суверенітету, визначень агресії, зворотної сили закону та причин війни. У цьому контексті в міжнародне кримінальне право були введені такі поняття, як злочини агресії, військові злочини та злочини проти людства (ст. 6 Статуту).

Також, підкреслювався принцип «*universal jurisdiction*», згідно з яким будь-яка держава мала можливість здійснювати кримінальне переслідування за міжнародні злочини, навіть якщо вони не мали прямого зв'язку з її територією. У статті 1 та 6 Лондонської угоди зазначалося, що міжнародні злочини підлягають розгляду Міжнародним воєнним трибуналом, незалежно від географічного розташування їх вчинення, характеру та кількості його учасників. Зі свого боку, міжнародна кримінальна юстиція не втручалася у компетенцію будь-якого національного, військового чи окупаційного суду, створеного для розгляду кримінальних справ міжнародного значення [17].

Нюрнберзький процес, розпочав своє засідання наприкінці 1945 року. Головний прокурор від США Р. Джексон у вступній заяві наголосив, що мета цього судочинства виходить за його межі. Оскільки цим прецедентом сторона обвинувачення прагне не лише зібрати беззаперечні докази нацистських злочинів, а й встановити індивідуальну відповідальність кожного за їх вчинення [18]. У цьому аспекті, окреслювалася принципова ідея індивідуальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів та переважаюча сила міжнародного права над національним при визначенні їх складу та встановленні відповідальності за їх вчинення.

Третій етап становлення міжнародного кримінального судочинства визначається постнюрнберзьким періодом. Під час цього етапу, були закладені фундаментальні принципи прав людини, окреслені види суспільно небезпечних діянь, які підпадають під сучасну міжнародну юрисдикцію та визначені положення гуманітарного права для забезпечення міжнародної безпеки осіб у період конфліктів. У цьому контексті, 11 грудня 1946 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила дві важливі резолюції 95 (I) та 96 (I) [19], де пропонувалося віднести геноцид до окремої класифікації злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. З цією метою, 09 грудня 1948 року була прийнята Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. У той же рік, відбулося прийняття Загальної декларації прав людини [20].

12 серпня 1949 року на Дипломатичній конференції у Женеві були ухвалені чотири міжнародні угоди, що визначили сучасні міжнародно-правові стандарти гуманітарного поводження з військовополоненими та «*non-combatants*». Практично Женевські конвенції декларували основні права військовополонених, цивільних осіб і військовослужбовців, гарантували захист для поранених і хворих, а також встановлювали систему нор і правових механізмів щодо забезпечення захисту населення в зоні конфлікту.

За структурою ці конвенції складаються із чотирьох договорів та трьох факультативних протоколів, якими вони доповнюються. Характерним є те, що не всі порушення визначені ними розглядаються в однаковому контексті. Найбільш резонансні називаються «серйозними порушеннями» та підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду як військові злочини.

У другій половині XX століття було укладено ряд важливих міжнародних угод, що визначили нові види правопорушень, які підпадають міжнародній кримінальній юрисдикції. До цих актів відносяться конвенції про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту від 14 травня 1954 року

[21], про попередження злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року [22], про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10 грудня 1976 року [23].

Четвертий етап характеризується прийняттям Римського статуту [24] та становленням сучасної системи міжнародного кримінального судочинства. У цей період відбулися спроби кодифікації кримінальних правопорушень, що підпадають під міжнародну юрисдикцію, а також було утворено Міжнародний кримінальний суд, як постійно діючу судову організацію, призначену для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності осіб за вчинення «серйозних правопорушень міжнародного права».

Створення цієї інстанції стало початком сучасного етапу розвитку міжнародного кримінального судочинства. Ця ініціатива спрямована на захист міжнародної безпеки та правопорядку, через функціонування міжнародної системи кримінального судочинства.

Література:

1. History of the IPU. Inter-Parliamentary Union. URL: <https://www.ipu.org>;
2. (1892). The universal peace congress in Rome. The American Advocate of Peace and Arbitration, № 54 (1) 3-7. URL: <https://www.jstor.org>;
3. David D. Caron (2020). War and International Adjudication: Reflections on the 1899 Peace Conference. The American Journal of International Law. № 94, (1). 4-30. DOI: 10.2307/2555228;
4. Arthur, Eyffinger (2007). A highly critical moment: role and record of the 1907 Hague peace conference. Netherlands International Law Review. № 54 (2). 197-228. DOI: 10.1017/S0165070X07001970;
5. Thiers, É. (2005). Law and Culture of War 1914-1918: The War Documents Study Committee. Mil neuf cent. Revue d'histoire intellectuelle, 23, 23-48. DOI: 10.3917/mnc.023.0023;
6. Hatsue Shinohara (2014). International Law and World War I. Diplomatic History. № 38, (4). 880-893. URL: <https://www.jstor.org>;
7. Robert D. Ward (1960). The Origin and Activities of the National Security League, 1914-1919. The Mississippi Valley Historical Review. № 47, (1) 51-65. DOI: 10.2307/1891278;
8. (1917). Suggestions Concerning the War Made by President Wilson December 18, 1916, and Replies of Belligerents and Neutrals. The American Journal of International Law: Supplement: Diplomatic Correspondence Between the United States and Belligerent Governments Relating to Neutral Rights and Commerce. № 4, 288-317. DOI: 10.2307/2212359;
9. Woodrow Wilson (2018). Address to a Joint Session of Congress on the Conditions of Peace «The Fourteen Points». Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, The American Presidency Project. URL: <https://www.presidency.ucsb>;
10. Pacte de la Soci te des Nations on 28 June 1919. United Nations. URL: <https://www.ungeneva.org>;

11. (2015). First international congress of penal law (Brussels, 26-29 July 1926). *Revue internationale de droit pénal*, 86, 251-254. DOI: 10.3917/ridp.861.0251;
12. (2015). Third international congress of penal law (Palermo, 3-8 April 1933). *Revue internationale de droit pénal*, 86, 261-264. DOI: 10.3917/ridp.861.0261;
13. (2015). Fourth International Congress of Penal Law (Paris, July 26-31, 1937). *Revue internationale de droit pénal*, 86, 41-44. DOI: 10.3917/ridp.861.0041;
14. Bazyler, Michael, *Holocaust, Genocide, and the Law: A Quest for Justice in a Post-Holocaust World* (New York, 2017; online edn, Oxford Academic, 17.11.2016). DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195395693.001.0001;
15. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: <https://unic.un.org>;
16. Charter of the International Military Tribunal. Lillian Goldman Law Library. URL: <https://avalon.law.yale.edu>;
17. London Agreement of August 8th 1945. Lillian Goldman Law Library. URL: <https://avalon.law.yale.edu>;
18. The War Crimes Trials at Nuremberg. Harry S. Truman Library & Museum. URL: <https://www.trumanlibrary.gov>;
19. Генеральна Асамблея ООН: Резолюції I сесії (1946 року). URL: <https://www.un.org>;
20. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>;
21. Протокол до Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>;
22. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 30.11.1973. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>;
23. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18.05.1977. URL: <https://treaties.un.org>;
24. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 346.1

Миханів В. Р.,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», група ПВ-42

Науковий керівник:

д.ю.н., професор Баїк О. І.,

професор кафедри цивільного права та процесу,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ:

ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ

Анотація: Проаналізовано сучасний стан Господарського кодексу України та можливість його трансформації відповідно до викликів сьогодення.

Постановка проблеми. Ініціативи щодо скасування Господарського кодексу України починаються майже від початку його прийняття, і зазвичай, пропонуються вченими у сфері цивільного права. У 2015 році Міністерство юстиції України висловилося за скасування Господарського кодексу України (далі – ГК України). Цю ідею підтримали цивілісти. Вони наголошували на тому, що ГК України містить положення, що дублюють або суперечать іншим законодавчим актам, а також є застарілим та не відповідають реальності у питанні комерційних відносин. Учені у сфері господарського права, а також судді господарських судів, своєю чергою, виступили категорично проти цієї ідеї, вказуючи на недостатність конкретних претензій до цього Кодексу.

Основні матеріали дослідження. Сьогодні Господарський кодекс України – це основний правовий акт, що регулює господарську діяльність в Україні. Він містить загальні принципи та норми, що стосуються господарських відносин, організації бізнесу, правового регулювання у сфері економіки та інших аспектів господарської діяльності. ГК України має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами [1]. При розробці та прийнятті Господарського кодексу враховувалася необхідність взаємодії в системі правового регулювання господарської діяльності публічно-правових і приватноправових засад, забезпечення поєднання державного регулювання економіки та ринкової саморегуляції, встановлення більш стабільних і прозорих «правил гри» в економіці [2, с. 11]. Однак наприкінці 2019 року групою депутатів із Комітету з питань економічного розвитку був запропонований законопроект під назвою «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства», яким пропонувалось визнати ГК України таким, що втратив чинність. Проект Закону був виключений з порядку денного від 6 лютого 2024 року [3]. 5 січня 2021 року Перший заступник Голови Верховної Ради України запросив фахівців до обговорення проекту Концепції оновлення Цивільного кодексу України. Реагуючи на це звернення, група експертів, дійшла висновку, що Концепція як за формою, так і за змістом не відповідає потребам суспільства, включаючи проблему ризиків цифровізації, та несе значний ризик дестабілізації економічних правовідносин у державі. Наголошуючи, що альтернативою Концепції виступають положення законопроекту № 4164 «Про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо узгодження з положеннями Цивільного кодексу України та деяких інших законодавчих актів)», якими пропонується максимально гармонізувати положення ГК України та ЦК України [4, с. 73–76]. У цьому ж році з'явився проект Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності

окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», який теж містить норму, що скасовує увесь Кодекс, а також передбачає перехідний період тривалістю 7 років задля припинення «підприємств» та їх перетворення у господарські товариства [5]. На засіданні 12 січня 2023 року Парламент прийняв за основу вищезазначений законопроект № 6013. 4 січня 2024 року у Верховній Раді України знову згадали про скасування ГК України, наголосивши, що «це велика реформа» і документ ще готується до другого читання.

Дискусії щодо скасування ГК в Україні є предметом постійних розмов вже багато років, і визначаються протилежними поглядами та інтересами різних груп суспільства та законодавчих органів. Зокрема, серед «за» щодо його скасування: 1) застарілість і неефективність: ГК України став «застарілим» і не відповідає сучасним вимогам господарювання. З цієї точки зору, скасування Кодексу може бути кроком до створення сучаснішого та ефективнішого законодавства; 2) спрощення законодавства: скасування ГК України може сприяти спрощенню законодавства та зменшенню бюрократичних процедур, що полегшить здійснення підприємницької діяльності та підвищить її привабливість для інвесторів. «Проти» щодо скасування ГК України полягають у: 1) необхідності стабільності: скасування ГК України може порушити стабільність у господарському середовищі, оскільки він визначає основні правила та норми для діяльності підприємств та інших учасників ринку, що особливо важливим є в умовах війни; 2) ризикові виникнення правового вакууму: скасування ГК України без належної підготовки та заміни його новими правилами може призвести до правового вакууму, коли не буде чітких правил для господарської діяльності, що може призвести до правової невизначеності та конфліктів. Варто наголосити, що процес аналізу та обговорення усіх «за» та «проти» повинен охопити увесь спектр дискусійних питань, а також врахувати позицію усіх сторін, перш за все юристів-господарників.

Глибоке та системне переосмислення редакції ГК України і справді потрібне та є необхідним кроком для створення сучасного та ефективного законодавчого середовища, яке сприятиме розвитку бізнесу, інвестицій та економічного зростання країни. Це вимагатиме комплексного підходу та уваги до різних аспектів законодавства, які впливають на господарську діяльність.

Верховний Суд підтримує будь-які заходи, які спрямовані на вдосконалення ГК України, Господарського процесуального кодексу України та готовий до них долучатися [5].

Висновки. Отже, створення прогнозованого та стабільного законодавчого фундаменту, що сприятиме розвитку економіки, стимулюванню бізнесу та забезпеченню захисту прав усіх учасників господарської діяльності повинно бути головною ціллю будь-яких законодавчих змін у сфері регулювання господарських правовідносин. Варто також зазначити, що вдосконалення ГК України та інших законодавчих актів є важливим кроком для забезпечення ефективного функціонування економіки України та її інтеграції з Європейським Союзом.

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. К. Мамутова. Київ : НАПрН України, 2016. С. 11.
3. Про внесення змін і доповнень до деяких законів України з метою вдосконалення цивільного законодавства : проєкт Закону України № 2635 від 19.12.2019 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ00989І>.
4. Науково-експертний висновок до Концепції оновлення Цивільного кодексу України: брошура / за заг. ред. члена-кореспондента НАН України В. А. Устименка. Київ : НАН України, 2021. С. 73–76.
5. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період : проєкт Закону України № 6013 від 06.09.2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ЛІ05918І?an=9>.

Осика О.Ю.

Студент 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подольян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна.

ПРОБЛЕМИ ТА РОЗВИТОК АНТИМОНОПОЛЬНОГО – КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

***Анотація.** Розглядається проблематика, яка стоїть перед антимонопольним законодавством України, включаючи недостатню незалежність Антимонопольного комітету України (АМКУ), юридичну невизначеність у питаннях конкурентної поведінки, та необхідність модернізації законодавства для відповідності сучасним вимогам економіки.*

***Постановка проблеми.** В умовах ринкової економіки антимонопольне законодавство відіграє важливу роль у забезпеченні здорової конкуренції, захисті прав споживачів та стимулюванні інновацій. В Україні ж антимонопольне законодавство потребує суттєвого вдосконалення.*

Конкурентне законодавство України має довгу історію розвитку, починаючи з 90-х років ХХ століття, коли були прийняті основоположні закони, такі як “Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності”, “Про захист від недобросовісної конкуренції” та “Про Антимонопольний комітет України”. Ці закони заклали

фундамент для формування конкурентного права в країні, який був підкріплений статтею 42 Конституції України.

З часом конкурентне законодавство України зазнало численних змін та доповнень, зокрема, були прийняті “Закон України про природні монополії” у 2000 році та “Закон України про захист економічної конкуренції” у 2002 році. Однак, незважаючи на створену законодавчу базу, існують проблеми нормативно-правового характеру, які потребують подальшого вирішення.

Основні матеріали дослідження. Серед основних проблем можна виділити недостатню ефективність у боротьбі з монополізмом та недобросовісною конкуренцією, а також необхідність удосконалення існуючих механізмів контролю за дотриманням конкурентного законодавства. Також важливим аспектом є міжнародна інтеграція та відповідність українського конкурентного права стандартам Європейського Союзу та інших міжнародних організацій.

В Україні існують приклади успішної боротьби з недобросовісною конкуренцією. Одним з ключових органів, який займається цим питанням, є Антимонопольний комітет України. Він вживає заходи проти компаній, які порушують конкурентне законодавство, включаючи незаконне використання ділової репутації, створення перешкод у конкурентному процесі, та досягнення незаконної конкурентної переваги.

Нещодавно Верховна Рада України ухвалила законопроект № 3295-ІХ, який має на меті реформування конкурентного законодавства, зокрема, підвищення ефективності Антимонопольного комітету України та наближення українського законодавства до Європейського Союзу.

На розвиток закону впливає історичний контекст, де Антимонопольне законодавство України розвивалося відповідно до змін у економічній політиці країни, починаючи з проголошення незалежності та переходу до ринкової економіки.

Далі всупереч позитивним змінам, завжди існують виклики, такі як необхідність подальшого удосконалення законодавства, забезпечення прозорості діяльності АМКУ, та зменшення адміністративного тиску на бізнес.

Міжнародний ж досвід допомагає зрозуміти, що вивчення та адаптація кращих практик антимонопольного законодавства інших країн, зокрема США та ЄС, може сприяти розвитку ефективного конкурентного середовища в Україні. Звісно статистика та аналіз звернень щодо порушень антимонопольного законодавства та ефективність роботи АМКУ може вказувати на потребу змін у підходах до регулювання конкуренції.

Суттєвими проблемами конкурентного законодавства України є:

1. Недосконалість антимонопольного законодавства:
 - Нечіткість та суперечності у формулюваннях: Це ускладнює застосування законів на практиці та створює ризики для суб'єктів господарювання.
 - Недостатність превентивних заходів: Законодавство більше фокусується на каральних санкціях, а не на запобіганні антимонопольним порушенням.
 - Відсутність ефективних механізмів розслідування: Це робить складним притягнення до відповідальності за порушення антимонопольного законодавства.

2. Недостатня координація між різними органами влади:

- Відсутність єдиного органу з питань конкуренції: Це призводить до дублювання функцій та неефективного використання ресурсів.

- Недостатня співпраця між Антимонопольним комітетом України (АМКУ) та іншими органами влади: Це ускладнює координацію дій щодо захисту конкуренції.

3. Недосконалість судової системи. Тривалість судових процесів може призвести до того, що порушники антимонопольного законодавства не будуть притягнуті до відповідальності протягом тривалого часу.

4. Недостатня обізнаність суб'єктів господарювання про конкурентне законодавство може призвести до ненавмисного порушення антимонопольного законодавства.

Суттєвою проблемою також стала повномасштабна війна в Україні, яка негативно вплинула на конкурентне середовище, де існують ризики зростання монополізації та недобросовісної конкуренції. Ще це може бути проблеми з визначенням монопольного становища, недостатність санкцій за порушення конкурентного законодавства та неефективність системи збитків.

Звісно для покращення конкурентного середовища в Україні необхідно вдосконалювати антимонопольне законодавство, покращувати координацію між різними органами влади, підвищувати кваліфікацію суддів у питаннях конкуренції, підвищувати обізнаність суб'єктів господарювання про конкурентне законодавство та вживати заходів для запобігання монополізації та недобросовісної конкуренції.

Висновки. Отже, як ми можемо спостерігати для боротьби з недобросовісною конкуренцією використовуються як адміністративні, так і судові механізми. Це включає виявлення та припинення порушень, а також накладення штрафів та інших санкцій на порушників.

Важливим аспектом розвитку є просвітницька робота серед бізнес-спільноти, щодо важливості дотримання правил чесної конкуренції та наслідків їх порушення.

Дуже важливо підвищувати ефективність антимонопольного законодавства, воно має бути ефективним інструментом у боротьбі з недобросовісною конкуренцією, забезпечуючи чесну конкуренцію та запобігаючи монополізму. Незважаючи на існуючі механізми, Україна продовжує стикатися з випадками недобросовісної конкуренції, що вимагає подальшого вдосконалення законодавства та суті його застосування. Важливо враховувати міжнародний досвід та практики ЄС у сфері антимонопольного права, адаптуючи їх до українських реалій для забезпечення ефективної боротьби з недобросовісною конкуренцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 36
2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210–ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12.

3. Корчак Н.М. Правові питання антимонопольного регулювання підприємницької діяльності в Україні//Дис. канд. юрид. наук: 26.10.96. - К., 2014.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 50.
5. Авілов Г. Е. Доклад. 1 міжд. конф. «Конкурентна політика в умовах перехідної економіки»//Збірник тез, 2016.

Павловська Аліна Володимирівна,
студентка 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна
Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Юридичного факультету ДУІТ
Подолян Юлія Олександрівна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ (ДОМІНУЮЧИМ) СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ

Постановка проблеми. Монополії, які контролюють значну частину ринку, часто мають великий вплив на економіку та споживачів. Втім, зловживання таким домінуючим становищем може призвести до викривлення конкуренції, обмеження вибору споживачів та збільшення цін. Саме тому питання юридичної відповідальності за зловживання монополюючим становищем на ринку стає актуальним у сучасному світі. У цій роботі ми зазначимо концепцію монополій, механізми їхнього формування та функціонування, а також надамо стратегію для подолання зловживання монополюючим становищем. Дослідження цієї теми дозволить нам краще зрозуміти важливість правового регулювання ринкових відносин та забезпечити більший захист інтересів споживачів та конкурентів.

Основні матеріали дослідження. Частина 1 Статті 13 Закону України "Про захист економічної конкуренції"(далі Закон), визначає зловживанням монополюючим (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монополююче (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку[1]. Такий законодавчий підхід покликаний забезпечити більшу прозорість та справедливості на ринку, а також сприяти розвитку конкуренції, що в свою чергу сприяє інноваціям, підвищенню якості товарів і послуг, а також зниженню цін для споживачів. Частина 2 статті 13 Закону України "Про захист економічної конкуренції" визначає два види цінових зловживань, за якими може настати

господарська та адміністративна відповідальність: 1. Встановлення неправомірних цін чи умов, це включає встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів, які були б неможливі за умов існування значної конкуренції на ринку. За цей вид зловживань можуть застосовуватися штрафні санкції та примусовий поділ. 2. Дискримінація у цінах чи умовах, це включає застосування різних цін чи інших умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання без об'єктивно виправданих причин[1, 4].

Зловживання монополюним (домінуючим) становищем може мати різні форми, такі як надмірне встановлення цін, обмеження конкуренції, штучні перешкоди для входження нових учасників на ринок тощо. Наприклад, відповідно до ст. 52 Закону, Антимонопольний комітет України має право накладати штрафи на суб'єктів господарювання за порушення антимонопольного законодавства, у тому числі за зловживання монополюним (домінуючим) становищем на ринку[2]. Крім того, постраждалі від зловживання монополюним становищем також можуть звертатися до суду з вимогою стягнення збитків або інших компенсацій від винних суб'єктів господарювання. Деякі норми антимонопольного законодавства України, які передбачають штрафи та інші санкції для суб'єктів господарювання, що зловживають своїм монополюним (домінуючим) становищем на ринку. Зокрема, коли суб'єкт господарювання не надає інформацію про свій дохід (виручку) у відповідь на вимогу органів Антимонопольного комітету України, або якщо він зловживає монополюним (домінуючим) становищем на ринку, може бути застосовано штраф у значному розмірі[5]. Крім того, якщо зловживання монополюним становищем завдало значної шкоди іншим суб'єктам господарювання, компенсація може бути стягнута у подвійному розмірі завданої шкоди.

Найважливішим аспектом відповідальності за зловживання монополюним (домінуючим) становищем є достатність підстав для застосування уповноваженим органом господарської або адміністративної відповідальності[3].

Однією з ключових стратегій для подолання зловживання монополюним становищем у будь-якій країні, включаючи Україну, є забезпечення ефективного антимонопольного контролю та регулювання ринку. Наведемо кілька важливих аспектів, які можуть бути ключовими для такої стратегії: 1. Сильна антимонопольна політика та законодавство. 2. Незалежність антимонопольних органів. 3. Моніторинг ринку та аналіз конкуренції. 4. Прозорість. 5. Ефективні санкції. 6. Розвиток конкуренції. 7. Співпраця з міжнародними організаціями.

Впровадження цих стратегій може сприяти підвищенню конкуренції на ринку та запобіганню зловживанням монополюним становищем, що в свою чергу сприятиме збалансованому економічному розвитку та захисту інтересів споживачів.

Висновок. У результаті можна зробити висновок, що зловживання монополюним становищем на ринку є серйозною проблемою, яка потребує уваги та дієвих заходів з боку держави, бізнесу та суспільства в цілому. Аналізуючи діюче законодавство України, ми бачимо, що юридична відповідальність за зловживання монополюним становищем на ринку передбачає різноманітні

заходи, від адміністративних штрафів до кримінальної відповідальності. Однак лише законодавчі заходи недостатні для повного вирішення цієї проблеми. Необхідно поєднати їх з активною антимонопольною політикою, спрямованою на створення умов для розвитку конкуренції на ринку, захист прав споживачів та стимулювання інноваційного розвитку. Співпраця між державними органами, бізнесом та громадськістю в цьому напрямку є ключовим фактором успіху. Таким чином, подолання зловживання монопольним становищем на ринку є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та спільних зусиль всіх зацікавлених сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#n112>
2. Рекомендаційні роз'яснення Щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» URL: <https://amcu.gov.ua/npas/rekomendacijni-rozyasnennya-shchodo-zastosuvannya-polozhen-chastin-drugoyi-pyatoyi-ta-shostoyi-statti-52-zakonu-ukrayini-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-chastin-pershoyi-ta-drugoyi-st-2>
3. Горбатюк Я. Види та підстави юридичної відповідальності за зловживання монопольним (домінуючим) становищем на товарному ринку. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2017. № 3. С. 114–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_3_20
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073–X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання, затв. розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. № 49-р. Офіційний вісник України. 2002. № 14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text>

УДК 343

Павловська А. В.,
Студентка 4го курсу, 2013 групи, юридичний факультет,
Науковий керівник:
старший викладач кафедри «Правосуддя» **Михайлов В. О.**

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ПОСЯГАНЬ СУЧАСНИХ ШАХРАЙСТВ

В статті розглядається питання сучасні способи шахрайства.

Постановка проблеми. Предмет посягань сучасних шахрайств може бути різноманітним, оскільки шахраї використовують різні методи та стратегії для обману людей. Ось деякі загальні особливості, що можуть виявитися в таких випадках: 1. Цифрові шахрайства: Із розвитком технологій шахраї використовують Інтернет і електронні пристрої для вчинення злочинних дій. Це може включати фішингові атаки, шахрайство з кредитними картами, обман через соціальні мережі тощо. 2. Ідентифікаційне крадіжка: Шахраї можуть використовувати ваші особисті дані, такі як ім'я, адреса, номери соціального страхування тощо, для вчинення кримінальних дій, таких як відкриття фальшивих рахунків або здійснення шахрайських операцій. 3. Фінансові шахрайства: Це може включати інвестиційні шахрайства, пірамідальні схеми, обман з виплатою страхових виплат, фінансовий обман тощо. 4. Шахрайства в сфері здоров'я та медицини: Шахраї можуть пропонувати фальшиві ліки, неперевірені медичні послуги або фальшиві страхові програми. 5. Шахрайства в сфері нерухомості: Це може включати обман при продажі або оренді нерухомості, фальшиві об'яви про оренду або продаж, а також шахрайства, пов'язані з іпотеками. 6. Шахрайства в інтернеті: Це можуть бути фальшиві онлайн-магазини, аукціонні шахраї, обманні лотереї та інші види шахрайства, які відбуваються в онлайн-середовищі.

Основні матеріали дослідження. Актуальність питання, пов'язана з розвитком технологій та їх впливом на сферу правознавства. Новітні технології, такі як інтернет та віртуальний простір, дійсно впливають на різні аспекти нашого життя, включаючи бізнес, збереження даних і, на жаль, можуть стати об'єктом шахрайства. Важливо розглянути правові аспекти цього явища.

Слід зазначити, що в теорії кримінального права існує єдиний підхід, згідно з яким предметом злочинів проти власності можуть бути лише речі матеріального світу, що мають певні фізичні, економічні та юридичні характеристики. Вважаємо, що такий підхід є дещо застарілим і потребує перегляду у світлі технологічного розвитку світу в цілому та нашого суспільства зокрема.

Таким чином, очевидно, що в сучасному людському використанні з'явилися нові форми власності. Це об'єкти, які люди створюють (набувають), володіють, користуються та розпоряджаються ними у віртуальному просторі [1]. До такої віртуальної власності належать, зокрема, внутрішньо-ігрові об'єкти, такі як обладнання з певними функціями, персонажі зі спеціальними здібностями та елементи екіпіровки. Наприклад, у відомих масових багатофункціональних онлайн-іграх, користувачі не тільки формально купують ці віртуальні об'єкти в "магазині" за реальні гроші, але й активно перепродують їх та залишають у спадок своїм нащадкам. Згідно з дослідженням статистики продажів, ціна цих віртуальних предметів може сягати кількох тисяч євро [2].

На думку багатьох юристів, ігрові акаунти, сторінки користувачів у соціальних мережах, електронні поштові скриньки, музичні бібліотеки iTunes та блоги також мають бути визнані майном(віртуальним активом). [3] Сьогодні в усьому світі громадяни звертаються до судів з позовами про визнання права власності в рамках спадкових прав, спільної власності подружжя в разі розлучення та поділу майна.

Крім того, у світі вже існують прецеденти кримінального переслідування за крадіжку віртуального майна [4; 5]. Конкретні дії в сфері правознавства стосовно крадіжки віртуального майна можуть включати наступні аспекти: 1. Аналіз і вдосконалення законодавства, першим кроком може бути аналіз існуючого законодавства для визначення, наскільки воно відповідає викликам сучасних технологій. Потім може бути проведений процес вдосконалення законодавства шляхом внесення змін або створення нових норм, які б краще відповідали потребам у сфері кібербезпеки та захисту віртуальних активів. 2. Розробка механізмів виявлення та переслідування кіберзлочинців, Уряди можуть вкласти зусилля в розробку та впровадження ефективних механізмів виявлення та переслідування кіберзлочинців. Це може включати створення спеціальних кіберполіцейських підрозділів, співпрацю з міжнародними правоохоронними організаціями та розвиток спеціалізованих програм для моніторингу та виявлення кіберзлочинців. 3. Підвищення правової освіти та обізнаності громадян, освіта громадян щодо кібербезпеки та їхніх прав у віртуальному просторі є також важливим аспектом. Уряди можуть проводити кампанії з підвищення обізнаності громадян про потенційні загрози кіберзлочинності та захисту їхніх віртуальних активів. 4. Міжнародне співробітництво, кіберзлочинність є міжнародною проблемою, тому співробітництво між країнами у цій сфері дуже важливе. Уряди можуть здійснювати спільні дії з іншими країнами для обміну інформацією, розслідування кіберзлочинів та переслідування кіберзлочинців.

Ці конкретні дії можуть допомогти покращити правовий захист віртуальних активів та зменшити випадки крадіжки віртуального майна.

Висновки. У сучасному світі шахрайство стало складною проблемою, яка впливає на всі сфери життя, особливо в інтернет-середовищі. Методи і техніки шахраїв постійно еволюціонують, використовуючи нові технології та комунікаційні канали для своїх злочинних цілей. Це ставить під загрозу фінансову безпеку, приватність та особисту інформацію людей.

Щоб захистити себе від шахрайства, важливо бути обізнаним із сучасними методами шахраїв та використовувати засоби захисту, такі як антивірусне програмне забезпечення, захищені паролі, обережність у взаємодії з невідомими особами в Інтернеті та регулярна перевірка фінансових транзакцій. Крім того, важливо розповсюджувати усвідомленість серед громадськості про ризики шахрайства та навчати людей розпізнавати підозрілу діяльність і надавати їм інструменти для захисту.

Шахрайство є серйозною загрозою для суспільства, і лише шляхом спільних зусиль урядових структур, бізнесу та громадян можна забезпечити більшу безпеку і захист від цього злочинного явища.

Список використаних джерел

1. Цукан С.В. Поняття, правова природа та класифікація віртуальних активів
URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/96.pdf>

2. Jimenez C. The High Cost of Playing Warcraft. URL:<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7007026.stm>

3. п.13 Ст. 1 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n6>

4. Крадіжка особистих даних. Захист особистих даних URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B6%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85

5. Федеральна торгова комісія URL: <https://www.ftc.gov/>

Пасічник Іванна Олегівна,
студентка 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна.

ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОСТІ ПРАВНИКА

Роль логіки у формуванні компетентності правників полягає у важливості використання логічних принципів та методів для аналізу, розуміння, та вирішення правових питань. Це не лише сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок у майбутніх правознавців, але й забезпечує їх здатність до ефективної аргументації та раціонального прийняття рішень у сфері права.

Заповітні таємниці людського мозку завжди цікавили людей, які прагнуть розкрити не лише закони природи, а й сутність суспільних явищ. Ще у XVII столітті англійський філософ Френсіс Бекон відзначав, що знання і потужність людини співпадають, стверджуючи, що «знання - це сила». Проте, шлях до розуміння істини є складним та повний перешкод. Отримати справжнє знання без застосування спеціальних методів практично неможливо. Особа, яка володіє логічним мисленням, формулює думки чітко, рідше допускає помилки і завжди має більш переконливі аргументи, ніж ті, хто не використовує логіку. Логічне мислення не є чимось, що ми маємо з народження, але воно може бути розвинуте через різноманітні методи. Серед них систематичне вивчення науки логіки

виділяється як один з найефективніших шляхів розвитку абстрактного мислення. Логічне знання має специфічне застосування у правовій сфері. Високі вимоги до законотворчості, правозастосування і правової теорії також ставлять вимоги до професійного мислення юриста. Юридична практика базується на чіткому знанні та відповідному застосуванні законів, тому вона відома своєю строго регламентованістю та раціональним стилем. Розуміння логіки допомагає юристам точно та аргументовано висловлювати свої думки, виявляти невідповідності у показаннях учасників справи та письмових матеріалах, ефективно спростовувати хибні докази опонентів, адекватно складати плани роботи, оформлювати документацію та висувати різні слідчі версії [1].

Перш за все, логіка є основою для будь-якої науки, включаючи право. Джерела, такі як «Introduction to Logic» Ірвінга М. Копі та Карла Р. Енгеля та «The Elements of Logic» Стенлі М. Лемон, надають фундаментальні знання щодо основних логічних принципів, таких як дедукція, індукція та абдукція, які важливі для формування логічного мислення правників. Вона допомагає їм розрізняти факти від доказів, встановлювати логічні зв'язки між подіями та юридичними нормами, а також структурувати свої аргументи для послідовного та переконливого викладу [2].

Також, у своїй книзі «Legal Reasoning and Legal Theory» Ніл МакКормік та Роберт Алексі Маккіннон розглядають важливість логіки в правовому мисленні. Вони показують, що правові аргументи та рішення ґрунтуються на логічних принципах, і відсутність логічного підґрунтя може призвести до непослідовності та недоречності у правових вирішеннях [3].

Також, варто зазначити про ситуацію яка відбувається в нашій країні, а саме в умовах повномасштабної війни Росії проти України, де чітко видно як ворог намагається шляхом обману і маніпуляцій керувати свідомістю українців в цілому. Особливістю професії правника є те, що ситуації, в яких застосовуються правові норми, зазвичай є унікальними та нестандартними, і їх неможливо передбачити заздалегідь. Тому важливим є вміння критично мислити, що дозволяє оцінювати реальну ситуацію з різних ракурсів, виявляти протиріччя та встановлювати необхідні правові норми [4, с.148-152].

Отже, можна зробити висновок, що логіка є важливою складовою у формуванні компетентності правників, забезпечуючи їм не лише знання логічних принципів, але і навички їх застосування у практичній роботі. Вона допомагає розрізняти факти від доказів, встановлювати логічні зв'язки між подіями та юридичними нормами, а також структурувати свої аргументи для послідовного та переконливого викладу. А вміння критично мислити дозволяє оцінювати реальну ситуацію з різних ракурсів, виявляти протиріччя та встановлювати необхідні правові норми.

Література:

1. Логіка для юристів: підручник / В.С. Бліхар, В.В. Левкулич, М.М. Олексюк, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо, О.І. Матвієнко. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с.

2. «Introduction to Logic» Ірвінга М. Копі та Карла Р. Енгеля, 2014. та «The Elements of Logic» Стенлі М. Лемон, 1964.
3. «Legal Reasoning and Legal Theory» Ніл МакКормік та Роберт Алексі Маккіннон 1998.
4. Мусієнко А.В, Жук А.М. Актуальність критичного мислення в професійній діяльності юриста під час агресії Росії проти України. №2(14), 2023. С.148-152. URL.: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/issue/view/16/14>

УДК 347

Пашинська Д .,
студентка 2 курсу, юридичний факультет
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету
Мусієнко В. В.

ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ, ЇХ ВИДИ І ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Вперше поняття «цінні папери» було сформульовано в Німеччині. Починаючи з середини ХІХ століття до цінного паперу прирівнювався будь-який документ майновоправового змісту. Однак не кожний документ може мати статус цінного паперу.

Відповідно до ст. 194 Цивільного кодексу України цінним папером є документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Цінний папір як документ є тим об'єктом, на який розповсюджуються речові права. Майновий характер цінного паперу дозволив спростити процедуру укладання та виконання угод із цінними паперами. Цінні папери були віднесені до майна ще й тому, що історично вони існували у вигляді матеріального об'єкта, тобто друкувались на папері, однак на відміну від договору цінний папір став об'єктом правовідносин. З розвитком інформаційних технологій документарні цінні папери поступились місцем «електронним» цінним паперам [2, С. 38].

ЦК України містить цілу главу про цінні папери як об'єкти цивільних прав (Глава 14 «Цінні папери»). Також особливості правового регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних прав визначаються окрім норм Глави 14 ЦК України ще й такими його нормами статей: ч. 2 ст. 48 «Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою»; ч. 2 ст. 115 «Майно господарського товариства»; п. 4 ч. 1 ст. 116 «Права учасників господарського

товариства»; ст. 158 «Обмеження щодо випуску цінних паперів та щодо виплати дивідендів»; ч. 4 ст. 344 «Набувальна давність»; ч. 1 ст. 389 «Витребування грошей та цінних паперів»; ч. 1 ст. 537 «Виконання зобов'язання внесенням боргу в депозит нотаріуса»; ч. 1 ст. 576 «Предмет застави»; ч. 4 ст. 656 «Предмет договору купівлі-продажу»; ч. 1 ст. 718 «Предмет договору дарування»; ч. 1 ст. 729 «Пожертва»; ч. 1 та 2 ст. 969 «Зберігання цінностей у банку»; ч. 2 ст. 975 «Зберігання речей у готелі»; ч. 1 ст. 1030 «Предмет договору управління майном»; ст. 1045 «Особливості управління цінними паперами» [1].

З впевненістю можна стверджувати, що від документа цінний папір відрізняється саме своєю «цінністю» та нерозривним прямим зв'язком між документом і майновими правами, які він вміщує в собі. Особливість також полягає в тому, що така конструкція чинна незалежно від форми випуску такого цінного паперу.

Найголовнішим елементом розвитку ринку цінних паперів є законодавчо-правове регулювання, яке забезпечує загальнообов'язковий регулятивний вплив на діяльність і поведінку всіх учасників ринку цінних паперів. Цей елемент утворює необхідний нормативноправовий базис, на якому учасники ринкових взаємовідносин, у тому числі держава та її уповноважені органи, реалізують свої права, інтереси, обов'язки й повноваження [3, с. 58].

Погоджуємося стосовно того, що цінний папір відрізняється від інших документів тим, що він завжди є документом майнового характеру. Але на відміну від інших документів, що фіксують певні майнові права (боргових розписок, страхових полісів, заповітів тощо), цінний папір може бути реалізований лише шляхом його пред'явлення в більшості випадків. Це необхідно для здійснення засвідченого ним майнового права [4, с. 63].

Ст. 195 Цивільного кодексу України виділяє наступні групи та види цінних паперів:

1) пайові цінні папери, які засвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі та/або активах емітента (у тому числі активах, які знаходяться в управлінні емітента) та надають власнику зазначених цінних паперів (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів, та інші права, встановлені законодавством, а також проспектом цінних паперів або рішенням про емісію цінних паперів;

2) боргові цінні папери, які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання;

3) деривативні цінні папери – цінні папери, що посвідчують право власника у визначених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) випадках та порядку вимагати від емітента придбання або продажу базового активу та/або реалізації встановлених проспектом (рішенням про емісію цінних паперів) прав щодо базового активу та/або здійснення платежу (платежів) залежно від значення базового показника;

4) товаророзпорядчі цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Аналізуючи українське законодавство, доречним буде зазначити й те, що нині існує велика кількість нормативноправових актів, що здійснюють правове регулювання цінних паперів саме як об'єкта цивільних правовідносин.

У розділі II Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» детально визначені поняття різних цінних паперів, таких як акції (ст.9), акції корпоративного інвестиційного фонду (ст.10), облігації (ст.11), корпоративні облігації (ст.12), цільові корпоративні облігації (ст.13), конвертовані корпоративні облігації (ст.14), облігації місцевих позик (ст.15), державні облігації України (ст.16), інфраструктурні облігації (ст.17), зелені облігації (ст.18), облігації міжнародних фінансових організацій (ст.19), казначейські зобов'язання України (ст.20), інвестиційні сертифікати (ст.21), опціонні сертифікати (ст.22), фондові варанти (ст.23), кредитні ноти (ст.24), депозитарні розписки (ст.25), ощадні сертифікати банків (ст.26), депозитні сертифікати банків (ст.27), вексель (ст.28), заставна (ст.29), державний дериватив (ст.30).

Отже, за результатами роботи можна зробити висновки, що цінні папери це документи, які засвідчують зобов'язальні відносини між особою, яка їх випустила, та особою, яка є їхнім власником. Документ вважається цінним папером якщо відповідно до законодавства він може бути самотійним об'єктом прав. Цінні папери в залежності від виду засвідчують наявність певних правовідносин, зокрема: корпоративних прав (як акції), відносини позики (як облігації), а також передбачають можливість передачі всіх прав, що впливають із цих документів, іншим особам шляхом передачі прав на сам цінний папір. Певний документ може бути або не бути цінним папером в залежності від внутрішнього законодавства.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1106>
2. Кологойда О.В. Поняття та юридична природа цінних паперів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. [Електронний ресурс] : С. 36 – 39. URL: file:///C:/Users/IDservice/Downloads/VKNU_Yur_2011_86_12.pdf.
3. Колісник М.Я. Правове регулювання ринку цінних паперів в Україні. *Перспективні напрямки наукової думки*. 2018. № 2. С. 58 – 60.
4. Гавриляк Ю.В. Цінні папери як об'єкти цивільного права. *Актуальні проблеми приватного права в Україні* : матеріали студ.-курс. наук. конф. 27 квітня 2012 р. Львів : ЛьвДУВС, 2012. С. 60 – 63.
5. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» № 3480-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n1723>

Петровська Ольга Ярославівна,
студентка I курсу спеціальності «Менеджмент»
Факультету економіки, менеджменту та психології
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник:
Коломієць Карина Вікторівна,
доктор філософії права, старший викладач кафедри
міжнародного, комерційного та цивільного права
м. Київ

АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність теми, що розглядається, полягає у необхідності налагодження відповідності між динамікою розвитку електронної торгівлі та інструментами її правового регулювання. На сьогодні у діяльності суб'єктів господарювання відбуваються інноваційні зміни в умовах, що характеризуються, з одного боку, - стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, а з іншого – потребою в адаптації рентабельних видів господарської діяльності до появи обмежень, пов'язаних з епідемією COVID-19, а згодом і з повномасштабним вторгненням на територію нашої держави. Паралельно із впровадженням новітніх технологій у господарську діяльність, зокрема торгівлю, зростає необхідність вдосконалення нормативно-правової бази та розробки засобів впливу на правочини, що здійснюються за допомогою інформаційних систем, задля запобігання злочинності.

Згідно із даними, що надає ІТ-компанія EVO, у 2023 році кожна десята покупка здійснювалась в інтернеті, а сумарна кількість товарів і послуг, придбаних онлайн, зросла на 21% порівняно з минулим роком [1]. Водночас платформа електронної торгівлі OLX ще у 2021 році повідомила, що за результатами опитування кількість користувачів, що стикалися з інтернет-шахрайством сягнула 45%, що відображає потребу активних та рішучих дій у напрямку поліпшення контролю за дотриманням законодавства в онлайн-просторі [2].

До нормативної бази, що регулює електронну комерцію в Україні, належать Господарський та Цивільний кодекси, Закони України «Про електронну комерцію» [3], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [4], «Про захист прав споживачів» [5]. Окрім цього, Україна є членом Світової організації торгівлі, де основним документом стосовно такої діяльності є Робоча програма з електронної комерції, затверджена 1998 року, у структурі якої наявні пункти, що передбачають захист конфіденційності користувачів, запобігання шахрайству, прозорість та стандартизацію онлайн-торгівлі [6]. У рамках дослідницької роботи щодо електронної комерції країни-члени СОТ здійснюють розробку пропозицій до Робочої програми, серед провідних тенденцій яких є підвищення довіри та безпеки користувачів [7]. До

запропонованих заходів належить насамперед покращення нормативної бази щодо кібербезпеки, захисту конфіденційності, контролю розсилки спаму та інших аспектів, що впливають на захист прав споживачів, які є учасниками інтернет-торгівлі [8].

Прикладом впровадження ефективних заходів для запобігання онлайн-шахрайству є США, що мають один з найбільших ринків електронної торгівлі у світі. Для підвищення безпеки онлайн-платежів у країні встановлено вимоги щодо відповідності організацій, діяльність яких пов'язана зі зберіганням та обробкою платіжних рахунків і транзакцій, міжнародному стандарту PCI DSS, розробленому Радою зі стандартів безпеки індустрії платіжних карток - Payment Card Industry Security Standards Council [9, с. 222-223]. Членами Ради є міжнародні платіжні системи Discover, Mastercard, UnionPay, Visa та інші, що формують власні програми відповідності [10]. Згідно зі стандартом, продавці мають контролювати належний захист даних облікових записів, використовувати шифрування при надсиланні інформації, а на платіжних пристроях мають бути увімкнені параметри безпеки [11]. Сертифікацію стандарту PCI DSS потрібно підтверджувати щорічно.

З 1 липня 2010 року у штаті Вашингтон набув чинності законопроект HB 1149 - Protecting consumers from breaches of security (Про захист споживачів від порушень безпеки) [12], який закріплює вимогу відповідності PCI DSS на законодавчому рівні. У результаті цього Вашингтон став одним зі штатів разом із Невадою та Міннесотою, де невідповідність стандарту тягне за собою юридичні наслідки.

Серед українських сервісів наявні ті, що сертифіковані стандартом безпеки PCI DSS, проте, якщо говорити про взаємодію українського законодавства зі стандартом, то, на відміну від США, в Україні не впроваджено спеціальних заходів щодо забезпечення відповідності вимогам, а безпосередньо Рада зі стандартів безпеки індустрії платіжних карток займається лише розробкою стандартів та не контролює їхнього дотримання [5]. Сам стандарт не замінює вимог національного законодавства держав та не впливає на контроль відповідних організацій державними органами, якщо цього не зазначає у своєму законодавстві окрема країна. Проте, як показує приклад США, врегулювання співвідношення міжнародного стандарту та національного законодавства є вдалим заходом для посилення безпеки електронної комерції.

Безготівкові розрахунки є лише частиною процесу онлайн-торгівлі, регулювання якого потребує безлічі різновекторних інструментів відповідно до специфіки цього виду господарської діяльності, наприклад, регулярної перевірки безпеки сайтів, виявлення підозрілої активності, налагодження шифрування даних. Стандарт безпеки оплати PCI DSS демонструє важливість і ефективність встановлення чітких вимог задля запобігання злочинності та збереження конфіденційності. Тому, зважаючи на активний розвиток електронної комерції, в Україні існує потреба конкретизації та вдосконалення нормативної бази, а також її адаптації до міжнародних стандартів.

Література:

1. Українці витратили 182 млрд гривень на покупки в інтернеті у 2023 році: електронний ресурс / [EVO business] – 2023. URL: <https://evo.business/ukra%0d1%97nci-vitratili-182-mlrd-v-interneti-u-2023/>
2. Українці стали вдвічі частіше натрапляти на шахраїв в інтернеті – опитування: електронний ресурс / [Уніан] – 2021. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ukrajinci-stali-vdvichi-chastishe-natraplyati-na-shahrajiv-v-interneti-opituvannya-novini-ukrajina-11524642.html>
3. Закон України «Про електронну комерцію» / [Верховна Рада України] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
4. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» / [Верховна Рада України] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України «Про захист прав споживачів» / [Верховна Рада України] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
6. Work Programme on Electronic Commerce / [World Trade Organization] – URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/L/274.pdf&Open=True>
7. Work Programme on Electronic Commerce. Trade Policy, the WTO, and the Digital Economy / [World Trade Organization] – URL: <https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=266b297f-46dd-4d08-96b8-5d7a03c48846>
8. ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ: електронний ресурс / [Міністерство економіки України] – URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6d3d0ba1-219b-470a-a9b9-a88f7dbf02ec&title=ElektronnaKomertsia>
9. Досвід запобігання шахрайству в сфері електронної торгівлі в США: науковий журнал / [І. Коновалова]; Науковий вісник Ужгородського національного університету № 68. Серія: Право. – Ужгород. 2021. – с.220-224 - URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/254039/251304>
10. PCI Security Standards Council. About us: електронний ресурс / [PCI Security Standards Council] – URL: https://www.pcisecuritystandards.org/about_us/
11. Frequently Asked Question. How does PCI DSS apply to payment terminals? : електронний ресурс / [PCI Security Standards Council] – URL: https://www.pcisecuritystandards.org/faq/articles/Frequently_Asked_Question/How-does-PCI-DSS-apply-to-payment-terminals/
12. HB 1149 - Protecting consumers from breaches of security / [Washington State Legislature] – URL: <https://app.leg.wa.gov/bills/summary?BillNumber=1149&Initiative=false&Year=2009>

Пунейко Р. Р.,
Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», група ПВ-42
Науковий керівник:
д.ю.н., професор Баїк О. І.,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація: Проаналізовано поняття «господарської діяльності» та її здійснення в умовах воєнного стану, розглянуто правовий статус суб'єктів господарювання та їх ознаки.

Постановка проблеми. Господарська діяльність ніколи не втрачає своєї актуальності, оскільки вона є основою функціонування суспільства та забезпечує виробництво товарів і послуг, задовольняє потреби споживачів, сприяє економічному зростанню, впливає на зростання соціальних та економічних показників держави. Особливо в сучасному світі, де глобалізація та технології змінюються з кожним днем, господарська діяльність зіштовхується з новими викликами та можливостями. Це охоплює розвиток новітніх технологій, зміну споживчого попиту, вплив на навколишнє природне середовище та корпоративну соціальну відповідальність.

Основні матеріали дослідження. Господарська діяльність – це сукупність певних дій і процесів, спрямованих на виробництво, обіг та обмін матеріальних і нематеріальних благ з метою задоволення потреб людей і отримання прибутку. Вона включає в себе такі аспекти, як планування, виробництво, управління ресурсами, збут тощо. Господарська діяльність може здійснюватися як в межах підприємства, так і на рівні держави, господарських об'єднань чи інших організаційних форм. У Господарському кодексі України (далі – ГК України) під «господарською діяльністю» розуміється «діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [1].

Суб'єкти господарської діяльності – це фізичні та юридичні особи, які здійснюють економічну діяльність з метою виробництва, обігу та обміну товарів і послуг. Основними ознаками суб'єкта господарювання є те, що він: – здійснює господарську діяльність; – реалізує господарську компетенцію (правосуб'єктність); – має відокремлене майно, за яке несе відповідальність [2]. Зокрема, у ст. 55 ГК України зазначено, що «суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських

прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством» [1].

Існують такі суб'єкти господарювання: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Ці суб'єкти господарювання мають право відкривати свої філії, представництва, інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [1].

Варто зазначити, що правовий статус суб'єктів господарювання визначено на основі Конституції України, ГК України, ЦК України та інших нормативно-правових актів.

Суб'єкти господарювання в Україні можуть мати різний правовий статус залежно від типу та сфери господарських відносин. Підприємці можуть самостійно здійснювати свою підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи. Підприємства, організації, установи, які мають статус юридичної особи та володіють майном можуть здійснювати права та обов'язки від свого імені. Господарські об'єднання фізичних або юридичних осіб, які об'єднуються для спільної господарської діяльності, структурні підрозділи юридичних осіб, а також міжнародні організації, які утворені за законами інших країн здійснюють свою діяльність на території України відповідно до законодавства [1].

Статтею 417 ГК України передбачено, що «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [1].

В умовах воєнного стану основним завданням країни є збереження економічної стабільності та оборона держави. Законодавче регулювання господарської діяльності спрямоване на те, щоб суб'єкти могли здійснювати свою діяльність та розвиватись навіть в таких складних умовах. Щоб стимулювати розвиток національної економіки та підприємництва, необхідно реформувати державну податкову політику з метою спрощення всіх процедур економічного значення. Зокрема, Законом України «Про внесення зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», було введено тимчасовий механізм оподаткування суб'єктів господарювання, зокрема: підвищено ліміт доходу для використання умов спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку до 10 млрд грн; знято обмеження щодо видів діяльності (крім діяльності з підакцизними товарами, грального бізнесу, обміну валют та видобутку та реалізації корисних копалин); встановлено нульову ставку акцизу на пальне тощо [3].

Висновки. Отже, господарська діяльність залишається актуальною та важливою складовою сучасного життя, яка постійно еволюціонує та адаптується до змін у соціально-економічному середовищі. У період воєнного стану держава намагається створити всі необхідні умови для подальшого ведення своєї господарської діяльності. Сьогодні в Україні деякі підприємства працюють повноцінно, а окремі – не в повному обсязі. Звісно ж суб'єкти господарювання зазнали чималих збитків від початку повномасштабного вторгнення, проте господарська діяльність продовжує функціонувати, розвиватись та підвищувати економічний стан України.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 08 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Шинделяр Д. М. Особливості правового статусу суб'єктів господарювання. *Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності*: матеріали I Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 22 грудня 2023 року). С. 151–153. URL: <https://archive.mcn.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/934/952> (дата звернення: 16.03.2024).
3. Чупрін О. О. Особливості господарювання в умовах воєнного часу: законодавство та правозастосовча діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 167–169. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/41.pdf (дата звернення: 18.03.2024).

Саковський Андрій Анатолійович,

доктор юридичних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту № 2

Національна академія внутрішніх справ

Костюк Іван Іванович,

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У соціальному відношенні природа протиправної поведінки формується під впливом історико-правових аспектів розвитку суспільних відносин. Особливий вплив на формування цих процесів мають історичні події, культурні тенденції, соціальні зміни, релігійні переконання, економічні фактори, політичні реформи, включаючи розвиток технологічних інновацій, переформатування міжнародних відносин, трансформації правових систем тощо.

Відповідно до соціальної психології, причини протиправної поведінки залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливали на формування

особистості протягом життя [1]. Кожна людина, як індивідуальний суб'єкт, вступає у взаємозв'язок з оточуючим середовищем, сприймаючи і оцінюючи його відповідно до власних цінностей, уявлень та унікальних характеристик. Тобто, основні детермінанти протиправної поведінки лежать в основі як самої особистості, так і в її оточуючому середовищі, що створює невід'ємний зв'язок між психологічними та соціологічними явищами.

Зовнішнє оточення є важливою складовою у формуванні особистості, її переконань, цінностей та поведінки. Такі фактори як сім'я, школа, робочий колектив, коло спілкування, культурні норми, значущі події тощо впливають на сприйняття індивідом світу та формують зовнішні умови його протиправної поведінки. Сформувавши і освоївши певні норми та стандарти, погляди та цінності, людина на кожному новому етапі свого життя, в кожній конкретній ситуації, реагує відповідно до освоєних норм. Причому поява нового фактору у взаємодії із зовнішніми обставинами може призвести до змін у когнітивних, емоційних і поведінкових аспектах суб'єкта та вплинути на його реакцію відповідно до ситуації [2].

Тобто, суб'єктивні причини будь-якого кримінального правопорушення мають соціальне обґрунтування. До прикладу несприятливі економічні та соціальні умови, такі як рівень безробіття, економічний стрес, низький рівень життя активно впливають на криміногенну ситуацію в країні. Адверсний вплив цих процесів обумовлюється й неефективністю правосуддя та правоохоронної системи держави. Наприклад, недостатня реакція на правопорушення в системі органів державної влади порушує принципи справедливості, рівності, законності, порядку та ефективності державного управління. Як наслідок злочинні елементи впроваджуються в державні структури з метою використання свого впливу для подальшої більш масштабної кримінальної практики. Це призводить до втрати довіри громадян щодо владних структур, зростання соціальної напруги, зниження ефективності вирішення суспільно-правових проблем, зменшення легітимності влади та порушення ефективності заходів з протидії загрозам національній безпеці та оборони країни.

Не менш важливим аспектом є відсутність загальної стратегії розвитку та виховання громадянської активності, що призводить до недостатньої підтримки державних ініціатив з профілактики злочинності та обмеженої ефективності механізмів впливу на формування суспільства. Ця ситуація може виявлятися у недостатньому розвитку освітніх програм, спрямованих на виховання правової свідомості населення. Додаткові ускладнення виникають у процесі інтеграції соціально вразливих верст населення через недостатню увагу держави до їх життя та потреб. Відсутність спрямованих заходів щодо формування моральних і етичних цінностей серед молоді може спричинити зростання кримінальної активності серед молодіжної аудиторії тощо.

Отже, деструкція у економічних, демографічних, культурних, освітніх та інших сферах, що визначають життя, розвиток, можливості та досягнення суспільства створює умови криміналізації суспільства. Саме у цих аспектах, а не в природніх особливостях людини, закладені основні причини протиправної поведінки. Проте, ігнорувати такі психологічні характеристики як відчуженість,

відсутність адаптації, агресивність, імпульсивність, низький рівень психологічного благополуччя не зовсім є правильним. Оскільки ці особистісні характеристики формуються саме з урахування зовнішніх чинників.

Тому, причини криміналізації суспільства можна розглядати в двох близьких, але протилежних за значенням аспектах, а саме, причин злочинної поведінки та причин злочинності. Причини злочинної поведінки вказують на конкретні фактори або умови, які спричинили протиправні діяння. Вони залежать від різноманітних чинників включаючи соціальні, психологічна, економічні, культурні, демографічні, освітні умови. З іншого боку, причини злочинності можуть вказувати на більш широкий контекст або загальну тенденцію до вчинення кримінальних правопорушень у певному суспільстві або його окремих групах. Вони відображають загальне уявлення про криміногенну ситуацію, враховуючи більш широкі соціальні та структурні фактори, такі як економічна нерівність, соціальна дезорганізація, недостатня ефективність правосуддя, недосконалість законодавства, інституціональна дезорганізація тощо.

Основним стимулом протиправної поведінки є мотив та мета. Ці елементи визначають наміри та причини діяльності суб'єкта правопорушення. Саме у них закладені спонукальні фактори до вчиненого, навіть якщо вони суперечать закону або моральним нормам. Мотив представляє собою внутрішню силу, що підштовхує особу до вчинення правопорушення і відображає його цілі (мету) та особистісний сенс.

Наведені у юридичній літературі класифікації мотивів кримінальних правопорушень не є однозначними та єдино правильними. У будь-якому випадку підходи до їх визначення мають спиратися на особистісні (внутрішні) та соціальні (зовнішні) аспекти причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень [3; 4]. У цьому контексті, одне і теж саме протиправне діяння за мотивами вчинення може відрізнятися одне від одного, залежно від різних біологічних, національних, політичних, релігійних, соціальних характеристик, які впливають на індивідуальні чи групові мотивації [4; 5]. Перш за все це пояснюється різноманітністю індивідуальних та соціальних факторів, які впливають на мотивацію вчинення протиправних діянь їх суб'єктами, що робить універсальну класифікацію для фахівців у галузі психології, соціології, кримінології та криміналістики малоюмовірною.

Мотиви самі по собі не є протиправними. Протиправність мотивів визначається через поведінку суб'єкта правопорушення, яка залежить від обраного ним способу їх реалізації. Тобто, невміння чи небажання правопорушника сформулювати справжні мотиви своєї поведінки не пом'якшує або не звільняє його від відповідальності. Відповідальність перед законом винний несе за вчинення умисних чи необережних діянь, які заборонені законом, з урахуванням внутрішніх (суб'єктивних) чи зовнішніх (об'єктивних) ознак, що безпосередньо впливають на оцінку його дій або бездіяльності.

Отже, протиправна поведінка є результатом впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, включаючи соціальний тиск, владу, аномію тощо. Ці фактори можуть

призвести до втрати здатності людини діяти відповідно до моральних норм та принципів встановлених суспільством.

Література:

1. Талдикін О. Соціологія права. Структурно-логічні схеми і таблиці: Навчальний посібник / О. В. Талдикін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.;
2. Berkowitz, L. (1993). Aggression: its causes, consequences, and control. New York, McGraw-Hill. 485. ULR: <https://searchworks.stanford.edu>;
3. Зелінський А. Кримінальна психологія: Науково-практичне видання. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.;
4. Комаринська Ю. Мотиви вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Юридична психологія, 2022. № 1(30). С. 94-102. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223001.94>;
5. Савченко А. Класифікація мотивів злочину. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2000, № 4. С. 126-131;
6. Величенко Л. Психологія особистості злочинця як суб'єкта незаконного обігу зброї та боєприпасів. Юридична психологія, 2022. № 1(30). С. 74-84. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223102.74>.

Сидоренко Дмитрій Володимирович
Аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права
Державного університету інфраструктури
та технологій

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Аналіз зарубіжного досвіду захисту прав інтелектуальної власності є необхідним для виявлення певних впливових моментів на систему забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, кроки до її становлення та розвиток.

Виникнення терміна «інтелектуальна власність» припадає на кінець XVIII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві на ґрунті теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Дідро, Руссо). Відповідно до цієї теорії право творця будь-якого творчого результату – чи то літературного твору, чи винаходу – є його невід'ємним природним правом, що виникає із самої сутності творчої діяльності та існує незалежно від визнання цього права державною владою [1, с. 16-17].

Одним із перших нормативно-правових актів, який на міжнародному рівні закріпив категорію «інтелектуальна власність» є Конвенція про заснування

Всесвітньої організації інтелектуальної власності, котра була підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року з метою сприяння охороні інтелектуальної власності в цілому світі у прагненні модернізувати та підвищити ефективність адміністрування установ у сфері охорони промислової власності, охорони літературних та художніх творів [2, с. 155].

Існує цілий ряд міжнародних договорів, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності на міжнародному рівні. Однак, серед міжнародних стандартів щодо правової охорони інтелектуальної власності особливу роль відіграє Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, функції адміністрування якої покладені на Світову організацію торгівлі. Угодою ТРІПС встановлені норми, що погоджені країнами – членами СОТ як мінімальні вимоги до правової охорони інтелектуальної власності. Всі країни – члени СОТ, а також ті країни, які хотіли б стати її членами в майбутньому, повинні дотримуватися цих норм [3, с. 44].

У технологічно розвинених країнах 80–95% приросту ВВП припадає на частку нових знань, втілених у техніці і технологіях. Об'єм світової торгівлі ліцензіями на об'єкти інтелектуальної власності щорічно зростає на 12%, а обсяги експорту наукомісткої продукції приносять, в середньому, США близько 700 млрд. дол. США, Німеччині – 500 млрд. дол. США, Японії – 400 млрд. дол. США [4, с. 12].

Вітчизняні науковці та виробники займають, на думку дослідників, пасивну позицію в процесах формування та використання інтелектуальної власності, що призводить до втрати значних секторів патентного ринку, і, відповідно, до суттєвих втрат коштів на товарних ринках [5, с. 37]. Що, на нашу думку можна обґрунтувати тим, що держава приділяє недостатню кількість уваги на розвиток права інтелектуальної власності, а відповідно і захист цього права. Доцільно було б навести приклад, про формальне утворення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності указом Президента від 29 вересня 2017 року, який до сьогодні не був створений фактично. Тим часом в зарубіжних країнах такі спеціалізовані суди створені фактично.

В багатьох країнах ЄС, зокрема таких, як Великобританія, Німеччина та інших існує спеціальний орган судової влади, тобто спеціалізовані патентні суди. Це дозволяє значно спростити та пришвидшити процес розгляду справ, скоротити кількість інстанцій котрі необхідно пройти до судового розгляду [2, с. 156].

Щодо методів захисту прав інтелектуальної власності, то Сполучені Штати Америки відповідно до положень Угоди ТРІПС, як і багато інших країн, передбачають можливість подання цивільних позовів у справах про порушення прав інтелектуальної власності, включаючи права на винаходи, об'єкти авторського права, торговельні марки та комерційну таємницю. У Сполучених Штатах Америки такі позови в рамках цивільного судочинства здійснюються в порядку судового провадження. У багатьох інших країнах захист прав інтелектуальної власності здійснюється в порядку адміністративного провадження в адміністративних судах. Відповідно до міжнародних стандартів прийнятними є обидва методи захисту прав інтелектуальної власності [3, с. 46].

Окрім того, в країнах ЄС активно використовується процедура «Takedown Notice». Суть даної процедури полягає в тому, що особа при виявленні порушення її авторського права в інтернет-мережі чи то на медіа- просторах має змогу звернутися до власника сайту, чи то власника телеканалу, газети, радіохвилі з претензією використання матеріалу. Власники в свою чергу повинні протягом доби заблокувати доступ до інформації на 10 днів або взагалі знищити її. Для прикладу в США передбачений розділ 512 «Про авторське право у цифровому тисячолітті» саме «Takedown notice» – вимога про видалення контенту, який був створений ще в 1998 році. В Нідерландах ще в 2009 році був прийнятий закон «Hadoři», який теж має на меті боротьбу з незаконним використанням інтелектуальної власності [2, с. 156].

Як висновок розгляду зарубіжного досвіду захисту права інтелектуальної власності в порівнянні з Україною, то важливим та необхідним кроком до розвитку державного захисту права інтелектуальної власності буде фактичне створення в Україні спеціального органу судової влади з питань захисту інтелектуальної власності - Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який формально вже існує відповідно до чинного указу Президента України №299/2017 від 29 вересня 2017 року.

У країнах ЄС створені та функціонують спеціалізовані патентні суди (наприклад, Великобританія та Німеччина), що є надзвичайно важливим кроком становлення та розвитку захисту права інтелектуальної власності, а також покращення умов надання цього захисту.

Література:

1. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / За заг ред канд. юрид. наук, доц. Нестерцової Собакарь О.В. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 140 с.
2. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції/ Курганова Д.Р., Кобзар Т.С. // 2017. – с. 155-158.
3. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.», 2007.– 448 с.
4. Федулова Л. Нова роль інтелектуальної власності / Л. Федулова // Інтелектуальна власність.– 2008.– №4. – С. 10–19.
5. Любенюк Н.О. Інтелектуальна власність та її роль у сучасних умовах господарювання / Н.О. Любенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 9 (98). – с.33-38.

Синиця Вікторія Тарасівна

студентка 3 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права,
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна
Мартюк Аліна Сергіївна

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Важко применшити важливість порівняльно-правової характеристики спадкових правовідносин між Україною та зарубіжними країнами з ряду певних причин. По-перше, це дозволяє зрозуміти різноманітність підходів до спадкування та спадкового права в різних культурних та правових аспектах. По-друге, таке дослідження сприяє виявленню недоліків та переваг існуючих систем, що може бути корисним для вдосконалення власного спадкового законодавства. По-третє, це сприяє обміну досвідом між країнами та створює можливості для уніфікації підходів у міжнародній практиці. Нарешті, розуміння різниці у спадкових правовідносинах допомагає уникнути конфліктів та непорозумінь під час процедури спадкування.

Однією з найважливіших особливостей спадкових правовідносин в Україні є система спадкування за законом та за заповітом. Згідно з цією системою, спадкоємці можуть успадковувати майно, відповідно до встановлених законом правил (спадкування за законом), або згідно з волею спадкодавця, вираженої в заповіті (спадкування за заповітом). Ця система надає спадкодавцям можливість самостійно визначати, яким чином їхнє майно буде розподілене після їх смерті [1].

Крім того, важливим аспектом є право спадкоємців на відмову від спадщини. Українське цивільне право надає спадкоємцям можливість відмовитися від спадщини в певних випадках, наприклад, у випадку коли спадкоємець не бажає брати на себе відповідальність за заборгованість спадкодавця, або не бажає приймати певне майно [2].

У Франції спадкові правовідносини мають декілька ключових особливостей. По-перше, за французьким правом існує поняття резервної частини спадщини, яка обмежує право спадкоємця вільно розпоряджатися своїм майном у заповіті. Ця резервна частина не може перевищувати 3/4 майна спадкоємця [3].

По-друге, спадкоємець має право зробити вибір щодо реалізації права на спадщину протягом 10 років після відкриття спадщини. Якщо спадщину було прийнято спадкоємцем, він несе відповідальність за заборгованість померлого, навіть якщо ця заборгованість стосується власного майна спадкоємця.

Крім того, важливою особливістю є те, що спадщина в Франції переходить безпосередньо до спадкоємців, без проміжного переходу до третіх осіб. Це відрізняє французьке спадкове право від права, що існує у Великобританії та

США, де спадщина спочатку переходить до третіх осіб, а потім до спадкоємців [4].

Спадкове право в США передбачає всього два варіанти: вступ в спадщину за заповітом та спадкування за законом.

Однак обидва вони мають по кілька різновидів, а також спадкове законодавство передбачає можливість відмовитись від вступу в право на спадщину в США [5].

Основні відмінності спадкових правовідносин у США порівняно з іншими країнами полягають у тому, що в американському законодавстві відмова від прийняття спадщини вважається окремим правом спадкоємця, оскільки американське право не визнає права спадкування як самостійного суб'єктивного права спадкоємця. Крім того, в США існує субінститут виконання заповіту, який є настільки самостійним у своїх правах, що може навіть передати свої повноваження щодо спадщини шляхом складання власного заповіту. Також в американському спадковому праві спадкоємці набувають право власності на спадщину на момент смерті спадкодавця незалежно від існування заповідальних розпоряджень.

У Німеччині спадкові правовідносини включають в себе різні аспекти, але одним з найважливіших є спадковий договір. Згідно з § 1941 Німецького цивільного укладення, спадковий договір є правочином на випадок смерті, в якому обидві сторони або лише одна сторона, але з силою договірного зобов'язання, приймають розпорядження щодо спадщини. Це означає, що спадковий договір може бути укладений між сторонами заздалегідь і містити умови щодо передачі майна після смерті однієї зі сторін.

У Німеччині спадковий договір вважається важливим аспектом спадкових правовідносин, оскільки він дозволяє сторонам заздалегідь регулювати передачу майна після смерті. Цей вид спадкування відрізняється від спадкування за заповітом та за законом, оскільки він базується на угоді між сторонами [6].

Отже, спадкові правовідносини в Україні відрізняються системою спадкування за законом та за заповітом, що дає спадкодавцям можливість визначати розподіл майна після смерті. Також важливим аспектом є право спадкоємців на відмову від спадщини. У Франції розподіл спадщини контролюється резервною частиною майна та правом вибору щодо прийняття спадщини протягом 10 років. У США принципи спадкового права визначаються вибором між вступом в спадщину за заповітом чи за законом, а також правом на відмову від спадщини. У Німеччині відзначається значна роль спадкового договору, що дозволяє сторонам заздалегідь регулювати передачу майна після смерті. Кожна з цих систем має свої особливості, які впливають на спадкові правовідносини у кожній з цих країн світу.

Література:

1. Цивільний кодекс України. (ст. 1217)
2. Цивільний кодекс України. (ст. 1273)
3. Law. 2018; Випуск 889, Номер 1 : 175-181
4. Валах В. В. Спадкове право зарубіжних країн.

5. Валах В.В. Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах (Франції, Німеччині, США).
6. Тарасюк І. Порівняльно-правова характеристика інституту спадкового договору в Україні та Європейських країнах. Проблеми цивільного права та процесу.

Трофімчук С.В.

Студентка 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету

Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна.

Науковий керівник:

Подоян Юлія Олександрівна

к.ю.н., доцент кафедри господарського та транспортногo права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна.

ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Воєнний стан є важливим чинником, що впливає на економічну ситуацію країни. В умовах воєнного конфлікту, стабільність ринків порушується, а загрози монополізації збільшуються. Наявність воєнного стану може призвести до зростання влади деяких компаній на ринку за рахунок залякування конкурентів або використання військових конфліктів для отримання переваг. Це може призвести до збільшення цін на товари та послуги, обмеження доступу до ринку для нових учасників та загрози для ефективного функціонування економіки в цілому. Антимонопольний комітет (АМК) відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності ринкової конкуренції та захисті від монополізації, особливо в умовах воєнного стану. [1]

Основний текст. Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. [2]

У зв'язку з початком військової агресії Росії проти України та запровадженням воєнного стану, Антимонопольний комітет України (АМКУ) переніс свою роботу з міста Києва до Львова. Проте, станом на сьогодні, АМКУ відновив свою діяльність у Києві. На жаль, впровадження воєнного стану

вплинуло на роботу комітету, більша частина його функцій була тимчасово призупинена.

Розпорядження від 7 березня 2022 року передбачало призупинення розгляду різних справ АМКУ до закінчення або скасування воєнного стану. Це включало розгляд заяв та справ щодо надання дозволу на узгоджені дії та концентрацію, порушення законодавства про захист економічної конкуренції, захист прав та запобігання недобросовісній конкуренції, надання попередніх висновків про узгоджені дії та концентрацію, перевірку або перегляд рішень АМКУ, а також скарги про державну допомогу та порушення законодавства у сфері публічних закупівель. [3]

До закінчення або скасування воєнного стану також було вирішено зупинити розміщення рішень про скарги щодо порушень законодавства у сфері публічних закупівель в електронній системі закупівель, а також надання інформації на запити та інші вимоги АМКУ, строки відповідей на які припадали на 25 лютого 2022 року та пізніше.

Ці заходи стали необхідними для забезпечення ефективного функціонування АМКУ в умовах воєнного стану та забезпечення його відповідності законодавству та міжнародним стандартам. [4]

У воєнний час важливо розробити ефективну стратегію дій для Антимонопольного комітету. На мою думку, спочатку необхідно визначити пріоритетні напрямки діяльності, такі як моніторинг ринків, реагування на ознаки монополізації та вжиття заходів для запобігання антиконкурентних практик. Далі, важливо забезпечити ефективну координацію з іншими відомствами та органами влади для максимального впливу та уникнення дублювання функцій. Наприклад, співпраця з правоохоронними органами може допомогти виявити та припинити антиконкурентні угоди або зловживання під час воєнного стану. Крім того, Антимонопольному комітету варто розглянути можливість впровадження механізмів швидкого реагування на загрози для конкуренції, що дозволить оперативно реагувати на нові та екстрені ситуації.

Антимонопольний комітет виступає як ключовий регулятор для забезпечення стабільності ринку та запобігання монополізації в будь-яких умовах, включаючи періоди воєнного стану. У таких кризових ситуаціях, діяльність АМК стає ще більш важливою для збереження ринкової конкуренції та захисту інтересів споживачів. Основні завдання комітету у цей період включають моніторинг ринків на предмет ознак монополізації, реагування на антиконкурентну поведінку та застосування антимонопольного законодавства для забезпечення справедливих умов конкуренції. [5]

Крім того, АМК здійснює роботу з попередження монополізації важливих галузей економіки, таких як енергетика, продовольчий сектор, медична сфера та інші, що є ключовими для забезпечення життєвих потреб населення в умовах воєнного конфлікту.

Висновки. У висновку хочу підкреслити важливість ролі Антимонопольного комітету в забезпеченні стабільності ринку та захисту конкуренції під час воєнного стану. Це ключовий орган, який відповідає за запобігання монополізації та антиконкурентної поведінки, що можуть

загрожувати ефективності економіки та добробуту населення. На підставі проведеного аналізу та розглянутих аспектів діяльності АМК в період воєнного стану, можна зробити висновок про необхідність підтримки та посилення ролі цього органу в умовах кризи.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Валерія Малицька «Воєнний стан в Україні. Пояснюємо, до якого числа та що треба знати», 12 Лютого 2024
URL:<https://vikna.tv/video/ukrayina/voyennyj-stan-v-ukrayini-prodovzhyly-do-yakogo-chysla-i-shho-potribno-znaty/>
2. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» 1993р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
3. Розпорядження Антимонопольного комітету України «Розпорядження про деякі питання організації діяльності Антимонопольного комітету України в умовах воєнного стану» від 7 березня 2022р.
URL:<https://amcu.gov.ua/news/rozporyadzhennya-pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-diyalnosti-antimonopolnogo-komitetu-ukrayini-v-umovah-voyennogo-stanu>
4. Ніна Сидоренко «Як АМКУ адаптував свою роботу до умов воєнного стану» 20 травня 2022р.
URL:<https://lcf.ua/thought-leadership/antitrust-law/yak-amku-adaptuvav-svoyu-robotu-do-umov-voyennogo-stanu/>
5. ЗУ «Про захист економічної конкуренції» 2001р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

Шемітько Ангеліна Василівна,

студентка 2 курсу, юридичного факультету,
група 2213

Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Мусієнко Володимир Володимирович,

к.ю.н., доцент, професор Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

РОЗГЛЯД НІКЧЕМНИХ ПРАВОЧИНІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація: В роботі досліджується актуальність розгляду нікчемних правочинів, їхні прояви у сучасному законодавстві та погляди, пов'язаним з нікчемними правочинами у різні часи, науковців, що присвячували свої дослідження даному питанню.

Постановка проблеми. Серед способів набуття, зміни або припинення вже існуючих цивільних прав та обов'язків найпоширенішими є правочини, тобто дії осіб, спрямовані на досягнення вищезазначених результатів. На тлі стрімкого розвитку інформаційних технологій та швидкісного темпу життя, суспільство стикається зі зростаючою кількістю нікчемних правочинів, що можуть бути викликані різними факторами. Ми часто стикаємося з правочинами у повсякденному житті. Той факт, що правочини є настільки поширеним явищем, робить ще більш важливим розгляд проблеми недійсності правочину, а особливо проблеми недійсності нікчемних правочинів.

Основний текст. Дійсність правочину є необхідною умовою для того, щоб правочин породив той ефект, заради якого він був укладений. Ця концепція, відома як принцип розумної активності, нагадує нам про важливість свідомого та продуманого вчинку в сучасному світі. Навіть найдрібніші дії можуть мати великий вплив, якщо вони здійснюються свідомо та спрямовано до досягнення конкретних цілей. Таким чином, розуміння причин, механізмів та наслідків нікчемних правочинів у сучасному суспільстві має велике значення для подальшого розвитку та вдосконалення як суспільства в цілому, так і кожного окремого індивіда. Відсутність усвідомленості та відповідальності за свої дії може призвести до негативних наслідків не лише на рівні особистого задоволення, але й на рівні соціального благополуччя та загального прогресу.

Відповідно до статті 203 Цивільного кодексу України, умови, дотримання яких є обов'язковим для того, щоб укладений правочин вважався дійсним, є :

- 1) він не може суперечити чинному законодавству, а також інтересам держави або суспільства;
- 2) його учасники повинні мати необхідний обсяг цивільної дієздатності для укладання правочину та виражати через нього своє вільне волевиявлення;
- 3) він повинен бути спрямованим на реальне настання обумовлених ним наслідків;
- 4) якщо правочин укладається батьками (усиновлювачами), тоді він також має відповідати інтересам їхньої дитини [1].

Надзвичайно важливим є те, що стаття 216 цього кодексу передбачає:

1. Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

2. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

3. Правові наслідки, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів [1].

Поділ недійсних правочинів на дві основні групи: оспорювані правочини та нікчемні правочини, передбачено самим цивільним кодексом. Розмежування цих видів чітко обґрунтоване, по-перше, пряме визначення недійсності в законі (нікчемний правочин є недійсним, оскільки його недійсність прямо встановлена законом; оспорюваний правочин є недійсним лише за наявності спору про його недійсність); по-друге, необхідність судового рішення про недійсність правочину (таке рішення не потрібне для нікчемного правочину, але необхідне для оспорюваного правочину).

До прикладу, нікчемними є правочини: укладені з недодержанням обов'язкової нотаріальної форми (ч.1 ст.219 Цивільного кодексу України); укладені малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без належного схвалення (ст.221 Цивільного кодексу України); укладені недієздатною фізичною особою (ст.226 Цивільного кодексу України); які порушують публічний порядок (ст.228 Цивільного кодексу України)

Дослідивши декілька думок різних науковців, щоб отримати різні погляди та можливі варіанти поліпшення, удосконалення даного питання, варто зазначити, що значна кількість науковців вважає, що судові рішення про визнання нікчемного правочину недійсним не є необхідним лише теоретично, а на практиці сторонам нікчемного правочину або третім особам складно захистити свої порушені права без такого рішення, а тому вони часто змушені звертатися до суду за підтвердженням недійсності такого правочину. Таку думку висловлювала, зокрема, Н. С. Хатнюк, яка пропонувала внести зміни до чинного законодавства таким чином, щоб класифікація нікчемних та оспорюваних правочинів не залежала від того, чи потрібне судові рішення про їх недійсність, чи ні [2, ст. 144]. У такому випадку всі нікчемні правочини, які на практиці потребують судового підтвердження їх недійсності, були б віднесені до категорії оспорюваних. Заборовський Віктор Вікторович, в свою чергу, зауважив, що якщо недійсність нікчемного правочину буде підтверджена судом, то таким чином особа зможе безперешкодно застосувати відповідні наслідки правочину і тим самим захистити свої права та інтереси, що, на жаль, не завжди можливо без такого доказу.

Такий науковець, як І. А. Безклубий, здійснив дослідження суперечностей поняття «нікчемний правочин» у вітчизняному цивільному праві, вказав, що загальне правило щодо наслідків вчинення протиправних дій передбачає настання реституції, тобто кожна з сторін зобов'язана повернути другій стороні в натурі несе, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема, тоді, коли одержане полягає в користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, що існують на момент відшкодування. Винна у вчиненні протиправних дій сторона зобов'язана відшкодувати другій стороні або третій особі заподіяні збитки та моральну шкоду. З метою усунення невідповідності термінології окремі загальні норми гл. 16

(Правочини) ЦК України доцільно скорегувати. Так, у тексті ЦК України словосполучення "недійсний правочин" у всіх відмінках слід замінити словосполученням "протиправна дія". Частину 1 ст. 202 ЦК України пропонується викласти в такій редакції: "Правочином є правомірна дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків". Доцільно було б назву ст. 204 ЦК України запропонувати у такій редакції: "Стаття 204. Презумпція правомірності дії", а зміст цієї статті може складати така дефініція: "дія є правомірною, якщо її недійсність прямо не встановлена законом або якщо вона не визнана судом недійсною"[3, ст. 52] .

Висновки. Отже, перейду до висновку у цивільному законодавстві проведено чітку класифікацію недійсних правочинів, що дає конкретну можливість розмежовувати види недійсних правочинів, існує доволі ґрунтовна нормативно-правова база, але поряд із цим присутні деякі дефекти що дає нам змогу говорити про необхідність реформування подальшого законодавства у цій сфері. Розгляд нікчемних правочинів у сучасному суспільстві стає необхідним у контексті постійного пошуку шляхів покращення якості життя та підвищення ефективності систем. Незважаючи на те, що ці дії можуть здатися дрібними або непомітними, їх накопичення може мати серйозні наслідки для розвитку суспільства та індивідуального благополуччя кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Хатнюк Н. С. Юридична природа нікчемних правочинів. Правове регулювання економіки: зб. наук. пр. 2008. № 8. С. 133–145.
3. Безклубий І. А. Чинність правочину. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2008. № 2. С. 49–53.

УДК 347

Шундик В.,
студентка 3 курсу 2113 групи,
юридичний факультет.
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, професор
кафедри Цивільного та кримінального права
Мусієнко В. В.

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГАРАНТІЙ. НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ

Гарантією є двосторонній договір, за яким одна організація (гарант) зобов'язується нести майнову відповідальність перед кредитором за неналежне

виконання зобов'язань боржником. Гарантія має багато схожих рис із порукою, тому норми, які регулюють договір поруки, поширюються і на договір гарантії, якщо інше не передбачене законодавством.

І, згідно статті 560 Цивільного Кодексу України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.[1].

Залежно від того, для чого видається гарантія, розрізняють наступні її види: тендерна, гарантія платежу, митна, гарантія виконання контракту, гарантія повернення авансового платежу.

За способом видачі гарантія буває:

пряма – видається гарантом безпосередньо бенефіціару, згідно з інструкціями принципала;

непряма – коли гарант видає гарантію бенефіціару відповідно до вказівок принципала (зазвичай це інший банк) в обмін на його зустрічну гарантію (контргарантію). Непряму гарантію використовують у міжнародних договорах.[3].

Гарантії відрізняються за суб'єктом, який бере на себе зобов'язання, за процедурою їх укладення, а також за джерелами фінансування, що використовуються для забезпечення повернення кредиту. У ролі суб'єкта гарантії можуть виступати фінансово стійкі підприємства або спеціалізовані установи з достатніми фінансовими ресурсами. Проте у банківській практиці, майже завжди, гарантії надаються самими банками-кредиторами чи іншими банківськими установами, які здійснюють надання міжнародних кредитів. При іншому виді гарантії фінансово стійке підприємство або організація, з яким позичальник має систематичні виробничі та комерційні зв'язки, виступають гарантами. Однак для банку-кредитора потрібно отримати інформацію щодо фінансової стабільності підприємства-гаранта. У випадку, коли це підприємство обслуговується тим же банком, що й позичальник, така задача вирішується досить просто.

Строк дії гарантії, як правило, встановлюється на 10 – 15 днів довше, ніж строк погашення кредиту, що забезпечується гарантією. Гарантійний лист складається у двох примірниках. Другий примірник гарантійного листа з поміткою банку, який обслуговує гаранта, щодо прийняття гарантії, передається до банку позичальника, після чого проводиться кредитування під гарантію.

Ефективність гарантії як засобу забезпечення кредитів залежить від кількох ключових факторів. По-перше, критичним є оцінка фінансової стійкості гаранта банком-кредитором. Якщо фінансовий стан гаранта неоднозначний або невідомий, гарантія може бути посиленою заставою його майна. У випадку, коли банк має довіру до фінансової стійкості гаранта, може бути використана звичайна гарантія. По-друге, перед тим як видача гарантії, банк повинен переконатися, що гарант готовий виконати свої зобов'язання. Це може включати особисту зустріч та обговорення з гарантом, щоб підтвердити його готовність виконати гарантійне зобов'язання. Гаранти не повинні надавати гарантії на суму,

яка перевищує їх здатність на її виконання, обмежуючи суму гарантії обсягом їх власного капіталу.

Гарантія має як свої переваги так і недоліки. До основних переваг банківських гарантій можна віднести наступні:

- це ефективний спосіб забезпечення виконання фінансових/ контрактних зобов'язань і страхування ризиків;

- це недорога форма фінансування в розрізі її безресурсного характеру (гарантії зазвичай є дешевшими, ніж традиційний комерційний кредит);

- зручний інструмент торгового фінансування;

- оперативне оформлення у порівнянні зі стандартним кредитом;

- мінімальний пакет документів для оформлення гарантії;

- можливе надання гарантій без забезпечення;

- гарантія дозволяє економити оборотні кошти та прискорювати розрахунки;

- для покупця це економія на вартості фінансування залучення нових продавців до співпраці та збільшення обсягів закупівель, можливість отримання від продавця товарного кредиту використання розміщених депозитів в якості застави, подовження терміну відстрочення платежу;

- для продавця, це збільшення кола потенційних покупців, отримання фінансування у вигляді авансового платежу, зниження ризиків по угоді при наданні товарного кредиту покупцям.

Якщо ж говорити про недоліки, використання такого інструменту як банківська гарантія в Україні, тягне за собою наступні можливі ризики:

- невизначеність вартості гарантії, якщо вона не підкріплена грошовим вкладом (депозитом) або іншим забезпеченням (забезпечена гарантія), з тої причини, що протягом дії кредитної угоди фінансовий стан принципала може змінитися;

- використання даного способу забезпечення навіть за умови безспірного списання суми заборгованості з рахунку принципала, тягне за собою можливу судову справу, що не можна вважати позитивним.

Окрім того, якщо говорити про електронну тендерну гарантію, то враховуючи, що це відносно новий вид операцій для банку та відсутня достатня практика і належне нормативне забезпечення, учасники правовідносин стикаються з численними труднощами та законодавчими прогалинами. Тому на даний момент усунення недоліків в регулюванні банківської гарантії, правильне розуміння нормативно-правової основи та узагальнення практики застосування судами норм щодо банківських гарантій є критично важливими для надання українському бізнесу зручного та законодавчо регламентованого інструменту торгового фінансування. Тому варто провести аналіз реальних недоліків, з якими сьогодні стикаються учасники банківських гарантій в Україні.[2].

Висновок. Банківська гарантія є важливим інструментом для забезпечення виконання фінансових та контрактних зобов'язань, забезпечуючи ефективне страхування ризиків і сприяючи зручності торгового фінансування. Вона має численні переваги, такі як оперативність, ефективність і зниження вартості фінансування. Проте, разом з тим, використання банківської гарантії не позбавлене ризиків, таких як невизначеність вартості та можливість судових суперечок. Особливо варто звернути увагу на електронні тендерні гарантії, які потребують

удосконалення нормативно-правового забезпечення та практики застосування. Для подальшого розвитку та забезпечення ефективного використання банківських гарантій в Україні, необхідно усунути існуючі недоліки, такі як невизначеність вартості, і забезпечити належне регулювання, розуміння нормативно-правової бази та узагальнення практики застосування судами. Це допоможе створити більш комфортні умови для бізнесу і забезпечити надійний механізм забезпечення фінансової стабільності та розвитку економіки країни.

Список використаних джерел

1. Цивільний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2838>
2. Переваги та недоліки банківської гарантії як засобу забезпечення зобов'язань URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2218
3. Що таке гарантія. SmartTender.
URL: <https://smarttender.biz/terminy/view/garantiya/>

УДК 346.1

Шурак В. І.,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», група ПВ-42

Науковий керівник:

д.ю.н., професор Баїк О. І.,

професор кафедри цивільного права та процесу,

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ГОСПОДАРСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ЗМІСТ ТА ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ

Анотація: Проаналізовано поняття та види господарських зобов'язань, розглянуто підстави їх припинення.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де економічна діяльність набуває все більшого значення, розуміння суті та механізмів припинення господарських зобов'язань стає важливою складовою для ефективного функціонування підприємств та підприємницької діяльності загалом. Здатність адекватно реагувати на зміни в умовах договорів та виявлення підстав для припинення господарських зобов'язань є ключовою у забезпеченні стабільності бізнесу та збереженні його репутації.

Основні матеріали дослідження. Господарськими зобов'язаннями вважаються зобов'язання, що виникають між суб'єктом господарювання та іншими учасниками відносин у галузі господарювання відповідно до положень

Господарського Кодексу. Згідно з цими положеннями один суб'єкт (боржник) зобов'язаний виконати певну дію господарського або управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій. Зі своєї сторони, інший суб'єкт (кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [2].

Основними типами господарських зобов'язань є майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання. Згідно з цими видами, сторони можуть за взаємною згодою уточнювати або розширювати зміст господарського зобов'язання під час його виконання, якщо законодавством не передбачено інше [4, с. 137–149].

Господарські зобов'язання можуть виникати з різних джерел, включаючи законодавство та нормативно-правові акти, акти управління господарською діяльністю, господарські договори, угоди, що не суперечать закону, випадки заподіяння шкоди, придбання або збереження майна за рахунок інших осіб, створення об'єктів інтелектуальної власності та інші дії суб'єктів, пов'язані з господарською діяльністю.

Майново-господарські зобов'язання – це цивільно-правові обов'язки, які виникають між учасниками економічних відносин під час здійснення господарської діяльності. За такими зобов'язаннями одна сторона зобов'язана виконати певну дію на користь іншої сторони або утриматися від певних дій, тоді як кредитор має право вимагати виконання свого обов'язку від зобов'язаної сторони. Організаційно-господарські зобов'язання – це господарські зобов'язання, які виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом, що має організаційно-господарські повноваження [3, с. 70–81]. Варто зазначити, що якщо у тому чи іншому випадку, господарське зобов'язання може бути припинено, і першою підставою припинення господарських зобов'язань є безпосередньо виконанням або зарахуванням, яке відбувається відповідно до законодавства та умов угоди між сторонами.

Також ще однією підставою припинення господарського зобов'язання може бути припинення за згодою сторін, включаючи угоду про заміну одного зобов'язання іншим між тими самими сторонами. Це означає, що сторони можуть укласти угоду про заміну одного виду зобов'язання іншим, якщо це не суперечить обов'язковим нормам законодавства, на підставі якого виникло попереднє зобов'язання. Також господарське зобов'язання може бути припинено у разі поєднання кредитора та боржника в одній особі [2].

Господарське зобов'язання може також припинитися у разі неможливості його виконання, коли виникають обставини, за які жодна зі сторін не несе відповідальності, якщо інше не передбачено законом. Якщо зобов'язання стає неможливим для виконання повністю або частково, зобов'язана сторона повинна негайно повідомити про це кредитора. А кредитор у свою чергу повинен прийняти необхідні заходи для зменшення негативних наслідків цієї ситуації. Проте таке повідомлення не звільняє боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання згідно з вимогами закону [1, с. 48–61].

Ще однією підставою припинення господарського зобов'язання є ліквідація суб'єкта господарювання, якщо правонаступництво за цим зобов'язанням не передбачено. У випадку, коли суб'єкт господарювання стає банкрутом і не має достатнього майна для задоволення вимог кредиторів, він може бути оголошений банкрутом за рішенням суду. Ліквідація суб'єкта господарювання у разі банкрутства є підставою для припинення зобов'язань, пов'язаних з цим суб'єктом.

Висновки. Отже, зміст та підстави припинення господарських зобов'язань є важливою складовою сучасного господарського права, що регулює взаємовідносини між суб'єктами господарювання. Основна мета такого припинення полягає в забезпеченні ефективного функціонування господарського сектору, захисті прав та інтересів сторін у господарських відносинах, а також у забезпеченні правової стабільності.

У процесі дослідження змісту та підстав припинення господарських зобов'язань з'ясовано, що вони відіграють важливу роль у регулюванні господарських відносин та сприяють створенню стабільного та прозорого бізнес-середовища. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати специфіку господарських зобов'язань у конкретних галузях та найсучасніші тенденції у правовому регулюванні. Такий підхід сприятиме забезпеченню високого рівня правової захищеності всіх учасників господарських відносин та подальшому розвитку господарства в цілому.

Список використаних джерел

1. Беляневич О. А. Господарське договірне право України. Київ, 2006. 357 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.03.2024)
3. Деревянко Б. В. Господарське право. Особлива частина. Одеса, 2021. 314 с.
4. Мілаш В. С. Господарське право: навч. посібник. Харків, 2019. 336 с.

Теремицький Владислав Іванович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових

досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»

Макодрай Павло Анатолійович,

аспірант кафедри історії та археології природничо-географічного
факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ЖИТЛА В УКРАЇНІ У ХІХ СТОЛІТТІ

Житло в будь-який історичний період було важливим елементом життєдіяльності та виконувало різні функції. Передусім воно забезпечувало безпеку від загроз, які виникали від оточуючого середовища, було місцем здійснення приватного життя, надавало можливість отримати ізоляцію, зокрема у період пандемії [1, с. 201]. При цьому житлова потреба людини завжди була первинною, як і її потреба в їжі, оскільки була спрямована на забезпечення задоволення фізіологічної потреби людини в безпечному проживанні [2, с. 74].

З розвитком суспільства формувались і вимоги до житла, вплив на які мали соціально-економічна політика, кліматичні умови, оточуюче середовище, моделі землекористування тощо. Однак процеси формування вимог до житла в кожній державі відбувалися поступово і залежали від її соціально-економічного розвитку, національних потреб, клімату, виробництва (наприклад, достатньої наявності будівельних матеріалів) та інших чинників. Згодом підвищувалися і вимоги до адекватності та придатності житла для проживання [1, с. 203].

Формування сучасних вимог до житла у світі та в Україні відбулося у ХІХ столітті, коли були закладені підвалини майбутніх стандартів житла. Зокрема, цей період став основоположним для формування вимог до житла, які передбачають безпечність і придатність житла для проживання (йдеться про систему правил, які обов'язково пред'являються до житла: технічні, санітарні, архітектурні, містобудівні тощо [3, с. 155]. Ці вимоги є результатом розвитку технічно-будівельних і правових норм, спрямованих на забезпечення належних умов для проживання людини у житлі. В Україні вимоги до первинного житла формувались із урахуванням холодної зими, наявності вітрів, перепаду температури повітря тощо.

У ХІХ столітті виникає класифікація будівель залежно від форми власності (казенні, громадські, приватні) та призначення (для громадського чи приватного користування). При цьому приватні домоволодіння поділялися залежно від технічних характеристик (житлові та змішані) [4, с. 2], строку проживання (постійні та тимчасові), будівельних матеріалів (кам'яні та змішані) та дерев'яні [5, с. 9], законності будівництва (правомірні та самочинно збудовані будинки).

Аналіз наведеної класифікації свідчить про пасивну роль держави у розвитку державного житлового фонду того часу, адже активно розвивався лише приватний житловий фонд. Тому вимоги до житла у ХІХ столітті фактично поширювалися на приватних власників. Саме завдяки будівництву приватного житла поступово розширювалися межі міст.

Будівельні правила формувалися як на національному (у Будівельному статуті [6]), так і на місцевому рівні. Для нагляду за їх виконанням на рівні місцевого самоврядування організовувалися будівельні комісії. У 1833 р. було засновано Харківську губернську комісію, основне завдання якої – нагляд за дотриманням будівельних правил. 3 грудня 1849 р. ця комісія та дорожня комісія об'єдналися і утворилася Харківська губернська будівельно-дорожня комісія, яка проіснувала до 1865 р. [7].

У Будівельному статуті [6] закріплювалися такі технічні вимоги до житла:

– законність побудови. Так, будівництво мало бути узгоджене з міською управою, яка розглядала докладний план будівлі та її фасаду;

- у містах заборонялося добудовувати до будинків дерев'яні сходи будівлі;
- будівля не повинна загрожувати народному здоров'ю чи громадському порядку, мала бути безпечною для осіб, які в ній проживають та інших осіб, зокрема сусідів і перехожих. Наприклад, у м. Києві з 1887 р. було заборонено розміщати житло у підвальних приміщеннях.

У разі виявлення порушень вказаних вимог власник будівлі повинен був здійснити її знесення, перенесення чи виправлення. Розвиток будівельно-технічних вимог, що висувалися до житла мали наслідком побудову безпечного житла для майбутнього власника, сусідів та інших громадян. Наприклад, новозбудований житловий будинок не повинен був загороджувати проникненню світла до сусіднього будинку. Сформовані у XIX столітті вимоги до житла були конкретизовані у XX столітті та отримали назву «вимоги до безпечності та придатності житла для проживання».

Загальнодержавні норми щодо будівництва житла та технічні вимоги до нього деталізувалися на рівні місцевого самоврядування. Так, будівництво приватних будинків у межах міста з 1857 р. здійснювалося виключно на земельній ділянці, що відводилася на підставі публічних торгів, на яких викупалося місце під забудову.

З XIX століття у містах будівництво житла здійснювалося виключно шляхом затвердження технічного проекту будинку та на законно відведеній земельній ділянці. Це правило у XX столітті отримало подальший розвиток, сформувавшись у правовий інститут незаконного самочинного будівництва житла.

Аналіз будівельно-технічних вимог до житла у XIX столітті дозволяє зробити висновок, що в тогочасній Україні було сформовано приватний житловий фонд і технічні вимоги до безпечності та придатності житла для проживання, а саме: 1) законність будівництва (наявність проекту будівництва узгодженого з органами місцевого самоврядування та законно відведеної земельної ділянкою); 2) безпека будинку для мешканців, сусідів, перехожих; 3) оснащення обладнанням для надання житлово-комунальних послуг.

Ще однією вимогою, що висувалася до житла, була вимога щодо його оцінки, яка підтверджувалася свідоцтвом, виданим міською думою, а згодом – Цивільною палатою думи. Проведення обов'язкової оцінки житлових будинків стало юридичною вимогою до правомірно побудованого житла і його користування та пов'язано зі встановленням податків і зборів при укладанні правочинів щодо житла.

Наприкінці XIX століття почали проводитися дослідження щодо умов проживання населення в Україні, що згодом призвело до появи санітарно-гігієнічних норм до житла. Формування цих норм і стандартів покладалося на Санітарні комісії міської управи, які утворювалися міськими думами. Однак санітарно-гігієнічних вимог, які б висувалися до житла у XIX столітті, ще не існувало. Тому можна стверджувати про відсутність на той час державної політики щодо формування цього виду вимог до житла. Утім саме санітарно-гігієнічні умови проживання в житлі передбачають формування середовища життєдіяльності людини, де відсутній шкідливий вплив її факторів на здоров'я і

є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму [8, с. 319].

Виходячи з викладеного, зауважимо, що ХІХ століття є базовим періодом для формування вимог до житла в Україні. Це підтверджується появою наведених вище будівельно-технічних вимог до житла, зокрема щодо його безпечності та придатності для проживання, а також обов'язкової оцінки житла за відсутності системних санітарних вимог до нього. Наведені вимоги до безпечності та придатності житла українців стали підґрунтям для їх подальшого розвитку в ХХ столітті.

Література:

1. Teremetskyi V.I., Avramova O.Ye., Rusnak L.M., Avramova O.Ye., Gorbenko A.S., Kyrychenko T.S. Correlation between the Right to Health Care and the Right to Housing within Medical and Law-Enforcement Practice in Terms of the Covid-19 Pandemic. *Georgian Medical News*. 2023, № 7(340). P. 198–204. URL: https://www.geomednews.com/Articles/2023/7_8_2023/198-204.pdf
2. Маложон О. І. Історія виникнення і розвитку житлового права в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 4. С. 74–78.
3. Аврамова О. Придатність та призначення житла. *Часопис цивілістики*. 2014. № 17. С. 154–157.
4. Материалы оценки недвижимых имуществ города Старобельска. Харьков: издание харьковской Губернской Земской Управы, 1912. 69 с.
5. Перечень руководящих распоряжений, относящихся к техническому отделу. Харьков: Утро, 1915. 56 с.
6. Устав строительный, измененный по продолжениям 1876 и 1879 г.г., с разъяснениями по решениям Уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената и приложением циркуляров Министерства внутренних дел и позднейших узаконений. Издание третье. С.-Петербург: Типография придв. книгопр. К. К. Ретгера, 1881. 428 с.
7. Державний архів Харківської області: фонд. 3, опис 44, справа 160. С. 1790–1870.
8. Teremetskyi V. I., Avramova O. Ye., Batryn, O. V., Predmestnikov O. G., Yatskovyna, V. V. Impact of meeting housing needs on human health. *Wiadomości Lekarskie*. 2024. Vol. LXXVII, Issue 2, February. P. 319–326. <https://doi.org/0.36740/WLek202402118>.

УДК 342.95

Музичук Едуард Олександрович,
аспірант Академії праці, соціальних
відносин і туризму (м. Київ)
e-mail: edmuzychuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8695-8807>

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Корупція є однією з найбільших проблем, що стримує розвиток держав та підриває довіру громадян до державних інституцій. Вона пронизує всі рівні суспільного життя, втілюючись у разові прояви та стійкі системи у діяльності топ-посадовців та публічних службовців, створюючи значні перешкоди на шляху до економічного та соціального прогресу. У протидії корупційним проявам важливу роль відіграють різноманітні суб'єкти, включаючи державні органи, громадські організації та міжнародні інституції.

Нинішня українська система суб'єктів протидії корупційним проявам має кілька важливих переваг, які роблять її ефективною у боротьбі з корупцією. Однією з ключових переваг є створення спеціалізованих антикорупційних органів. Так, Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) займається розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень, особливо тих, які вчиняються високопосадовцями. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП) забезпечує процесуальне керівництво та підтримку обвинувачення в судах у справах, які розслідує НАБУ.

Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) відповідає за контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, перевірку декларацій про доходи та моніторинг способу життя посадовців. Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС) розглядає справи, пов'язані з корупцією, що дозволяє зменшити ризики затягування процесів та забезпечити компетентний розгляд таких справ.

Проте існуюча система суб'єктів протидії корупційним проявам має низку недоліків, які знижують її ефективність. Так, першим важливим недоліком є низький рівень координації між вищевказаними органами, що призводить до дублювання їх функцій, затримок у розслідуваннях та зниження загальної ефективності протидії корупційним проявам. Відсутність чіткої взаємодії та координації ускладнює проведення масштабних операцій і знижує ефективність використання ресурсів.

Другим суттєвим недоліком є політичний вплив та недостатня незалежність антикорупційних органів. У такій ситуації справи проти певних осіб або груп можуть не отримувати належної уваги або взагалі не розглядатися. Це підриває довіру до антикорупційних заходів та створює відчуття безкарності серед корупціонерів.

Третій значущий недолік стосується низької ефективності судової системи. Навіть у випадках, коли розслідування ведуться ефективно, корупційні справи часто затягуються у судових процесах. Відсутність швидкого та справедливого судочинства підриває віру громадян у можливість подолання корупції.

Четвертий недолік полягає у недостатньому фінансуванні та кадровому забезпеченні. Багато антикорупційних органів стикаються з проблемами фінансування та нестачею кваліфікованих кадрів. Це обмежує їх можливості проводити масштабні розслідування та здійснювати постійний моніторинг. Відсутність належного фінансування знижує мотивацію працівників та призводить до високої плинності кадрів.

П'ятий важливий недолік – відсутність ефективних механізмів захисту викривачів корупції. Люди, які повідомляють про корупцію, часто не мають достатнього захисту від потенційного тиску з боку керівництва підприємства, установи чи організації. Це стримує громадян від співпраці з антикорупційними органами та знижує кількість повідомлень про випадки корупції. Багато викривачів стикаються з переслідуваннями, втратою роботи та іншими негативними наслідками.

Для подолання цих недоліків необхідно здійснити комплексні реформи та вдосконалити систему протидії корупційним проявам. Перш за все, слід покращити взаємодію та координацію між суб'єктами протидії корупційним проявам та створити єдиний координаційний і комунікаційний механізм, який міг би забезпечувати обмін інформацією між різними органами, уникати дублювання повноважень та координувати розслідування в межах держави.

Другим напрямком має стати забезпечення незалежності антикорупційних органів. Необхідно запровадити механізми, що забезпечують реальну незалежність від політичного впливу. Це може включати зміни до нормативно-правових актів щодо призначення та звільнення керівників антикорупційних органів, а також забезпечення їх фінансової незалежності.

Третій важливий напрямок – реформування судової системи, підвищення її ефективності, прозорості та справедливості. Це включає підвищення кваліфікації суддів, запровадження сучасних технологій у судочинство та забезпечення незалежності судової гілки влади. Швидке та справедливе судочинство є основою протидії корупційним проявам у публічній службі.

Четвертим напрямком є збільшення фінансування та залучення кваліфікованих кадрів. Додаткове фінансування та створення належних умов праці для кваліфікованих фахівців може підвищити ефективність антикорупційних органів. Це також включає підвищення кваліфікації співробітників, що дозволить їм втілювати у повсякденній діяльності новітні методи та технології боротьби з корупцією.

П'ятий крок – запровадження ефективних механізмів захисту викривачів корупції. Необхідно створити законодавчі та інституційні механізми для захисту викривачів, включаючи анонімні гарячі лінії, програми захисту свідків та гарантовану матеріальну підтримку викривачів.

Подолання корупції є складним і тривалим процесом, що вимагає системного підходу та постійного вдосконалення. Недоліки існуючої системи суб'єктів протидії корупційним проявам в Україні потребують комплексного вирішення, що включає покращення координації, забезпечення незалежності, реформування судової системи, підвищення ступеня захищеності викривачів.

Лише за умови реалізації цих напрямків можна забезпечити суттєве зниження рівня корупції та підвищення довіри громадян до державних інституцій.

*Павловська Аліна Володимирівна,
студентка 4 курсу, 2013 групи,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна
Науковий керівник
доктор юридичних наук, професор
Клюєва Євгенія Миколаївна*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В ОБЛАСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ В МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

Діяльність міжнародних організацій та їх органів, а також договірних органів забезпечується різними міжнародно-правовими нормами, кожна з яких має свої особливості. Однак деякі дії можуть призвести до створення переліку прав людини, тоді як інші можуть призвести до створення різних органів, які допомагають захищати ці права. Однак все ще існують закони, які поєднують в собі як перелік прав людини, так і деталі механізмів захисту цих прав.

Міжнародні стандарти в області прав людини є обов'язковими правилами відносин між людьми для всіх країн і повинні не тільки гарантувати особам, які перебувають під їх юрисдикцією, права і свободи, встановлені загальними і регіональними міжнародно-правовими актами, але і не порушувати ці права і свободи. Вони також виступають в якості основних прав людини, таким чином створено загальновизнані універсальні норми міжнародного права [1]. Таким чином, права людини підлягають регулюванню не тільки окремими країнами, а й міжнародним співтовариством. Обсяг прав і свобод людини в суспільстві визначається не тільки особливостями спільноти певних людей, а й ступенем розвитку всієї людської цивілізації та інтеграції міжнародного співтовариства. Міжнародно-правові документи містять універсальний набір основних прав і свобод, які повинні забезпечувати нормальне функціонування особистості відповідно до конституційних прав. Права людини, визнані таким чином на основі міжнародно-правових норм, є загальноприйнятими принципами міжнародного співтовариства, оскільки принципи верховенства права застосовуються в тих випадках, коли певні права людини не захищені принципами верховенства права.

Під час Другої світової війни були виявлені недоліки міжнародних норм в області прав і свобод людини. Цей етап розвитку людства демонструє необхідність підтримки міжнародного миру і безпеки, з одного боку, і поваги прав і свобод людини - з іншого. Створення Організації Об'єднаних націй і

прийняття її статуту ознаменували початок якісно-нового етапу в міждержавних відносинах в області прав людини. Статут Організації Об'єднаних Націй вимагає від держав не зазнавати дискримінації та поважати права людини та основні свободи. У 10.12.1948 роках Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, запропоновану Комісією ООН з прав людини. Цей день щорічно відзначається у всьому світі як День прав людини [2]. Всесвітня декларація — це перший перелік громадянських, соціально-економічних і культурних прав людини. Оскільки цей документ був резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, він мав рекомендаційний характер і не був визнаний юридично обов'язковим. З цією метою Генеральна Асамблея водночас доручає комісії з прав людини через економічну та соціальну раду розробити єдиний каталог прав людини, що охоплює широкий спектр основних прав і свобод. У 1966 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Пакт про громадянські та політичні права та пакт про економічні, соціальні та культурні права, які набули чинності в 1976 році [3]. Накладає зобов'язання на державу здійснювати права, що містяться в цих документах, необхідними засобами. Більшість статей цих міжнародних документів носять загальний характер. З роками почалося уточнення норм в області прав людини, які найбільш активно впроваджуються в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Особливістю сучасного міжнародного права є наявність системи правових актів з прав людини [4]. Сюди входять п'ять таких документів: 1. Міжнародна хартія прав людини, що включає перелік прав, що є невід'ємними. 2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.). 3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.). 4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни). 5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасниками (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. — Відень, 1993 р.) [5].

Міжнародні стандарти в галузі прав людини засновані на загальноприйнятих принципах, вони включають повагу до національного суверенітету, заборону втручання у внутрішні справи, етнічну та національну автономію, рівність усіх людей і заборону дискримінації, рівні права та можливості для чоловіків і жінок, дотримання прав людини в умовах збройного конфлікту та відповідальність за порушення прав людини. Важливість цих принципів полягає в тому, що вони є основою для розвитку прав людини та їх закріплення в національному законодавстві, а також критеріями законності діяльності держави у сфері прав людини [4]. Міжнародні стандарти в області прав людини поступово вдосконалюються. Спочатку були гарантовані лише громадянські та політичні права, а потім гарантовані економічні та соціальні права. Вони визначаються національним законодавством держави. І кожна держава повинна вжити певних заходів, які не тільки приведуть закон у

відповідність з міжнародними зобов'язаннями, а й створять практичні умови для гарантування та реалізації прав [3].

Таким чином, основою міжнародних стандартів в області прав людини є норми природного права, включаючи ідеали свободи, справедливості і рівності перед законом. Ці норми визначаються правовою системою кожної держави. Вона включає в себе наступне: 1. Права і свободи людини в різних сферах життя; 2. Зобов'язання держави захищати і поважати права людини без дискримінації, як у мирний час, так і в умовах збройного конфлікту; 3. Загальні принципи природного права; 4. Відповідальність з приводу порушень прав людини; 5. Напрямок розвитку в області прав людини;

Виходячи з цього, кожна держава повинна впорядкувати існуючі закони, усунути протиріччя в законах країни, усунути норми, які більше не діють, і усунути прогалини. Робота всіх країн полягає в забезпеченні реальності та ефективності міжнародних стандартів в області прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шмельова Г.Г. Міжнародно-правові гарантії прав людини: загальнотеоретичний аспект. Правові новели: науково-виробничий журнал. 2016 № 1 [url:http://www.legalnovels.in.ua/journal/1_2016/24.pdf](http://www.legalnovels.in.ua/journal/1_2016/24.pdf) (дата звернення: 20.07.2020).
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р.
3. Луць Л.А. Сучасні правові системи світу. Навчальний посібник. Львів : юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003р.
4. Савчук К.О. Стандарти міжнародні. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко [та ін.]. Київ : Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2003р.
5. Юридична газета online. Прес-реліз. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/na-varti-gumannosti-zhenevski-konvenciyi-1949.html>

Serazhym Veronika
Bachelor 2nd year of study,
State University of Trade and Economics, Kyiv
Supervisor – **Kolomiets Karyna**
Doctor of philosophy in law,
senior lecturer of the department of international, civil and
commercial law
State University of Trade and Economics, Kyiv

ECOLOGICAL MANAGEMENT: DIRECTIONS OF DEVELOPMENT AND PROSPECTS

Ecological management is becoming an increasingly relevant topic for society, where the growing problems of environmental pollution and climate change require

comprehensive attention and immediate measures. Key ecological services involve the distribution of productivity (energy flow), preservation of soil fertility (nutrient cycling), and regulation of the water cycle. Biological resources encompass the full range of natural diversity found in genes, species, and communities, as well as the processes that sustain this variety. The suitability and sustainability of human activities are determined by the limitations of the biological and physical environment, along with legal regulations governing land use. In the modern world, where there is a growing awareness of the problems of environmental pollution and its negative impact on human health and nature, ecological management is becoming an extremely important component of sustainable development. This concept is focused on maximum preservation of natural resources and minimization of emissions of harmful substances into the environment.

A primary focus of ecological management development is the reduction of emissions of harmful substances into the atmosphere. Supporting conservation efforts is one way to help protect natural resources, as many organizations work diligently to safeguard the environment, including endangered species and their habitats [1]. Industrial activities and transportation are major contributors to air pollution, so implementing modern technologies and utilizing renewable energy sources can significantly lessen environmental impact. Another key aspect of ecological management advancement is the adoption of renewable energy sources. Solar, wind, hydropower, and other eco-friendly energy options are gaining traction. Technological progress in this area allows for more efficient use of these energy sources and a reduction in reliance on coal, oil, and other detrimental fuels.

Also important direction is the preservation of water resources and the fight against water pollution. Implementation of wastewater treatment systems, rational use of water resources, and prohibition of discharge of harmful substances into reservoirs can improve water quality and preserve aquatic ecosystems. The growing popularity of this direction indicates that ecological management has prospects for further development. A large number of countries are already paying attention to this problem and implementing various measures to reduce the negative impact on nature. However, to achieve the maximum effect, joint efforts of all countries and citizens are needed.

Another important aspect is the use of secondary resources and the implementation of circular economy principles. Reusing materials, recycling and reducing the production of disposable goods will help reduce the negative impact on nature and reduce the amount of garbage. Another important direction is the increase in energy efficiency and the introduction of the latest technologies in production. Modernization of industrial processes allows to reduce consumption of energy and materials, as well as to reduce emissions of harmful substances. The implementation of energy saving systems and the use of secondary raw materials contributes to the creation of environmentally friendly productions.

The development of regenerative agriculture and organic farming is also an important direction. Regenerative agriculture is a way of farming that focuses on soil health. Agriculture today, including the use of heavy machinery, fertilizers and pesticides to maximize food production, is contributing to soil degradation and loss [2]. In the future, ecological management may become a standard for all industries and services. The

development of the latest technologies, increasing the environmental awareness of society and the implementation of strict environmental standards will allow preserving natural resources for future generations.

Summing up, ecological management is essential for ensuring the sustainable development of contemporary society. This approach emphasizes holistic ecosystem management rather than focusing solely on individual components such as timber or forage. It involves public participation in setting goals, integrates conservation with economic activities, and signifies a shift from traditional, linear comprehensive management [3]. Key areas of advancement include the adoption of renewable energy sources, energy efficiency, and regenerative agriculture, among others. Efforts to reduce environmental impact and conserve natural resources necessitate the collaboration of all sectors of society. Numerous conservation organizations concentrate on various aspects of environmental protection, such as clean air advocacy or marine conservation. Financial support for these organizations enables them to continue their crucial work in areas where our planet needs it most.

Reference:

1. Why Is Conservation Of Natural Resources Important. One Energy System. URL: <https://www.1energysystems.com/why-is-conservation-of-natural-resources-important/> (date of access: 10.04.2024).
2. What is regenerative agriculture? Agriculture, Food and Beverage. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/what-is-regenerative-agriculture/> (date of access: 11.04.2024).
3. Peter F. Brussard, J.Michael Reed, C.Richard Tracy. Ecosystem management: what is it really? URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204697000947> (date of access: 11.04.2024).

Вайда Тарас Степанович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної фізичної та вогневої підготовки Херсонського
факультету, Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЛАНТРОПІЗМА ДЖОНА ГОВАРДА ЯК ЮРИСТА-РЕФОРМАТОРА

Актуальність проблеми. Розглядаючи сферу професійної діяльності юристів (працівників правоохоронних органів) в контексті здійснення ними системи профілактичної роботи з різними верствами населення, у першу чергу доцільно звернути увагу на питання надання правниками соціально-правової допомоги найменш соціально захищеним групам українського суспільства (засудженим, які покарані за скоєні злочини; особам, звільненим з місць ув'язнення; безробітним; представникам маргінальних груп тощо). На нашу думку, важливе місце у дослідженні становлення напряму превентивного

запобігання злочинності має належати історичному аналізу діяльності видатних постатей, в котрому достойне місце займає Джон Говард – відомий філантроп⁴, юрист-реформатор, знаменита людина та різностороння особистість, який з молодих років займався благодійністю, надавав значну допомогу бідним та особам, які відбувають покарання в пенітенціарних закладах. Як безкорисний зцілитель тілесних і духовних хвороб людей Дж. Говард віддав на потреби стражденим все своє багатство, присвятивши цій діяльності своє свідоме життя.

Дж. Говард став першою людиною, яка глибоко вивчала стан роботи тюрем, умови утримання ув'язнених, створила прогресивну для свого часу тюремну систему. Дж. Говард побував в місцях ув'язнення багатьох країн Європи, його заслужено називали «другом ув'язнених»; він є основоположником науки про тюрми, яка в Україні як складової частини дореволюційної Росії (XVIII ст. – *уточнено нами*) спочатку називалася тюрмознавством. Дж. Говард належить до невеликого числа небагатьох людей, яких світ відзначив почесним титулом *справедливого* (багато осіб набувають титулу *великого*, але незначному числу люди дарують найменування *справедливого*) [1, с. 412-420].

Результати проведеного нами дослідження допоможуть здобувачами вищої освіти краще зрозуміти провідну роль та значення таких галузей знань, як соціальна педагогіка, судові та правоохоронні органи, юриспруденція в цілому у життєдіяльності суспільства чи окремої людини через ознайомлення з філантропізмом Дж. Говарда. Біографічні аспекти життя Дж. Говарда нами було розглянуто у попередній статті, яка була опублікована з нагоди 275-ої річниці з дня його народження [1]. Варто зазначити, що життя та діяльність англійця Дж. Говарда безпосередньо пов'язані з історією Херсонського краю – він є одним із яскравих представників наряду соціально-правової політики держави та профілактичної діяльності у суспільстві щодо захисту прав засуджених осіб.

Отримавши після смерті батька значну спадщину, Дж. Говард не став комерсантом, а продовжив займатися наукою і активною благодійницькою діяльністю: багато подорожував Францією і Італією; після повернення в Англію (1744 р.) міг вільно говорити французькою мовою; займався вивченням медицини і метеорології. Під час землетрусу в Лісабоні (Португалія, 1754 р.) для надання допомоги жителям португальської столиці Дж. Говард направляється туди на кораблі «Ганновер». Можна констатувати, що саме ця подія послужила поштовхом до філантропічного напрямку його громадської та професійної діяльності. У цей період у повну силу йшла семирічна війна, в якій приймали участь французькі, англійські і пруські (німецькі) війська. Французькі і англійські кораблі контролювали море у всіх напрямках, як результат – «Ганновер» захопили французькі корсари і корабель з усім екіпажем був відведений в Брест. З командою і пасажирями поводитись досить жорстоко (морили голодом, кидали в темниці; полонені терпіли варварське ставлення, вмирили сотнями). Отримавши свободу, Дж. Говард звернувся до уряду, розповівши про побачені сцени насилля; спонукав комісію, яка займалася хворими і пораненими моряками, вжити заходів по забезпеченню нормальних

⁴ Філантропія в перекладі з давньогрецького – *людинолюбство*.

умов для полонених. Через декілька днів полонених його товаришів було звільнено [2, с. 73-88].

Далі Дж. Говард продовжує займатися науковою діяльністю. 13 травня 1756 року за свої наукові статті він був обраний членом королівського товариства. З 1758 р. Дж. Говард з сім'єю впродовж дев'яти років проживав в загородньому домі усамітнено від громадського життя. В с. Кардінтон під його керівництвом почалися позитивні зміни – збудували просторі і зручні будинки замість халабуд селян, створено дві школи (для хлопчиків і дівчат), наняв для навчання дітей грамотних вчителів. Він зрозумів, що погані халабуди не можуть бути запорукою щасливого життя, не сприятимуть нормальному життю людей. Саме тому в очах простих селян добротні корчми з постійними веселими компаніями мали багато достоїнств. Через деякий час багаті друзі і сусіди перейняли досвід Дж. Говарда щодо системи соціального виховання населення: діти росли в чистоті, здоровими, церкви завжди були повними народу, селяни перестали полювати на дичину в чужих угіддях, перед кожним будинком був розведений красивий сад. Потяг робочого люду до питних домів поступово слабшав.

Активна громадська діяльність Дж. Говарда почалася після смерті його другої дружини. Спочатку він занурився у читання книг, продовжував обладнувати школи і будинки. Потім став подорожувати до Голландії, Франції, Швейцарії, Італії. Після повернення на батьківщину в 1773 році його назначили шерифом Бедфорда, з чого і почалася його суспільно-громадська діяльність – він часто відвідував засідання суду, ходив до темниць з метою огляду умов життя ув'язнених. Дж. Говард бачив, що тюрми його міста були брудними і тісними, без належних приміщень для жінок і майже без розділення ув'язнених за статтю, повітря було несвіжим, неякісними були також вода і їжа. Плата за тюрму була високою і особливо стурбувало Дж. Говарда те, що ув'язнені, які були виправдані судом, в окремих випадках утримувались й далі роками в цих поганих умовах до внесення суми за їх звільнення. За результатами доповіді Дж. Говарда окружному начальству про умови утримання ув'язнених осіб в тюрмах було запропоновано видати наказ про звільнення таких людей. Також філантроп рекомендував надалі взяти за правило звільняти ув'язнених одразу ж після рішення суду. Ці сміливі пропозиції щодо реформування судової системи не були на руку суддям, тюремники протестували проти втрати своїх доходів, які були їх єдиним джерелом утримання, оскільки вони не отримували державної оплати праці. У той же час Дж. Говард замість доходів від ув'язнених запропонував назначити державну плату служителям порядку. Відсутність аналогічних прикладів у судовій практиці не давало змоги суддям ці заходи прийняти до виконання. Дж. Говард відвідує й інші міста Англії, у яких знаходились тюрми. Він не знайшов жодного прикладу на користь реалізації своїх пропозицій, зате виявив багато зловживань в управлінні пенітенціарними закладами. На основі зробленого аналізу він прийняв тверде рішення присвятити своє життя дослідженню вищезазначених проблем, не шкодуючи ні часу, ні грошей.

Справа розгляду умов утримання ув'язнених прийняла в англійському суспільстві широкий розмах. Нижній парламент створив комітет для розгляду

цього питання, на засідання якого виступив і Дж. Говард. Члени парламенту проявили розуміння, виразили йому співчуття з приводу гуманного ставлення до ув'язнених. Наступні його дослідження вже мали статус напівофіційного характеру, що допомагало юристу-реформатору при спілкуванні з грубими тюремниками і суддями, які належали до старої школи.

На основі повідомлень Дж. Говарда парламент Англії прийняв два закони щодо реформування судової системи: 1) надання повної свободи будь-якому засудженому, проти якого обвинувачувальна палата не знаходила належних доказів; звільнення цих осіб від різних повинностей; тюремникам видавати грошове утримання з місцевих зборів замість мізерних доходів від бідних ув'язнених; 2) покладення на місцевих суддів обов'язку наглядати у підпорядкованих їм тюрмах за станом приміщень пенітенціарного закладу (чищення стін і стелі не менше одного разу на рік, провітрювання камер, будівництво для хворих осіб лазаретів і належна доставка медикаментів, видача ув'язненим одягу, заборона використання підземних комор для утримання ув'язнених, турбота про їх здоров'я тощо). Зазначені закони Дж. Говард надрукував за власні кошти і розіслав по всіх тюрмах Англії, щоб ніхто не посилався на їх незнання [3, с. 15-19]. Свої спостереження він продовжив і під час подорожей Західною Англією, Ірландією і Шотландією, а також Францією, Голландією та Німеччиною, щоб зібрати інформацію про реалізацію на практиці прийнятих постанов, оглянути всі інші невідомі йому тюрми, вивчити їх будову, порівняти з станом англійських тюрем. Для цієї мети був використаний знайдений та відновлений ним старий закон про те, що в середину тюрми може бути допущена особа, яка дає милостиню для власноручного подання.

Побувавши в Голландії, Дж. Говард побачив, що там діяльність всіх тюрем заснована на системі праці і залучення утримуваних осіб до промислової діяльності (працею виправляли злочинців і знову робили їх потрібними (корисними) для суспільства). Якщо в Англії злочинців просто ув'язнювали і утримували в тюрмах, то в Голландії ув'язнених поміщували у виробничі майстерні і, таким чином, заставляли злочинців своєю працею заробляти собі свободу, тобто дотримувались правила «Зроби їх трудолюбивими і вони будуть чесними». У ГанOVERі Дж. Говард вивив сліди катування. На основі цих спостережень він приїхав в Англію з великою кількістю нових планів і положень, які відзначалися оригінальністю та гуманністю стосовно умов утримуваних осіб. Після цього Дж. Говард ще раз вирушив у подорож Англією, в ході котрої перевіряв попередні спостереження, добавлялися нові зауваження, допомагав викупляти бідних боржників, спостерігав за виконанням оновлених тюремних положень. Потім він відправився в Ліон, об'їхав Женеву, Берн, а далі – в Німеччину і Голландію. Повернувшись до Англії, Дж. Говард видає свою книгу «Про стан тюрем в Англії і Валлісі». Для зібрання матеріалів він потратив біля чотирьох років, об'їздив близько 13 418 миль [4, с. 3]. Результатом опублікування цієї книги стало принципове питання про необхідність корінних змін щодо умов утримання ув'язнених. Факти, зібрані Дж. Говардом переконали його у тому, що домашній спосіб ув'язнення є більш дієвим, ніж вивезення злочинців в іншу країну (як це було прийнято до цього часу – Америка не хотіла

більше приймати англійських злочинців, Австралія ще не стала притоном для порушників громадського порядку). Після тривалих суперечок між міністрами була прийнята система виправлення засуджених осіб, яка заснована на праці. Оскільки в Англії не було жодної тюрми, яка пристосована для цієї мети, то Дж. Говард виявив бажання добровільно відправитися за кордон для зібрання матеріалів і складання планів з вирішення цього питання. Він поїхав в Амстердам, де розглядав відповідні заклади ув'язнення, далі відправився у Прусію, Саксонію, Бельгію і Австрію – всюди його приймали з великими почестями. Потім направився в Італію (шлях пролягав від Венеції до Неаполя), де оглядав темниці, госпіталі, робітничі будинки, ретельно збирав інформацію про їх достоїнства і недоліки. За час цієї мандрівки він проїхав біля 4600 миль. У Франції його увага була зайнята безславним і нехристиянським ставленням до військовополонених. Тому він відвідав комітет хворих і поранених моряків, члени якого були здивовані таким незадовільним станом полонених і вимушені були втрутитися для покращення умов утримання останніх. Англійські військовополонені були зобов'язані життям Дж. Говарду за втручання в їх долю.

Матеріали та результати спостережень Дж. Говарда від цих подорожей за кордон були надані на розгляд в нижній парламент. Був введений закон про будівлю двох виправних будинків, в яких належало провести експеримент щодо нового способу виправлення злочинців через працю. Дж. Говарду та його помічникам було доручено вести спостереження за виконанням цього акту. На практиці справа йшла дуже повільно, тому Дж. Говард, щоб не втрачати марно часу, просив дозволу короля відмовитися від цієї посади. Хоча ідея залучення ув'язнених до праці знаходила все ширше впровадження в практику тюрем.

Дж. Говард для зібрання нових корисних матеріалів для вивчення стану справ у тюрмах відправився в нову подорож контингентом Європи – відвідав Голландію, Данію, Норвегію, Швецію, Росію, Польщу, а далі через Лондон – в Португалію, Іспанію, Францію і Австрійські Нідерланди.

Звільнившись від відповідальності за стан тюрем та відмовившись від вступу до парламенту, Дж. Говард направив свою діяльність на вирішення актуального завдання того часу – лікування холери серед населення. Після експедиції в Марсель, Константинополь та Смирну (справжню батьківщину чуми), Париж, в який він пройшов без офіційного дозволу (французький парламент був проти нього негативно налаштованим через публікації Дж. Говардом антифранцузьких памфлетів), а також Флоренцію, Рим і Неаполь, згодом повертається в Смирну. У цей час Дж. Говард займався лікуванням звичайних хвороб, за що набув значної слави. Також в цей час розгорілася справжня епідемія холери, що дало йому змогу вивчати хворобу в усіх її видах безпосередньо на місці [1].

У Константинополі, куди він згодом переїхав, великий паша призвав Дж. Говарда для лікування його дочки, яка була залишена без нагляду всіма італійськими лікарями. Після виздоровлення дочки паші слава Дж. Говарда виросла ще більше. Сам філантроп говорив, що він – лікар для бідних. Відмовившись від квартири в будинку посольства, Дж. Говард поселився в одного лікаря з метою повідомляти йому про результати своїх щоденних дослідів

і користуватися порадами останнього. Після походів холерними карантинами у нього назбиралося багато планів щодо будівництва оновлених лазаретів, порад відомих лікарів і настанов про способи лікування чуми. Також йому прийшла думка про те, що якими б багаточисельними і різноманітними не були його набробки, він їх отримав від інших, а не випробував на собі, що щось суттєве можливо не враховане і це негативно проявиться під час впровадження в Англії. Тому знову вирішив залишитися і далі відправився в Італію, по дорозі до якої на його корабель напали пірати (за словами матросів, Дж. Говард здивував їх своєю хоробрістю; останні подякували йому за порятунок від рабських ринків Туніса і Тріполія) [2].

Після двох місяців плавання Дж. Говард досяг Венеції, де поселився прямо в карантин. Від різних поневірянь здоров'я філантропа сильно постраждало і його підтримувала тільки думка про те, що він набув достатньо необхідного досвіду. Він вийшов із ув'язнення майже скелетом (втратив вагу) і з високою температурою. У цей час вдома у нього сталося нещастя – єдиний син зійшов з розуму і залишався на піклуванні у слуги. По дорозі він заїхав в Трієст і Відень, де мав зустріч з імператором Іосипом II. Після 16-місячної подорожі в лютому 1787 року Дж. Говард повернувся в Англію.

Залагодивши свої домашні справи і видавши друком свою працю «Лазарети Європи», Дж. Говард відправився у заключний огляд тюрем по всій Великобританії. Він оглянув всі пенітенціарні заклади і подарував кожному з них по одному екземпляру Біблії – були зроблені суттєві покращення управління і системи утримання ув'язнених, їх харчування, в забезпеченні одягом і християнському вихованні. Першим за всіх нову пенітенціарну систему прийняв Манчестер, у якому на березі Ірвеля була побудована простора тюрма за планами Дж. Говарда. Цей огляд тюрем зайняв півтора року і результати його були відображені в новому виданні праці вченого.

Дж. Говард багато чув від купців і консульських агентів про торгівлю Англії із Сходом, якій заважала розвернутися небезпека холери. Через відсутність карантинів англійці боялися підпускати до себе кораблі із заражених країн, внаслідок чого вони йшли в Голландію, де не так переймалися холерою. Тому Дж. Говард задумав надати своїм дослідженням практичного характеру в доповнення до попередніх гуманістичних цілей. Він відправляється в Ригу, потім в Санк-Петербург та в Москву. Подальшій подорожі через Варшаву і Відень в Константинополь йому перешкодила війна, яка тоді йшла в Росії. Остання країна, її стан, звичаї призвели на Дж. Говарда негативний вплив. Подорожуючи країнами Європи та Азії, Говард здолав значні відстані – 68 тисяч кілометрів. Це при тому, що залізничних доріг тоді не було [2, с. 68].

Вперше Дж. Говард відвідав Росію у 1781 році, побував в Петербурзі, Кронштадті, Москві, Твері, Вишньому Волочку. Він вже був європейською знаменитістю і Катерина II запросила його на бесіду. Дж. Говард запрошення не прийняв: «Моя мета – відвідування тюрем, а не палаців». Але ідеї Говарда цікавили російську імператрицю, в ряді підписаних нею постанов мова йшла про організацію роботи тюрем, які були укладені на основі робіт Дж. Говарда.

Другий раз філантроп приїхав в Росію в липні 1789 року, відвідав у цей час низку тюрми і госпіталів. У Москві стан лікарень виявив як незадовільний. У столиці довго не затримувався і спішив на південь до поранених й хворих солдатів, які брали участь в російсько-турецькій війні. У жовтні 1789 року Дж. Говард прибуває в Херсон. Перед початком зими наступ військ було відкладено і філантроп вирішив залишитися до того часу, коли його допомога буде більш потрібною. Він поселився в будинку № 13 по вулиці Суворова (будинок не зберігся – *уточнено нами*), який належав придворному Катерини II Дофіне. Дж. Говарду надано відповідний прийом, Катерина направляє в Херсон вказівки щодо виконання всіх його розпоряджень і наказів. Дж. Говард близько знайомиться із співвітчизниками, які знаходилися в Херсоні, зокрема, з англійцем, капітаном I рангу Престманом, а також контр-адміралом М.С. Мордвиновим. Для Дж. Говарда відкрилося широке поле діяльності – місто тільки вступило в своє друге десятиліття. Місцеві жителі відчували потребу у всьому, госпіталі були переповнені пораненими і хворими, з'явилися випадки зараження тифом. Разом з цим філантроп відзначав порядок, чистоту і благоустрій херсонських тюрем та госпіталів.

Глибокою зимою, піддавшись на вмовляння поміщика Ф. Комстадіуса, Дж. Говард з контр-адміралом М.С. Мордвиновим їде в село Садово до хворої родички (сестри) поміщика. Два рази він відвідував хвору, але вилікувати її не зміг. Але і сам Дж. Говард теж через декілька днів тяжко захворів (горячка). Були підняті на ноги всі лікарі. Князь Потьомкін прислав з Росії до гостя кращого лікаря, але медицина в цьому випадку стала безсилою. Дж. Говард помирає і знає це. При відвідуванні його капітаном Престманом Дж. Говард сказав, що хотів би бути похований біля маєтку (хутору) Дофіне без будь-яких церемоній і пам'ятників та написів – там, де він любив прогулюватися. Хотів, щоб його поклали тихо в землю, з сонячним годинником на могилі і дозволили йому бути забутим [2, с. 70].

Помер Дж. Говард 20 січня 1790 року о 8-ій (за іншими даними о 5-ій) годині ранку в Херсоні. Контр-адмірал Микола Семенович Мордвинов зняв з нього посмертну маску і відправив разом з духовним заповітом в Англію. Пізніше М.С. Мордвинов і генерал-майор Кобле спорудили пам'ятник на його могилі (під Херсоном). Світла пам'ять про гуманну людину живе в серцях багатьох людей, а також жителів Херсона. На пам'ятнику Дж. Говарду було написано: «Іван Говард. Хто б ти не був, тут твій друг похований». І дата 1790. Імператор Олександр I наказав переробити пам'ятник Дж. Говарда – збільшити розміри, прикрасити надгробний монумент. Пристойніше, за словами тодішнього губернатора Сен-Прі, було б не чіпати цього пам'ятника на могилі і було прийнято рішення побудувати новий пам'ятник при в'їзді в м. Херсон. Пам'ятник Дж. Говарду роботи В.П. Стасова встановлено в Херсоні на Почтовій вулиці в 1827 році (нині це проспект Ушакова, біля приміщення ДТСААФ – *уточнено нами*) навпроти Херсонської каторжної тюрми. Його ім'я носять вулиці в селах Степанівці та Садовому на Херсонщині. На його батьківщині пам'ятник цьому чудовому сину англійського народу встановлено при соборі Святого Павла в Лондоні і в місті Бедфорді [4, с. 12-19].

У пам'ять про відомого філантропа проводяться міжнародні конкурси на кращий твір на тему «Про значення Джона Говарда в історії тюремної реформи»; в Херсоні на стіні будинку, де жив Дж. Говард, встановлена меморіальна дошка. До 200-річчя з дня смерті Дж. Говарда за ініціативою Херсонської об'єднаної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури виготовлено пам'ятну медаль з барельєфом філантропа, проведено реставрацію його пам'ятника на проспекті Ушакова – відлитий бронзовий барельєф, реставрований сонячний годинник та написи на медальйонах («Жив для інших і робив інших здоровими») [5, с. 2-7].

Підводячи висновки проведеного дослідження, можемо зробити деякі узагальнення: 1) Херсонщина має певні традиції, свою історію становлення соціальної (превентивної) діяльності, яскравим представником якої є всесвітньо відомий філантроп Дж. Говард; 2) опора на досвід діяльності філантропа дає змогу сьогоднішньому поколінню громадян, працівникам-правоохоронцям та юристам судової гілки влади краще усвідомити значення забезпечення прав і свобод різних соціально незахищених верств населення; 3) одним із завдань фахової діяльності науково-педагогічних працівників Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ є примноження традицій філантропізму на Півдні України, врахування вкладу Дж. Говарда під час професійної підготовки правознавців задля подальшого зміцнення законності та правопорядку в суспільстві, покращання захисту соціальних прав громадян, поліпшення умов їх життєдіяльності в умовах суверенної, правової України.

Література

1. Вайда Т.С. Філантропізм Джона Говарда (до 275-річчя від дня народження). *Економіко-правові проблеми становлення в Україні громадянського суспільства* : зб. наук.-метод. праць. Херсон, 2002. С. 412-420.
2. Джон Говард. Библиографический очерк // Отечественные записки : уч.-лит. журнал. СПб: Типография И.И. Глазунова и комп., 1858. Т. СХХ. С. 73-88.
3. Яценко А. Поріднив Джон Говард // Наддніпрянська правда. – 1992. – 31 січня. – № 21 (19783). С. 2.
4. Кто увековечил Джона Говарда / Под ред. Е.Т. Масленко. – Херсон: Наддніпрянська правда, 1990. 31 с.
5. Таранец А.И. Джон Говард. Херсон: Ред.-изд. отдел облполитиздата, 1990. 7 с.

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права,
кримінології та судочинства»,**

**присвяченій пам'яті юриста-реформатора
Джона Говарда (1726-1790 рр.)**

АДРЕСА:

Україна, 04211, м. Київ, пр-т Героїв Сталінграда, 2,
Юридичний факультет
(097) 299-42-13
www.jurist.net.ua